

Sundhed og livsstil hos elever på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt

Niss Skov Nielsen

Forord

Denne afhandling er resultatet af undertegnedes Ph.D.-studium ved det Sundhedsvidenskabelige fakultet under Københavns Universitet (KU). Projektarbejdet er foregået i tidsrummet sommer 1993 - sommer 1996. Jeg har i perioder af skiftende længde arbejdet med projektet følgende steder: Frederiksborg Amts Forvaltning for Undervisning, Erhverv og Kultur i (U, E & K), Embedslægeinstitutionen i Frederiksborg Amt og på Dansk Institut for Klinisk Epidemiologi (DIKE).

Projektet er finansieret af et såkaldt samfinansieret stipendium mellem Forsker Akademiet i Århus og Frederiksborg Amt. Arbejdet for Frederiksborg Amt støttedes først og fremmest af daværende vicekontorchef Peder Kjøgø og af rektor Niels Clausen.

Forskningsdelen er undervejs blevet støttet af en vejledergruppe bestående af :
Forskningsleder Niels Kr. Rasmussen, DIKE.

Professor og socialoverlæge Niels Michelsen, Institut for Folkesundhedsvidenskab på KU.
Samt af embedslæge i Frederiksborg Amt Niels Bloch Jespersen i projektets opstartsfasen.

Afhandlingens multi-level analyser er udført i samarbejde med Lektor Cand. Stat. Lene Theil Skovgård, Biostatistisk afd. på Panum Institutet i København og med Cand. Stat. Søren Rasmussen, DIKE.

Først og fremmest skylder jeg mine vejledere tak for den støtte, jeg har fået undervejs. Niels Kr. Rasmussen takkes specielt for den altid kompetente supervision jeg har fået. Niels Michelsen takkes specielt for at hjælpe mig igennem mange formelle barrierer. Niels Bloch Jespersen takkes for hans store omsorg og hjælp i de trængselsperioder, der har været undervejs.

Herudover: Jeg skylder også tak for husly og for den støtte, jeg har fået fra alle på Embedslægeinstitutionen i Frederiksborg Amt og på Dansk Institut for Klinisk Epidemiologi. Specielt tak til forskningsmedarbejderne Mette Kjølner og Kim Moesgaard samt til studentermedarbejder Mette Toxværd for konstruktiv kritik undervejs. Endvidere er jeg taknemmelig for den store hjælp, jeg har fået af sekretær Ulla Jørgensen med den engelske oversættelse, og for den store praktisk hjælp studentermedarbejder Ulrik Hesse har ydet. Endelig skylder jeg også tak for støtten undervejs til ansatte på Frederiksborg Amts forvaltning for U, E & K.

Jeg er også taknemmelig for den store hjælp og støtte, jeg har fået undervejs af læge og ph.d.-stipendiat Ole Steen Mortensen og fra Cand. Stat. Lene Theil Skovgård, Panum Institutet og Cand. Stat. Søren Rasmussen, DIKE. Endvidere også tak til direktør Finn Lindhard og daværende vicekontorchef Peder Kjøgø på U, E & K-Forvaltningen i Frederiksborg Amt, hvis hjælp har været afgørende for projektets gennemførelse. Endvidere er jeg taknemmelig for den støtte, jeg har fået fra lektor Karen Helmig, lektor Ole Skov og de øvrige sundheds-koordinatører på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt. Og ligeledes fra rektor Niels Clausen og andre rektorer, skoleledere og lærere på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt.

Sidst, men ikke mindst takker jeg min kone Birgit Bech for den unikke støtte, hun har givet mig undervejs. Og til mine børn Casper og Christoffer, som har måtte lide under min til tider meget distraerede opmærksomhed undervejs i projektet.

Helsingør, 3. Februar 1998

Niss Skov Nielsen

Indholdsfortegnelse

Resume	7
English summary	10
1. Introduktion	13
1.1. Introduktion til projektet	13
1.2. Baggrund for projektet og formål	14
1.3. Hidtidige undersøgelsesresultater for unges brug af cigaretter, alkohol og euforiserende stoffer samt for deres deltagelse i fritidsidræt	15
1.4. Teorier til forståelse af resultaterne	17
1.5. Undersøgelsens problemstilling	20
1.5.1. Præciseret problemstilling	20
2. Metode og materiale	23
2.1. Centrale begreber	23
2.1.1. Livsstil	23
2.1.2. Social kontekst	23
2.1.3. Normer	24
2.1.4. Integration	25
2.1.5. Trivsel	26
2.1.6. Stress	27
2.1.7. Coping	28
2.1.8. Isolation/pres	28
2.2. Baggrund for valg af design og metode	32
2.3. Udvikling af spørgeskema	32
2.4. Dataindsamlingen	33
2.5. Operationelle definitioner	33
2.6. Statistiske analyser	34
2.7. Materiale	36
2.7.1. Population: hvilke unge går på ungdomsuddannelserne?	38
2.8. Validitet	42
2.8.1. Validering af indeks for isolation og pres	42
2.8.2. Informationsbias	47
2.8.3. Bortfaldsanalyse	48
2.8.4. Selektionsbias	49
3. Resultater: Forbrug af cigaretter, alkohol og euforiserende stoffer, samt deltagelse i fritidsidræt	50
3.1. Livsstil og sundhedsadfærd blandt 16-19 årige elever på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt	50
3.2. Livsstilsfaktorenes indbyrdes sammenhæng	56
3.3. Sammenligning med tilsvarende aldersgruppers livsstil	57
3.4. Sammenligning med andre aldersgruppers livsstil	57
3.5. Udviklingen i den danske befolknings livsstil	59
3.6. Diskussion	59

4. Resultater: Hvilke bivariater sammenhænge er der imellem livsstil og individrelaterede sociale faktorer?.....	61
4.1 Sammenhænge imellem livsstil og udvalgte individrelaterede faktorer	61
4.2 Diskussion	65
5. Resultater: Hvad er styrken af sammenhængen imellem livsstil og individrelaterede sociale faktorer?	68
5.1. Hvad viser multivariat analyserne?	68
5.2. Diskussion	73
6. Resultater: Hvilken sammenhæng er der imellem livsstil og tilhørsforhold til forskellige sociale gruppesammenhænge?	75
6.1. Hvordan er variationen imellem forskellige skoleklassers andele af rygere?	76
6.2. Kan den store klassevariation i andelen af rygere forklares af forskelle imellem klassetrinnene?	77
6.3. Hvordan er variationen imellem skolernes andele af rygere?	78
6.4. Kan variationen imellem skolernes andele af rygere forklares ud fra forskelle i skoletype?	79
6.5. Kan variationen imellem skolernes andele af rygere forklares ud fra forskelle i skolernes geografiske placering?	80
6.5.1. Hvilke sociale niveauer har størst bivariat betydning for de unges rygevaner	81
6.6. Kan den store variation imellem klassernes andele af rygere forklares af den samlede effekt fra skolen, skoletypen og skolens geografiske placering?	82
6.7. Multi-level analyser af henholdsvis skolens og klassens betydning for de unges livsstil	83
6.8. Kan den store klassevariation tilskrives variationer i rekrutteringsgrundlaget og hvordan udvikler de unges livsstil sig under uddannelsen?	87
6.8.1 Variationer mellem klassers andele af rygere	88
6.8.2 Variationer imellem skolernes andele af rygere	89
6.8.3 Variationer imellem klassers andele af rygere og imellem skolernes andele af rygere	91
6.9. Diskussion	92
7. Samlet diskussion	94
7.1. Overordnede resultater	94
7.2. Undersøgelsens fordele og begrænsninger	95
7.3. Normers betydning i skoleklassesammenhænge	96
7.4. Syntese af teorier og resultater	97
8. Referenceliste	98
9. Bilag 1. Hvilke variable indgår i analyserne	106
1.1. Hvilke variable indgår i de bivariater og multivariater analyser?	106
1.2. Hvilke variable indgår i multi-levelanalyserne?	110
10. Bilag 2. Model og randfordeling over spørgeskemaundersøgelsen	112

RESUME

Baggrund

Adskillige danske og udenlandske studier har vist, at der er sammenhæng imellem befolkningens livsstil og den stagnerende middellevetid samt mange af de sygdomme, der opstår efter lang tids eksponering - som eksempelvis hjertekarsygdomme og cancer - for en oversigt se middellevetidsrapporterne (1994). Da livsstilen fortrinsvis grundlægges i de unge år, er det derfor særlig vigtigt at belyse, hvad der betinger unges livsstil.

Studier af unges sundhedsadfærd har igennem de senere år vist, at der er stor sammenhæng imellem på den ene side unges livsstil og på den anden side deres sociale baggrund, deres integration i skolen og deres kontakt til kammerater.

Andre ungdomsstudier har fundet, at de unges livsstil er styret af forskellige ungdomslivs-former og tilknytninger til forskellige subkulturer, som blandt andet er betinget af de unges sociale tilhørsforhold. Endelig er der studier, der har vist, at unges livsstil ofte er betinget af gældende normer blandt kammeraterne som led i almindelige gruppe-processer, og som den enkelte må indordne sig i forhold til for at blive accepteret.

Formålet med afhandlingen er at belyse livsstilen blandt elever på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt samt at belyse sociale faktorer, der har betydning for livsstilen, med henblik på at klarlægge muligheder for at påvirke dem. Livsstilen er eksemplificeret ved elevernes brug af cigaretter, alkohol og euforiserende stoffer samt deres deltagelse i fritids-idræt.

Metode og materiale

De unges livsstil og de sociale faktorerers betydning belyses ud fra følgende 4 trin.

- 1) Beskrivelse af livsstilen blandt de undersøgte unge og en sammenligning med andre befolkningsgruppers livsstil.
- 2) Bivariate analyser af sammenhængen imellem livsstil og individrelaterede sociale faktorer. De individrelaterede sociale faktorer omfatter socio-demografiske baggrunds-faktorer samt integrations og trivselsfaktorer.
- 3) Multivariate analyser af styrken af sammenhængen imellem livsstil og individrelaterede faktorer.
- 4) Chi²-test og Multi-level analyser af styrken og sammenhængen imellem livsstil og tilhørsforhold til forskellige sociale gruppesammenhænge. Hensigten er at belyse den sociale kontekst og sociale normers betydning i disse gruppesammenhænge for de unges livsstil. De forskellige sociale gruppesammenhænge belyses på niveauerne: skolens geografiske placering, skoletypen, skolen, klassetrinnet samt klassen.

Afhandlingen bygger på data fra en spørgeskemaundersøgelse fra 1994/95 vedrørende sundheds- og livsstilsforhold blandt samtlige elever på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt. Undersøgelsen havde en besvarelsesprocent på 87% og omfatter i alt 6.444

elever fra 331 klasser - se Nielsen (1996). De samlede data omfatter, hvad der svarer til 70% af det totale antal unge i de pågældende aldersgrupper i Frederiksborg Amt.

Resultater

Afhandlingens hovedresultat er, at individrelaterede faktorer kun delvis kan forklare den store variation, der er imellem skoleklassers livsstil og til dels imellem skolers livsstil. Klassen og skolen - eller den sociale kontekst og de sociale normer i klasserne og på skolerne - har større betydning for de unges livsstil og sundhedsadfærd end de mest betydende individrelaterede faktorer kan forklare tilsammen.

Livsstilen blandt eleverne på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt svarer generelt til livsstilen blandt 16-19 årige i danske befolkningsundersøgelser. Sammenholdt med studier af andre aldersgrupper stiger andelen af danskere, der ryger cigaretter, drikker alkohol og har prøvet euforiserende stoffer med alderen, mens der er færre blandt de 16-19 årige, der dyrker idræt i fritiden sammenlignet med folkeskoleelever og voksenbefolkningen i Danmark som helhed.

På individniveau er de unges livsstil mest betinget af de socio-demografiske baggrunds-faktorer og af integrationen blandt kammeraterne uden for skolen, mens integration og trivsel i forhold til skolekammerater, skole og uddannelse generelt ikke har nogen særlig betydning for livsstilen.

Der er stor variation imellem de undersøgte skoleklassers, og i nogen grad skolers, livsstil. Med eksempel i rygedata viser resultaterne, at der er klasser, hvor der kun er ca. 10% rygere, mens der i andre klasser er op til ca. 90% rygere. Ligeledes er der skoler, hvor andelen af rygere udgør 34%, mens der på andre skoler er 64% rygere. Sådanne variationer er bemærkelsesværdige og er ikke fundet mellem andre sociale grupperinger, hvilket illustrerer, at især klasserne, men også i høj grad skolerne, har stor betydning for de unges rygevaner.

Analyseresultater viser ydermere, at det først og fremmest er de tætteste sociale tilhørsforhold, der har betydning for de unges rygevaner. Alt i alt har klassen en større effekt end skolen, som igen har en større effekt end skoletypen, som igen har en større effekt end den geografiske hjemegn. Klassesetningen derimod ser ikke ud til at have nogen betydning for de unges rygevaner.

Ovennævnte forhold støttes af resultater fra multi-level analyser, der viser, at socio-demografiske baggrunds-faktorer og integrationen blandt kammerater kun til dels kan forklare den store variation, der er imellem forskellige klassers livsstil, og til dels imellem de forskellige skolers livsstil. Det konkluderes derfor, at klassen og skolen - eller den sociale kontekst og de sociale normer i henholdsvis klassen og på skolen - derfor har større betydning for de unges livsstil og sundhedsadfærd end de individrelaterede faktorer kan forklare tilsammen.

Diskussion

De individrelaterede socio-demografiske baggrunds-faktorer og integrationen blandt kammeraterne uden for skolen kan altså kun delvis forklare den store variation, der er på

livsstilen i de forskellige klasser - og i nogen grad på skolerne. Heller ikke variationer i rekrutteringsgrundlaget imellem eksempelvis andelen af rygere, der starter på skolerne og herefter fordeles i hver klasse, kan alene forklare de store skole og klassevariationer og dermed livsstilen på skolerne og i de enkelte klasser. Der sker tilsyneladende en form for skoling eller udjævning af livsstilsvariationen mellem de enkelte skoler, mens variationen mellem klassernes livsstil omvendt øges i løbet af uddannelsen. Den mest sandsynlige forklaringsmodel synes at være, at de unges livsstil først og fremmest er påvirket af den sociale kontekst - eller af de sociale normer - i selve klassen og til dels på skolen.

De samlede resultater viser, at interventioner på gruppeniveau (klassen og skolen) for-modentlig vil være mere effektiv blandt unge end traditionelle interventioner på individniveau. Som resultaterne endvidere antyder, bør der interverneres så tidligt som muligt blandt 1. årgangs klasserne - før de som helhed når at danne adfærdsnormer for livsstilen i de enkelte klasser.

English summary

Background

Several Danish and international studies have shown that there is a correlation between lifestyle and stagnant life expectancy of a population and many of the diseases occurring after long time exposure - for instance diseases of cardiovascular diseases and cancer - see the life expectancy reports (1994). As lifestyle habits are generally established in early years it is particularly important to study what determines young people's lifestyle.

In recent years studies of health behaviour among young people have shown that there is a close connection between their lifestyle and their social background, integration in school and their relation to friends.

Other studies have furthermore found that young people's lifestyle is mainly determined by various forms of young life and attachment to various subcultures which, among other things, is determined by the socioeconomic affiliations of the young people. Finally, some studies have shown that their lifestyle is often determined by existing norms among friends as part of general group processes which must be conformed to by the individual in order to be accepted.

The purpose of this thesis is to examine the lifestyle habits among students at youth educations in Frederiksborg County and to throw light on social relations affecting the lifestyle in order to clarify the possibilities of influencing them. Lifestyle is exemplified by the students' cigarette smoking, alcohol consumption, use of drugs, and participation in sports activities in their spare time.

Method and material

The lifestyle and the significance of social relations of the students are examined on the basis of four steps:

1. Description of lifestyle among the students in question and comparison with other population groups.
2. Clarification of bivariate correlations between lifestyle and personally related social factors of the students. The personally related social factors comprise sociodemographic background factors and variables indicating the students' well-being and integration in relation to school and the education as well as in relation to friends in and outside school.
3. Multivariate analyses as to which of the above personally related social factors are most influential and to which degree they can explain the lifestyle of the young people.
4. Chi²-test and multi-level analyses of the significance of the students' affiliation with various social groups on their lifestyle. It is the aim to study the affects of the social context and social norms in these group relations - on the students' lifestyle. The social group relations comprise geographical location of the home, type of school, the school, the grade, and the class.

The present thesis is based on data collected during a questionnaire survey in 1994/95 concerning health and lifestyle among all students enrolled in youth educations in Frederiksborg County. The response rate in the survey was 87% and it comprises a total of 6444 students from 331 classes - see Nielsen (1996). The database comprises the equivalent of 70% of the young people in the age-groups in question in Frederiksborg County.

Results

The descriptive results show that generally speaking, the lifestyle of students enrolled in youth educations in Frederiksborg County corresponds to the lifestyle among 16-19-year-olds studied in Danish health surveys. Moreover the results show that the proportion of Danes smoking cigarettes, drinking alcohol and taking drugs increases with age, while there are fewer 16-19-year-olds who participate in sports activities in their spare time compared to pupils in elementary school and the adult population as a whole.

Multivariate analyses show that the students' lifestyle is primarily determined by social background factors and integration among friends outside school, whereas well-being and integration in relation to school-mates, school, and education in general is not of any particular significance.

The results as to the significance of affiliation to social groups show that there is great variation in the individual classes and between individual schools. For instance results concerning smoking show that there are classes where only about 10% smoke, whereas the proportion is up to about 90% in other classes. Also, there are schools where the proportion of smokers is 34%, whereas it is 64% in other schools. Such variations are remarkable and are not found among other social groups, which demonstrates that particularly the class but also very much the school affect the smoking habits of the students.

Bivariate analysis results furthermore show that the various social levels and their significance for the smoking habits of young people are to some extent hierarchical. It is first and foremost the closest social affiliations which affect the smoking habits. All things considered, the class has more influence than the school, which in turn has more influence than the type of school, which in turn has more influence than the geographical location of the home, whereas the grade does not seem to influence the smoking habits of young people.

The above is also supported by results of Multi-level analyses showing that the individually related social background factors and integration among friends cannot fully explain the substantial variation between the proportion of smokers in the classes. The class - or the social context and social norms in the class - therefore has greater effect on the smoking habits of the young students than all the personal related factors put together. The class and/or school are equally significant to the alcohol consumption and use of drugs, and sports habits of the students.

Discussion

Thus the individually related social background factors and integration among friends outside school cannot fully explain the great variation in lifestyle in the various classes - and to some extent at the various schools. Neither can variations between the proportions of smokers distributed in each class from school start alone explain the substantial class variations and consequently the lifestyle in the individual classes. As the results indicate a kind of schooling or levelling of the lifestyle variation among individual schools apparently take place, whereas the variation among the lifestyle in individual classes seems to increase in the course of the education. The most likely explanation seems to be that the lifestyle habits of young people is first of all influenced by the social context - or social norms - in the class itself and partly at the schools.

Concluding, the total results show that when planning effective interventions it should probably first of all be directed towards the youth group (the class) as a whole, secondly towards the school. As the results also indicate, the most effective intervention should be made as early as possible among first year classes - before, as a unit, they have time to form social norms of lifestyle in the individual classes.

1. Introduktion

1.1. Introduktion til projektet

Nogle sygdomme opstår efter kort tids påvirkning (eksposition) - eksempelvis de fleste idrætsskader, ulykker og infektionssygdomme - mens andre opstår efter lang tids eksposition, og som derfor hyppigst opstår blandt voksne og ældre. Blandt de sidstnævnte sygdomme kan eksempelvis nævnes sygdomme i bevægeapparatet samt cancer og hjerte-kar-sygdomme. De tre nævnte sygdomsgrupper er alle højt prioriteret i regeringens forebyggelsesprogram fra 1991 - bla. fordi de hører til blandt de "tungeste" sygdoms-grupper, hvad angår antallet af årlige sygehusindlæggelser og sengedage. Herudover er sygdomme i bevægeapparatet samt hjertekarsygdomme årsag til tab af mange gode leveår i den danske befolkning (se bla. (1)). På mange måder hører bevægeapparatsygdomme samt cancer og hjertekarsygdomme derfor til blandt de mest omkostningskrævende sygdomme i Danmark.

Det har vist sig, at årsagerne til disse sygdommes opståen er multifaktorielle, og at en lang række af de betydende faktorer er livsstilsbetingede (eksempelvis rygning, alkohol og idræt/motion eller mangel på samme) (2),(3),(1),(4),(5),(6),(7).

I middellevetidsrapporterne fra 1994 defineres livsstilsbegrebet som den måde, hvorpå mennesker i den moderne verden forsøger at etablere identitet og personlighed i en fragmenteret virkelighed. Selvom livsstil i høj grad er et udtryk for den enkeltes valg af adfærd, sker det ikke isoleret fra de livsbetingelser (herunder den sociale kontekst), som den enkelte lever under (8). Livsstilen er altså et udtryk for den enkeltes identitet og sociale tilhørsforhold, men kan også udtrykke vedkommendes distance og fravalg i tilværelsen (7), (8). Med andre ord kan livsstilen defineres som den måde, den enkelte forvalter og fortolker sine muligheder på i hverdagen.

De elementer af livsstilen, der har betydning for sundhed og helbredsforhold, betegnes som henholdsvis sundhedsadfærd, sundhedsvaner og risikoadfærd (8). Sundhedsadfærd omfatter bevidste handlinger, der har til formål at forebygge sygdom og fremme sundheden, mens sundhedsvaner omfatter mere ureflekterede handlinger, der i mere objektiv forstand tillige virker sygdomsforebyggende eller sundhedsfremmende (9),(8). Endelig dækker risiko-adfærden over handlinger, som forøger risikoen for skader, sygdom og dårligt helbred.

Brug af cigaretter, alkohol og euforiserende stoffer samt deltagelse i fritidsidræt er alle elementer, som indgår i manges livsstil, og som traditionelt forbindes med sundhed, eller mangel på samme, i en eller anden forstand (10),(11),(12),(13). Cigaretrygning samt indtagelse af alkohol og euforiserende stoffer betegnes generelt som risikobetonet livsstil eller risikoadfærd, der ofte relateres til sygdom og overdødelighed i befolkningen (5),(14), (13). I modsætning til dette betegnes idræt som en sund livsstil/vane eller sundhedsadfærd, der er med til at forebygge sygdomme (eksempelvis hjertekar- og muskelskeletsygdomme) og overdødelighed i befolkningen (11),(15),(16).

Et fælles træk ved de nævnte 4 livsstilsfaktorer er, at der indgår et element af psykologisk effekt, eksempelvis i form af stressdæmpning, beroligelse, at blive høj mv.(5),(17),(18), (19),(20),(21). Endvidere har de 4 livsstilsfaktorer alle vist sig at være forbundet med en eller anden form for kulturel tilpasning eller integration (eller mangel på) i det omgivende miljø (22),(23),(19),(24),(25),(26). Endelig fungerer hver af de 4 faktorer - samlet eller hver for sig - ofte som primære eller sekundære samlingspunkter - især blandt de unge (19).

Livsstil grundlægges fortrinsvis i de unge år. Da mere end halvdelen af en ungdomsårgang påbegynder en af ungdomsuddannelserne i Danmark (i Frederiksborg Amt mere end 70%), synes ungdomsuddannelsesområdet derfor at være et oplagt sted at intervenere med henblik på at forebygge voksenlivets senere sundhedsproblemer.

Der er altså grund til at undersøge livsstilen blandt unge og frem for alt at få undersøgt, hvilke mekanismer der ligger til grund for udbredelsen af forskellige livsstilsfaktorer med henblik på at forebygge risikobetonet livsstil blandt unge, og derigennem begrænse de særdeles omkostningstunge og hyppigt forekommende livsstilsbetingede sygdomme i befolkningen.

Livsstil benyttes i denne afhandling som et samlet overordnet begreb for henholdsvis sundhedsadfærd, sundhedsvaner og risikoadfærd i relation til unges ryge- og alkoholvaner, brug af euforiserende stoffer og fritidsidrætsvaner.

1.2. Baggrund og formål med projektet

Fra sommeren 1993 til sommeren 1996 var undertegnede projektansat som Ph.D-stipendiat på et samfinansieret stipendium imellem Forsker Akademiet og Frederiksborg Amts Forvaltning for U, E & K.

Projektarbejdet omfattede primært gennemførelsen af en spørgeskemaundersøgelse af sundheds- og livsstilsforholdene blandt eleverne på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt (se bilag 2.) og efterfølgende analyser af resultaterne. Projektet havde dels et deskriptivt formål og dels et analytisk videnskabeligt formål. Det deskriptive formål vedrører en beskrivelse af omfang, art og lokalisering af evt. sundheds- og livsstilsproblemer hos unge i Frederiksborg Amt til brug for dimensionering og målretning af den amtslige forebyggende indsats. Det videnskabelige formål vedrører at prøve at forklare, hvorfor den variation, der måtte være i udbredelsen af sundheds- og livsstilsforhold, ser ud, som den gør. Den forståelse, der udspringer heraf, vil forhåbentlig på længere sigt bidrage til udviklingen af bedre forebyggelsesmetoder.

Det videnskabelige formål søges opfyldt ved at belyse de sociale relationers associering med unges livsstil med henblik på at klarlægge muligheder for at påvirke dem. Det er primært den videnskabelige del, der ligger til grund for denne afhandling, mens den deskriptive del er afrapporteret særskilt i følgende publikationer. Her findes tillige den basale dokumentation for undersøgelsen.

1. "En sundhedsprofil af de 16-19 årige skoleelever på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt". Udgivet af Frederiksborg Amt (1996).
2. "Med ungdommen i skole". Udgivet af Frederiksborg Amt (1996). Denne rapport sætter fokus på skolens rolle i de unges hverdag.

Endvidere udarbejdedes 24 rapporter af de benyttede spørgeskemaer til de deltagende "institutioner". Specialudgaverne indeholder de benyttede spørgsmål, svarfordelingen fra alle eleverne i undersøgelsen og svarfordelingen fra eleverne på den enkelte skoler.

1.3. Hittidige undersøgelsesresultater for unges brug af cigaretter, alkohol og euforiserende stoffer samt for deres deltagelse i fritidsidræt

Undersøgelsesresultater har blandt andet vist, at unges livsstil afhænger af deres køn, alder, socio-økonomiske tilhørsforhold, familietype og urbanisering (27),(28), (29),(30), (25),(24), (31),(32),(33).

Men hvad og hvem er det, der påvirker de unges livsstil, sådan at nogle eksempelvis begynder at ryge cigaretter, mens andre drikker alkohol, ryger hash eller spiller fodbold i fritiden? Nogle undersøgelser her har påvist sammenhænge imellem forældrenes - specielt farens - livsstil og de unges livsstil (34),(30),(35), mens andre resultater tyder på, at det i høj grad er de jævnaldrende der præger de unges livsstil (se (36),(37),(38),(39),(34),(28),(40),(41)). Eksempelvis er der fundet en sammenhæng imellem unges forbrug af cigaretter og alkohol og hyppigheden af kammeratkontakten i fritiden (42),(28),(30).

Herudover er der fundet sammenhænge mellem stressende omgivelser - herunder stressende arbejdsforhold - og en overvejende risikobetonet livsstil som eksempelvis et stort forbrug af cigaretter og alkohol (5),(18),(17),(20),(43). Der er også konstateret sammenhæng mellem på den ene side unges problemer og dårlig integration i skolen og på den anden side deres forbrug af cigaretter, alkohol og euforiserende stoffer - herunder hash (32),(44),(37),(25), (45),(46),(47). En af konklusionerne på ovenstående fund har været, at de nævnte livsstils-faktorer ofte benyttes som en form for coping-strategi mod sociale problemer (17),(18),(20), (43), (48).

En række undersøgelser har endvidere påvist indbyrdes sammenhænge imellem de tre mere risikobetonede livsstilsfaktorer: cigaretrykning, brug af alkohol og brug af euforiserende stoffer (49),(17),(26),(50),(51),(13),(52),(35), mens fritidsidræt omvendt har vist sig at være negativt associeret til disse tre mere risikobetonede faktorer (53),(28),(54).

Forskellige teoretiske modeller har været benyttet til at forklare sammenhænge mellem de tre risikobetonede livsstilsfaktorer. Den såkaldte "karrieremodel" beskriver et forløb, hvor personers forbrug af cigaretter og alkohol kan udvikle sig til et forbrug af hash, der igen kan udvikle sig til et forbrug af andre euforiserende stoffer - bla. på grund af sociale problemer (se bla. (31),(55)).

Andre undersøgelser peger endvidere på eksistensen af forskellige “livsstils-typologier”, som ligger til grund for specielle mønstre i menneskers valg af livsstilsfaktorer (56),(50). Norske undersøgelser peger eksempelvis på eksistensen af tre “typologier” eller ungdomslivsformer, som er styrende for de unges omgang med rus- og nydelsesmidler og sekundært ligeledes med idrætten (50). Indholdet i “livsstils-typologierne” er som følger:

Den første type beskriver primært unge fra højere socialgrupper, som i udpræget grad dyrker idræt i fritiden, og som blandt rus- og nydelsesmidlerne ofte indtager alkohol, men primært som et middel til at gøre fester mere spændende.

Anden type beskriver unge, som i mindre grad dyrker idræt, og som har visse sociale problemer. Denne gruppe unge ryger, drikker alkohol og indtager til en vis grad lettere euforiserende stoffer (hash), der fungerer som en slags medicinering mod problemer, og som generelt indtages i det skjulte.

Den tredje type beskriver elever, hvis forældre overvejende kommer fra lavere socialgrupper. Eleverne har ofte store sociale problemer - herunder skoleproblemer. Denne gruppe dyrker ikke idræt og benytter både rygning, alkohol og euforiserende stoffer åbenlyst som et symbolsk og identitetsdannende samlingspunkt i kammeratgrupperne uden for skolen.

Basale forskelle i socio-økonomi, sociale problemer og skoleproblemer ligger altså bla. til grund for forskellene i forbruget af cigaretrykning, alkoholindtagelsen, brugen af hash og andre euforiserende stoffer og for deltagelsen i fritidsidræt.

Generelt eksperimenterer unge dog flittigt med livsstilen - herunder blandt andet med brugen af cigaretter, alkohol, euforiserende stoffer og deltagelse i fritidsidræt (se bla. (57),(22),(19), (47),(58)). Denne eksperimenterer kan betegnes som værende et ungdomsfænomen (50),(17), (19),(59),(31), der ofte forbindes med de unges udvikling og deres frigørelsesproces fra forældrene (60).

Andre undersøgelser har yderligere påvist, at brugen af en eller flere af de 4 livstilsfaktorer ofte fungerer som identitetsdannende samlingspunkter i mange ungdomsgrupper (50),(19). Specielle livsstilmønstre kendetegner her de forskellige ungdomsgrupper alt efter gruppernes normer (61),(58), som endvidere er medvirkende til at rekruttere andre unge, der netop tiltrækkes af de specielle normer og livsstilmønstre, der er i grupperne (62). Der opstår altså en vis form for “clustering” eller sammenklumpning af specielle livsstilmønstre i forskellige ungdomsgruppesammenhænge (63). Den enkeltes tilknytning til grupperne og gruppe-normerne kan så være mere eller mindre stabile (58), og derved forklare, hvorfor de unge ofte skifter livsstil (eksperimenterer!).

“Clustering” af specielle livsstilmønstre har inden for de senere år været genstand for såkaldte “økologiske” undersøgelser. Resultater fra sådanne undersøgelser har bla. vist, at brugen af forskellige livstilsfaktorer “clustrer” sig i visse geografiske regioner og i forskellige sociale sammenhænge (64),(65). Den sociale kontekst formodes her at være et af nøgle-begreberne til forståelsen af sådanne specielle geografisk og socialt betingede livsstilmønstre (64), (66),(67),(68),(69).

Der er altså mange årsager til at nogle unge ryger, drikker alkohol og benytter hash og andre euforiserende stoffer i store mængder, mens atter andre eksempelvis dyrker fodbold og hverken ryger, drikker alkohol eller benytter euforiserende stoffer. En overordnet konklusion på de empiriske resultater er, at unges livsstil dels er påvirket af vedkommendes socio-demografiske herkomst (køn, alder, socialgruppe, urbanisering mv.) og dels af integrations- og trivselsproblemer - bla. i skolen - og endelig af normer og livsstilmønstre i de sociale gruppesammenhænge de unge færdes i.

1.4. Teorier til forståelse af resultaterne

Igennem de seneste ca. 40 år er der udviklet forskellige socialpsykologiske adfærdsteorier med den hensigt at forstå årsager og baggrunden for den enkeltes livsstil - herunder sundhedsadfærd (for oversigt se bla. (3),(70)).

De fleste af teorierne har et psykologisk udgangspunkt og bygger på en antagelse om, at den enkelte handler ud fra en bevidst stillingtagen til, hvad han eller hun kan opnå ved bestemte handlinger (livsstil).

Eksempelvis kan nævnes "KAP-modellen", der forudsætter, at viden påvirker den enkeltes holdning, som igen påvirker adfærden (se eksempelvis (70)).

"Locus of Control-modellen" - Rotter (1954) handler om den enkeltes oplevede kontrol over eget helbred (71).

"Health Belief-modellen" - Rosenstock (1974) bygger på den enkeltes afvejning af positive og negative konsekvenser af adfærd (se eksempelvis (72)).

Andre modeller inddrager endvidere de sociale rammer, den enkelte handler i forhold til. Eksempelvis inddrager "Theory of Reasoned Action" og "Theory of Planned Behavior" - Ajzen et al (1977 & 1980) den enkeltes oplevelse af, hvilke sociale normer der eksisterer i vedkommendes sociale miljø (73),(74),(75).

På ungdomsområdet refereres der ofte til Jessor & Jessor (76) og Kaplans teorier (61),(77) om unges udvikling af risikobetonede adfærdsmønstre - herunder brug af rusmidler (se (32) for review).

Jessor & Jessors teori inddrager den enkeltes socio-demografiske karakteristika og personlige egenskaber samt oplevede normer og karaktertræk i det sociale miljø til at predikere personers tilbøjelighed til at udvikle risikobetonet adfærd (76).

Kaplans teori omhandler unges tilbøjelighed til at foretage risikobetonet adfærd i sub-kulturelle gruppesammenhænge bla. på baggrund af lav selvtillid og lav selvfølelse. Udførelsen af den risikobetonede adfærd har her den egenskab, at den ofte styrker vedkommendes selvtillid og anseelse i ungdomsgruppen (61),(77).

Som nævnt tager sådanne psykologisk orienterede teorier primært udgangspunkt i den enkelte, og sekundært i de sociale betingelser, som den enkelte handler i forhold til.

Adskillige sociologiske undersøgelser har imidlertid vist, at livsstil - herunder sundheds-adfærd - bla. afhænger af vort køn, alder, socialgruppe, sociale netværk mv. (78),(5) og de antyder dermed, at vores muligheder og handlinger ofte er mere betingede af den sociale kontekst og de kulturelle forhold, vi er født eller opdraget til, og som vi møder i hverdagen.

Socialiseringsteorien tager udgangspunkt i sådanne forhold. Teorien beskriver, hvordan den enkelte, gennem samspillet med det sociale netværk former sine holdninger og sin adfærd - herunder livsstil og sundhedsadfærd (32),(79). Som udmærket gennemgået af Bente Wold (80) er det bla. igennem socialiseringsprocessen, at mennesker i samspillet med andre mennesker lærer, hvilke normer, værdier og roller der er kendetegnende for de omgivelser, han eller hun færdes i. Det er især i dette samspil, at den enkelte lærer og udvikler sine personlige sociale roller og tilpasser sin adfærd i forhold til, for at opnå integration og identitet blandt andre mennesker (80). Specifikke grupperegler og normer udgør kendetegn for de forskellige kultur og gruppesammenhænge, som mennesker færdes i. Og et "medlemskab" af sådanne grupper medfører ofte en tilegnelse af specifikke livsstilsformer, som kan være mere eller mindre helbredsskadelige. Eksempelvis kan nævnes de unges tilknytning til "Rave og teknokulturen", som medfører en hyppig festdeltagelse og et stort indtag af euforiserende stoffer i løbet af weekenden; samt den eliteprægede del af idrætskulturen, som ud over hård træning indebærer brug af ekstrem fedtfattig og kulhydratrig kost.

"Social Learning-teoriene" (71),(58),(81) beskriver endvidere nærmere, hvordan mennesker imiterer andres adfærd, holdninger eller valg i tilværelsen, og at de overvejende handler i overensstemmelse med, hvad "betydningsfulde" andre (eksempelvis forældre eller venner) definerer som hensigtsmæssig adfærd.

Alt i alt tilskrives socialiseringsteorien sammen med "Social Learning-teoriene" (71), (58),(81) en central rolle for forståelsen af, hvordan den enkelte er underlagt den sociale kontekst og i større eller mindre grad tilpasser sine holdninger og sin adfærd i relation til denne (80),(82).

En konklusion på ovennævnte ræsonnementer er, at de psykologiske teorier (eksempelvis "Health Belief modellen") først og fremmest er velegnede til at belyse unges adfærd i de situationer der kræver bevidste cognitive overvejelser. Eksempelvis hvis en ikke-ryger overvejer at ryge cigaretter til klassefesten fordi de øvrige gør det. De sociologiske teorier synes derimod velegnede til at belyse adfærd der ikke længere kræver bevidste overvejelser (livsstil?). Eksempelvis tilfælde hvor adfærden har udviklet sig til en vane (livsstil?), der nærmest udføres ubevidst som for at opfylde et "behov". Eller når adfærden/livsstilen bygger på et normativt element, som ikke i særlig høj grad bevidst - men nærmest rituelt - udføres i de gruppesammenhænge den enkelte færdes i.

Til trods for at empiriske resultater viser, at unge eksperimenterer med deres livsstil, synes denne eksperimenteren grundliggende at ske i lyset af problemer eller normer, som den unge er underlagt i de sociale sammenhænge vedkommende indgår i (jævnfør afsnit 1.1. og 2.1.1).

Set i lyset af dette, synes de sociologiske teorier derfor at være bedre egnede end de over-vejende psykologiske teorier til en forståelse af de unges livsstil. Eksempelvis viser empiriske resultater over unge danskeres livsstil, at der er en stærk sammenhæng imellem 15-åriges rygevaner og deres forældres og bedste vens eller venindes rygevaner (42), mens andre har fundet, at denne sammenhæng ikke længere kan konstateres blandt 20-årige (83). Der må altså være sket ændringer i de unges livsstil undervejs fra det 15. til det 20. år. Visse resultater tyder her på, at unges livsstil fra at være stærkt påvirket af forældre og enkelte venner, med alderen overgår til at følge fællesskabet - eller den sociale kontekst - i de omgivelser de færdes i (84). En forklaring på dette kan være, at rygning og andre livsstils-former ofte udgør et led i de roller, unge danner under opvæksten, og som ofte er i modstrid med forældrenes vaner (85),(86).

Andre forklaringer kan være, at unges livsstil - i bestemte mønstre - er betinget af gældende normer blandt kammeraterne, og som den enkelte må indordne sig i forhold til for at blive accepteret blandt andre unge (49),(19),(60).

Resultater fra skoleundersøgelser vedrørende forskelle i folkeskoleklassers rygeandele indikerer endvidere, at unges livsstil bla. er påvirket af normer og af den sociale kontekst i de sociale sammenhænge, de unge indgår i. Disse resultater viser, at der er stor variation imellem andelen af rygere i klasserne - Holstein (ikke publiceret), hvilket måske kan tilskrives gældende normer i de enkelte klasser.

Som før nævnt er der skoleundersøgelser, der indikerer, at overdreven brug af cigaretter og rusmidler kan henføres til svag integration og dårlige præstationer i skolen (86),(32),(44), (37),(25),(45),(46),(47). Disse sammenhænge kan dels forklares ud fra eksempelvis Kaplans "Risikoadfærdsteori" (se (32) for review) via de unges tilknytning til subkulturer og ungdomsgrupper uden for skolen, men også ud fra isolations- og stemplingsteorier, der beskriver, hvordan den enkelte udstødes på grund af en afvigende livsstil fra (klasse) normen (se (87) for review). Endelig kan forbruget af cigaretter og rusmidler også forklares som en form for "coping-strategi" (48) mod problemer i skolen. Der findes adskillige studier, der har vist, hvordan den enkelte benytter eksempelvis cigaretter og rusmidler på grund af problemer i skolen (26),(83),(49),(86),(88). En ungdomsteori, der belyser disse forhold, er den såkaldte "Peer Closter Theory" (63). Teorien beskriver, hvordan den enkeltes livsstil hovedsagelig er influeret af kammerater og bla. af skoleproblemer.

En konklusion på de empiriske resultater set i lyset af de sociologiske teorier er, at de unge er i gang med en løsrivelsesproces fra forældrene samtidig med, at de er i gang med en socialiseringsproces blandt kammeraterne. I relation til socialiseringen danner de unge ofte roller, som medfører en udvikling af livsstilen, der ofte er underlagt normer fra de gruppe-sammenhænge de færdes i. Hos unge under uddannelse afhænger livsstilen tillige af de specielle regler og normer, som er kendetegnende for skolelivet (klassen, skolen, uddannelsen mv.). Endelig afhænger den enkeltes livsstil også til en vis grad af vedkommendes problemer og integration i skolen og blandt kammerater i og uden for skolen.

1.5. Undersøgelsens problemstilling

Ovennævnte konklusioner er sammenfattet i figur 1.1. i en overordnet arbejdsmodel, som samtidig udgør afhandlingens overordnede problemstilling. Den to-dimensionale model forsøger at illustrere variable på flere planer, hvilket kan vanskeliggøre overskueligheden. Arbejdsmodellen illustrerer sammenhænge imellem unges livsstil og individrelaterede faktorer - omfattende socio-demografiske faktorer, unges integration og trivsel i skolen, samt de unges integration og trivsel blandt kammerater i og uden for skolen. Herudover vises sammenhængen imellem livsstil og den sociale kontekst i de sociale gruppesammenhænge de unge indgår i - omfattende skolens geografiske placering, skoletypen, skolen, klassetrin og klassen. Endelig illustreres sammenhængen imellem de individrelaterede faktorer og den sociale kontekst (se fig. 1.1).

1.5.1. Præciseret problemstilling

I afhandlingen sammenlignes de unges livsstil med livsstilen i tilsvarende og andre aldersgrupper. Herudover analyseres sammenhængen imellem de unges livsstil og individrelaterede faktorer, der i empiriske undersøgelser har vist sig at have betydning for livsstil. De individ-relaterede faktorer omfatter socio-demografiske baggrundsfaktorer, integration og trivsel i skolen, samt integration og trivsel blandt kammerater i og uden for skolen. I forlængelse af dette undersøges betydningen af forskellige sociale gruppesammenhænge - nærmere bestemt betydningen af den sociale kontekst med tilhørende normer i disse gruppesammenhænge - for de unges livsstil. Endelig sammenlignes betydningen af disse gruppesammenhænge med betydningen af de individrelaterede faktorer.

Konkret omfatter afhandlingen følgende analyser og illustrationer:

Deskriptive illustrationer af forbruget af livsstilsfaktorerne cigaretter, alkohol og euforiserende stoffer samt deltagelsen i fritidsidræt blandt de unge på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt. Forbruget blandt eleverne sammenlignes endvidere med resultater fra tilsvarende og andre aldersgrupper. Endelig skitseres den generelle udvikling i danskernes forbrug af cigaretter, alkohol og euforiserende stoffer samt deres deltagelse i fritidsidræt.

Korrelationsanalyser til at belyse bivariate sammenhænge imellem unges livsstil og individ-relaterede faktorer omfattende: socio-demografiske baggrundsfaktorer, integrations- og trivselsfaktorer.

Multivariate analyser til at belyse styrken imellem unges livsstil og de individrelaterede faktorer.

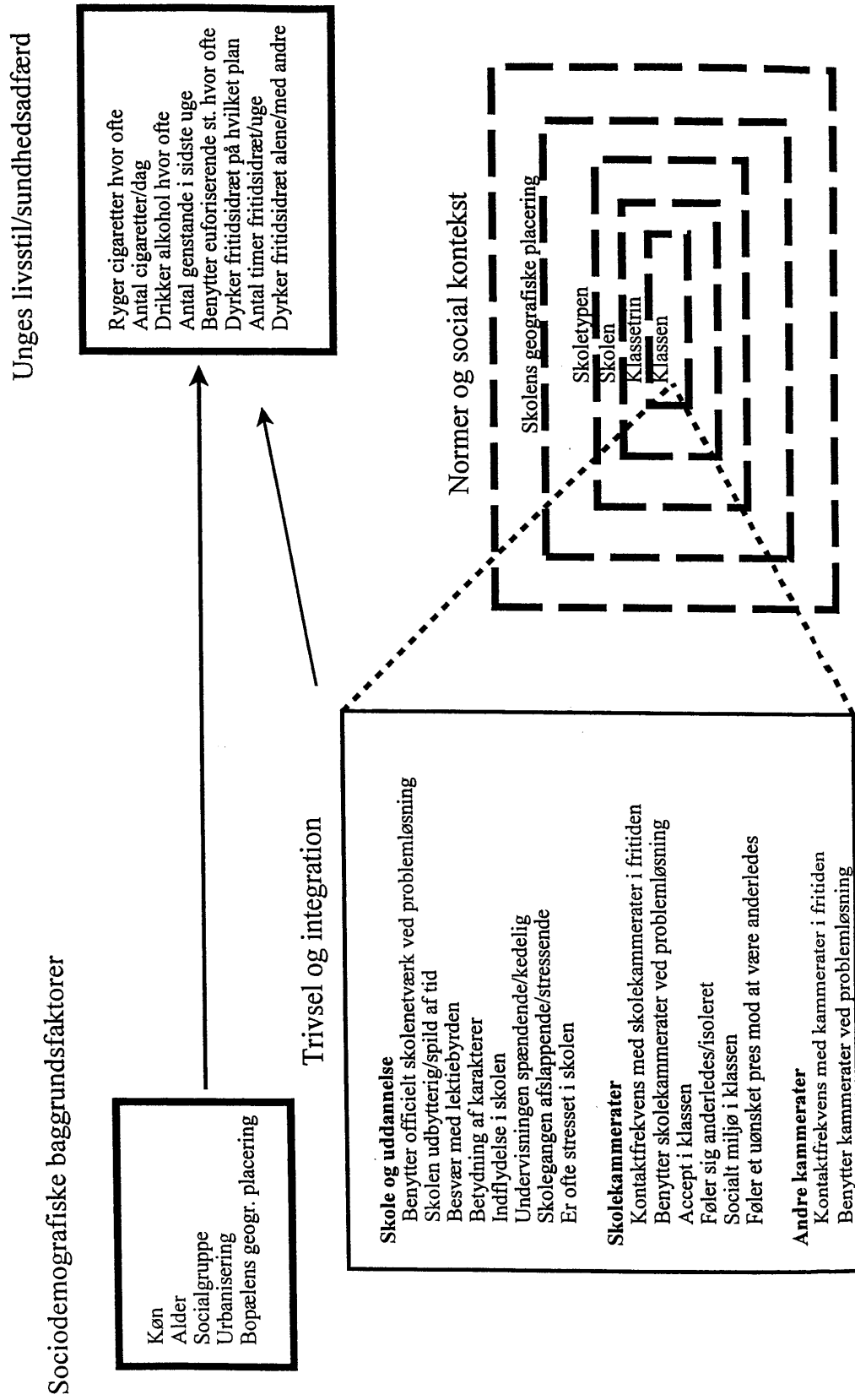
Deskriptive illustrationer af variationen imellem unges livsstil - eksemplificeret ved de unges rygevaner - på forskellige sociale niveauer. De sociale niveauer omfatter skolens geografiske placering, skoletypen, skolen, klassetrinnet samt klassen. Endvidere chi²-test af den bivariate sammenhæng imellem de unges livsstil (rygevaner) og de forskellige sociale niveauer.

Multi-level analyser til at belyse styrken imellem unges livsstil og de mest betydende sociale niveauer, når der er kontrolleret for betydende individrelaterede faktorer og for de øvrige sociale niveaues betydning. Hensigten er at belyse den sociale kontekst og sociale normers betydning for livsstilen i sådanne sociale gruppesammenhænge.

Deskriptive illustrationer af variationerne i rekrutteringsgrundlag mellem de forskellige skoler og klasser ved skolestart, samt illustrationer af udviklingen i livsstilen (rygevaner) imellem klasserne og imellem skolerne under uddannelsen.

Efterfølgende diskuteres det, hvilke mekanismer og teorier der kan forklare ovennævnte resultater, og resultaterne diskuteres i relation til eksisterende teorier om sociale normers og den sociale konteksts betydning for unges livsstil. Endvidere diskuteres det, hvilke konklusioner der kan drages, med henblik på at forbedre forebyggelsen mod helbreds-skadelig livsstil blandt de unge.

Figur 2.1 Model der viser hvilke variable der indgår i undersøgelsens bivariate og multivariate analyser

2. Metode og materiale

2.1. Centrale begreber

2.1.1. Livsstil

Jævnfør introduktionen defineres livsstil som den måde, hvorpå mennesker i den moderne verden forsøger at etablere identitet og personlighed i en fragmenteret virkelighed. Selv om livsstil i høj grad er udtryk for den enkeltes valg af adfærd, sker det ikke isoleret fra de livsbetingelser (herunder den sociale kontekst), som den enkelte lever under (8).

Livsstil er altså et udtryk for den enkeltes identitet og sociale tilhørsforhold, men kan også udtrykke vedkommendes distance og fravalg i tilværelsen (7),(8).

Inden for den socialmedicinske forskning er livsstil traditionelt et synonym for sundheds-adfærd - eller som summen af livsstilsfaktorer (14). Livsstil defineres her generelt som den enkeltes individuelt "valgte" måde at leve sit liv på. "Valget" er dog i høj grad præget af såvel den enkeltes baggrund og erfaringer som af de kulturelle og sociale påvirkninger, vedkommende til stadighed udsættes for. Dette understreges tydeligt ved, at den enkeltes livsstil ikke altid er i overensstemmelse med, hvad der er alment kendt som værende sundt.

Det kan være vanskeligt at skelne mellem om de sundhedsfremmende eller sundhedsskadelige vaner, som den enkelte har, skyldes et bevidst valg. Det kan være fordi vedkommende synes, at det er sundt eller godt for ham/hende, det kan være en vane, man har, fordi man er blevet opdraget til det - eller måske er det noget man gør i overensstemmelse med de øvrige i ens omgangskreds. Begrebet belyses i denne afhandling kun ud fra en objektiv dimension. Det vil sige, der fokuseres udelukkende på elevernes brug af livsstilsfaktorerne: cigaretter, alkohol og euforiserende stoffer/hashrygning samt deres deltagelse i fritidsidræt. Da et sådant valg som nævnt er præget af den enkeltes sociale baggrund samt af kulturelle og sociale påvirkninger, undersøges de fire livsstilsfaktorer i relation til sådanne påvirkninger.

2.1.2. Social kontekst

Den sociale kontekst defineres generelt som de specielle sociale sammenhænge og unikke omgivelser, som sociale begivenheder finder sted i, og som sociale normer opstår og håndhæves i. Mere konkret - at det sociale tilhørsforhold og de sociale sammenhænge, som den enkelte indgår i, har stor betydning for vedkommendes holdninger og adfærd. I sådanne sammenhænge opstår der ofte normer, som er unikke for lige præcis de sociale sammenhænge og omgivelser. Eksempelvis har en del undersøgelser vist, at den enkeltes sundhedsvaner ofte er i overensstemmelse med normer, der er karakteristisk for individets sociale tilhørsforhold. Der er eksempelvis sket en vis reduktion i andelen af rygere blandt højere funktionærer i Danmark igennem de seneste år, mens en tilsvarende reduktion ikke er fundet blandt de lavere funktionærer (78),(5). Forklaringen på dette kan være, at den sociale kontekst blandt de lavere funktionærer sætter større barrierer for rygeophør end den sociale kontekst blandt de højere funktionærer (8),(89).

I de senere år har såkaldte økologiske studier endvidere fundet, at den sociale kontekst - defineret som den overordnede socio-økonomiske status hos personerne - i geografisk afgrænsede områder har større indflydelse på helbred og livsstil, end hvad kan forklares ud fra de personlige karakteristika (64),(66). Den sociale kontekst benyttes i denne afhandling kun som et overordnet forklaringsэлемент til beskrivelse af normative afvigelser og variationer, der overstiger hvad der kan forklares af individrelaterede faktorer.

2.1.3. Normer

Begrebet normer stammer først og fremmest fra sociologiens strukturfunktionalisme, hvor individer opfattes som en slags aktører, der handler ud fra fastlagte roller, der igen er bestemt af den interpersonelle struktur og understøttet af normer og kontrolmekanismer (se (90) for oversigt).

Normer defineres på forskellig måde i litteraturen. I den danske litteratur er normer defineret som en adfærdsregel, eller som den enkeltes forventning til hvilken adfærd der bør udvises, og som kan blive mødt med sanktioner i form af straf eller belønning, hvis den ikke følges (se eksempelvis (91)). I den udenlandske litteratur er (sociale) normer endvidere defineret som værende en generel accepteret måde at tænke, føle eller handle på, som udføres fordi det forventes, og fordi det opfattes som værende rigtigt i bestemte situationer (92).

Normerne beskrives i den socialpsykologiske litteratur på to måder. Enten som værende den adfærd man umiddelbart kan beskrive hos andre (deskriptive normer) eller ud fra, hvad andre mener (lovmæssige normer). De deskriptive normers indvirkning kan eksemplificeres ved det pres til at ryge den enkelte udsættes for, hvis hans/hendes forældre eller bedste venner ryger (se eksempelvis (34),(93),(42),(94)). De lovmæssige normers indvirkning er mere indirekte. Det defineres som den enkeltes opfattelse af, hvad vigtige personer (signifikante andre), mener er rigtigt eller forkert (95),(84),(96),(97).

I den empiriske forskning har mange studier nævnt de sociale normer som værende vigtige regulationsfaktorer for menneskers adfærd (34),(98),(95),(96),(74). I samme åndedrag efterlyses der ofte mere effektive operationaliseringer af begrebet for nærmere at kunne belyse den normative indflydelse på menneskers adfærd. Flere økologiske studier har fundet store geografiske forskelle på ryge- og alkoholvanerne i forskellige områder og har vurderet, at det primært skyldes forskelle i den sociale kontekst (64),(66). Andre tolker endvidere, at den sociale kontekst ofte er stærkt præget af lokale kulturelle traditioner (99),(67). Der er altså en indbyrdes forbindelse i mellem begreberne: lokal tradition, social kontekst og social norm. Ifølge ovenstående argumenter opstår normer af den sociale kontekst, som igen er præget af lokale traditioner. Da det desuden er vanskeligt at forestille sig, at lokale traditioner opstår uden først at have været en social norm, synes der at være en form for indbyrdes relation i mellem begreberne. I forlængelse af dette virker det ikke urealistisk at hævde, at normer opstår af den sociale kontekst i forskellige skoleklasser, som igen er under større eller mindre påvirkning af lokale traditioner på skolen. De lokale traditioner præges så igen af den sociale kontekst og af normer blandt elever i forskellige klasser.

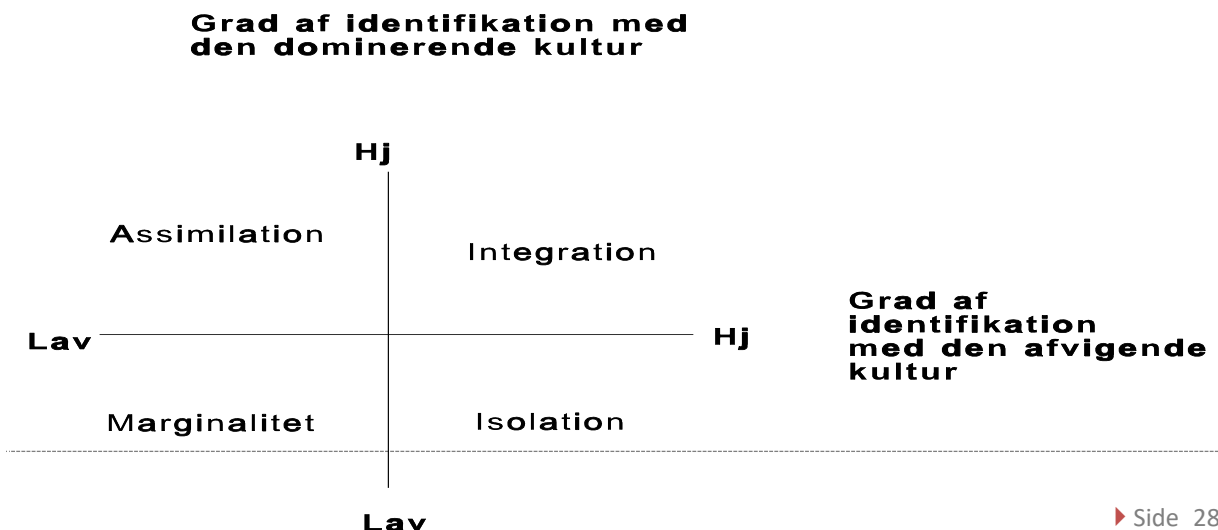
I denne afhandling defineres normer ud fra en kombination af ovennævnte definitioner: som en generel accepteret måde at tænke, føle eller handle på, som udføres, fordi det forventes, og fordi det opfattes som værende rigtigt i bestemte situationer, eller fordi den enkelte tvinges til det ved hjælp af sanktioner.

Begrebet belyses i denne afhandling primært ud fra deskriptive kriterier. Normer beskrives her ud fra statistiske og visuelt synlige variationer fra det normale forbrug af de benyttede livsstilsfaktorer i forskellige sociale grupper og sammenhænge. Dette forstået på den måde, at der i forskellige sociale gruppesammenhænge - som her skoleklasser - opstår normer og dermed standarder for elevernes brug af eksempelvis cigaretter. Disse normer og standarder kan så variere fra klasse til klasse eller endog fra skole til skole alt afhængig af den sociale kontekst. Herudover belyses normbegrebet indirekte ud fra elevernes angivelser af, hvorvidt de er udsat for pres, mod at være anderledes end de har lyst til at være på en række områder (se afsnit 2.1.8.).

2.1.4. Integration

I den sociologiske litteratur sammenkædes integrationsbegrebet traditionelt med Dürkheims teorier om den samfundsmæssige solidaritet og arbejdsdeling. Centralt i teorierne er det kollektive fællesskab, der er opbygget af henholdsvis en mekanisk solidaritet og en organisk solidaritet. Den mekaniske solidaritet er fremherskende i lavt differentierede samfund og bygger på ensartethed i erfaring, holdninger, traditioner m.v. En øget arbejdsdeling og differentiering skaber efterhånden stigende konkurrence, og der opstår efterhånden flere konflikter, der nedbryder de traditionelle normer og værdier (den mekaniske solidaritet) til fordel for en større individualisme. Den solidaritet, der opstår imellem mere differentierede led, kaldes organisk solidaritet, hvilket i praksis betyder, at der trods alt er en vis grad af (integration) sammenhæng, samlet funktionsevne og fællesskabsfølelse på trods af specialisering og interessemødsætninger (se (90) for nærmere udredning).

Begrebet integration står i modsætning til isolation, men hænger sammen med assimilations og marginalitetsbegreberne (for oversigt se (91)). Begrebernes sammenhæng er illustreret i nedenstående figur, der viser sammenhængen mellem forskellige grader af social adaptation (Kilde:(91)).

Assimilation handler generelt om den enkeltes totale tilpasning til flertallet, i dette tilfælde til en skoleklassekultur, livsstil, normer m.v.

I modsætning til assimilation betegner integration en form for forening af den enkeltes kultur, livsstil, normer m.v. med de øvrige. Personer, der ønsker at opretholde deres egen kultur, livsstil, normer m.v. og ikke ønsker at tilpasse sig flertallets (klassens) karakteriseres som isolerede. Endelig karakteriseres personer, der har svært ved at identificere sig og tilpasse sig nogen form for kultur, livsstil, normer m.v. som marginaliserede.

Integration defineres her som den enkeltes tilpasning i forskellige sammenhænge. I skolen kan dette foregå i sociale sammenhænge, som eksempelvis den enkeltes tilpasning til den klasse, vedkommende går i - hvilket er lig med social integration. Det kan foregå på det faglige plan i form af den enkeltes tilpasning til skolens undervisning og faglige indhold - hvilket er lig med faglig integration. Endelig kan det foregå på det administrative plan i forhold til skolens koncept og form - hvilket er lig med administrativ integration.

Integrationsbegrebet er i forskningssammenhænge operationaliseret objektivt som antallet af den enkeltes sociale roller og sociale kontakter (89), mens andre har fokuseret på tilstedeværelsen og tilstrækkeligheden (funktionen) af den enkeltes sociale netværk og af sociale kontakter som et udtryk for integration (ISSI-index: i (82)).

Integration i forskellige sociale sammenhænge relateres i denne afhandling til de unges forbrug af: cigaretter, alkohol og euforiserende stoffer/ hashrygning samt deltagelse i fritidsidræt. Nærmere bestemt fokuseres der på, hvilken sammenhæng der er imellem på den ene side de unges livsstil og på den anden side deres integration blandt kammerater i og uden for skolen samt i relation til skolen og uddannelsen.

2.1.5. Trivsel

Trivsel - dvs. hvorvidt den enkelte trives i skolen, er et begreb, der hænger snævert sammen med integrationen i skolen. Trivsel defineres traditionelt som den enkeltes generelle følelse af tilfredshed eller som en form for "tilfredshedsberedskab" hos den enkelte, der står i modsætning til en oplevelse af tilfredshed som følge af en konkret hændelse. Tilfredshedskriterier benyttes ofte til at belyse unges almene velbefindende i skolen (se eksempelvis (100)).

Trivsel belyses i denne afhandling kun ud fra en subjektiv dimension. Det vil sige, der fokuseres udelukkende på elevernes oplevelse af trivsel, eller mangel på samme, i relation til de unges forbrug af: cigaretter, alkohol og euforiserende stoffer/ hashrygning samt deltagelse i fritidsidræt. Trivsel belyses dels i skolekammeratsammenhænge og dels i skole- og uddannelsessammenhænge, mens trivslen blandt familiemedlemmer og blandt andre kammerater ikke indgår i afhandlingen. Familiesammenhænge er ikke inkluderet, da trivselementet relateres i forhold til de unges brug af de fire livsstilsfaktorer. Da familiens påvirkning af de unge og deres livsstil netop er under forandring (herunder deres forbrug af de fire livsstilsfaktorer), forekommer en relationen i mellem på den ene side de unges trivsel i familiesammenhænge og på den anden side de unges livsstil at være et for usikkert mål.

Trivsel blandt kammeraterne uden for skolen er ikke inkluderet, da undersøgelsen kun har målt meget få egentlige trivselsproblemer i sådanne sammenhænge.

2.1.6. Stress

I videnskabelige sammenhænge henviser stress dels til stimulus situationer, der er forbundet med ubehag og undgåelse. Dels til et specifikt fysiologisk eller psykologisk reaktionsmønster, og endelig til et specielt samspil mellem personen og omgivelserne (101). Stress omfatter altså både stressende hændelser forårsaget af såkaldte stressorer og en reaktion på stressende situationer (stimulus/respons).

Som teoretisk udgangspunkt adskilles stimulus og respons situationen i denne afhandling, således at stressorer er synonymt med stimulus situationen, mens stress er synonymt med respons situationen. Stress defineres derfor som værende en individtilstand, der psyko-fysiologisk er karakteriseret ved en kombination af anspændthed og ulyst (102) - for oversigt se (18). Stressresponsen opleves generelt på tre principielt forskellige måder (87),(103),(101).

- 1) Man oplever, at man er stresset (bange/nervøs).
- 2) Man opfører sig på specielle måder i stressede situationer (kamp/flugt).
- 3) Der optræder forskellige fysiologiske reaktioner som følge af stress.

Ifølge stressteorier opstår stress eksempelvis i en arbejdssituation som følge af en ubalance imellem jobkravet og evnen til at honorere dette jobkrav (104). Andre resultater har vist, at høje jobkrav, lav indflydelse og manglende kontrol i arbejdssituationen er forbundet med udviklingen af stress i arbejdssituationen (105). I forlængelse af dette har udenlandske skoleundersøgelser fundet, at psykosociale belastninger, som medfører stress i de voksnes arbejdsliv, også udgør en helbredsrisiko hos skoleelever (86). Undersøgelserne påpeger, at især uoverensstemmelse imellem krav i skolearbejdet og egen kunnen, en lav grad af medbestemmelse og forudsigelighed i arbejdssituationen samt mangel på variation i skole-arbejdet, svag social integration og mangel på støtte fra skoleledelsen er faktorer, som indgår i et psykosocialt belastende og dermed stressende skolemiljø (86),(87).

Stress gør sandsynligvis ikke den enkelte syg. Langvarig stress (kroniske belastninger) forårsager derimod ofte, at mange begynder at udvise ændret - herunder sundhedsskadelig - adfærd (røg, druk, for lidt søvn m.v.). Den ændrede adfærd udgør her ofte en form for copingstrategi mod stress (17),(18),(20),(43),(48), hvorfor oplevelsen af stress er naturlig at koble sammen med brugen af de fire livsstilsfaktorer.

I rapporten fokuseres der især på det selvoplevede stress i relation til handlinger, der praktiseres af den enkelte som en form for copingstrategi i stressede situationer. Oplevelsen af stress relateres her til de unges brug af de fire udvalgte livsstilsfaktorer: brug af cigaretter, alkohol og euforiserende stoffer samt deltagelse i fritidsidræt.

2.1.7. Coping

Copingbegrebet er et begreb, som hænger meget sammen med stressbelastninger (stressorer). Som central definition benyttes Lazarus og Folkmans definition (1984): Coping er en kognitiv adfærdsmæssig måde at handle på for at tolerere eller reducere ydre og indre problemer og konflikter (se eksempelvis (106)). Coping kan generelt oversættes som "mestring". I praksis betyder det: "At det ikke handler om, hvordan man har det, men om hvordan man tager det". Man kan generelt "cope" passivt eller aktivt, defensivt eller offensivt, destruktivt eller konstruktivt, individuelt eller kollektivt og endelig indadrettet eller udadrettet jvn.f. (87),(101),(106).

Mestringsevnen er ifølge visse socialpsykologiske studier forankret i personligheden (107), mens andre studier finder, at det kan opøves igennem en fortsat modnende påvirkning/proces (106). Teorierne udelukker dog ikke nødvendigvis hinanden, men kan betragtes som to sider af samme sag - altså både noget man kan have talent for, og noget man (i hvertfald nogle) kan lære. I forskningssammenhænge opsplittes copingbegrebet traditionelt i en problemorienteret og en emotionsorienteret del. Den problemorienterede del handler om at ændre den stressfremkaldende situation, mens den emotionsorienterede del handler om at reducere den psykologiske eller fysiologiske stressreaktion (se (106) samt (101) som oversigt).

En af forudsætningerne for at kunne mestre problemer er ifølge "Sense of Coherence teorien" (107) en følelse af forankring/samhørighed/meningsfuldhed hos den enkelte. At elever i en skoleklasse eksempelvis ryger cigaretter kan altså dels forekomme, fordi eleverne føler sig stressede (emotionsorienteret coping), og dels være forårsaget af sociale normer og sam-hørighed med de øvrige i klassen. Rygeadfærden er i sidstnævnte tilfælde en form for problem-orienteret coping.

Begrebet belyses i denne rapport i relation til de unges livsstil. Der skelnes her mellem problem- og emotionsorienteret coping. Den emotionsorienterede coping-strategi belyses ud fra elevernes brug af de fire livsstilsfaktorer i relation til oplevet stress. Brugen af livsstilsfaktorerne defineres i den forbindelse som en stressreducerende coping-strategi. Den problemorienterede coping-strategi undersøges kun indirekte som homogeniteten i brugen af de fire livsstilsfaktorer i de forskellige sociale sammenhænge (klasser).

2.1.8. Isolation/pres

Som tidligere nævnt står isolation i modsætning til integrationsbegrebet. Begrebet defineres traditionelt som værende den situation, hvor den enkelte udstødes, eller selv melder sig ud af en gruppesammenhæng. Isolation omfatter i mindre grad også den situation, hvor den enkelte fastholder sine egne holdninger, normer eller livsstil til trods, at de afviger fra flertallets (klassens). I praksis kan et stort forbrug af rus- og nydelsesmidler formodentlig være associeret med en form for isolation i visse gruppesammenhænge (klasser), og dermed også bidrage til en følelse af at være anderledes i forhold til de øvrige i gruppen. Hensigten er, at belyse i hvor høj grad et stort forbrug af cigaretter, alkohol og euforiserende stoffer eller deltagelse i fritidsidræt er forbundet med en følelse af at være isoleret i skolen.

Da de aktuelle data er fundet i en tværsnitsundersøgelse, kan sammenhængene naturligvis ikke retningsorienteres. I praksis kan man altså ikke vide, hvorvidt en elev begynder at ryge hash som følge af isolation, eller om vedkommende er blevet isoleret fordi han eller hun ryger hash.

Graden af isolation belyses ud fra et konstrueret summationsindeks. Indekset bygger på variable, der hver for sig udtrykker områder, hvor de unge angiver, hvorvidt de føler sig anderledes i forhold til deres omgangskreds i skolen. De inddragede variable belyser holdninger, engagement og livsstil, som dels er præget af den enkeltes køn, alder og sociale baggrund, og dels udgør områder, hvor der traditionelt sker store omvæltninger blandt de unge (i overensstemmelse med bla. "Social Learning Teorien" (71) bla. på grund af de unges indbyrdes påvirkning. Figurerne 2.1. og 2.2. viser fordelingen af elevernes samlede score for henholdsvis "anderledes-variablene" og "pres-variablene".

Som det fremgår af bilag 1. spørges der bla. til, hvorvidt den enkelte føler sig anderledes, hvad angår cigaret-, alkohol- og fritidsidrætsvaner samt i brugen af euforiserende stoffer. Disse variable sammenholdt med elevernes angivelse af egne vaner på de fire områder, giver en indikation af, hvorvidt et stort forbrug af eksempelvis alkohol sker i overensstemmelse med eller i modsætning til omgangskredsen i skolen. Indekset er imidlertid konstrueret ud fra den betragtning, at en følelse af isolation manifesterer sig i en generel følelse af at være anderledes. Sandsynligheden for at føle sig anderledes på flere af de valgte områder stiger derfor med graden af isolation, mens en følelse af at være anderledes på et enkelt område, eksempelvis alkohol, synes at være et mere usikkert mål. Dels er der usikkerhed om, hvorvidt følelsen af at være anderledes end omgangskredsen på eksempelvis alkoholområdet skyldes, at vedkommende drikker mere eller mindre end omgangskredsen. Dels kan en afvigelse fra omgangskredsen være et udtryk for, at den enkelte bevidst ønsker at adskille sig fra omgangskredsen for evt. at påvirke de øvrige. Herudover er en angivelse af at adskille sig fra de øvrige på et enkelt område også mere udsat for de omvæltninger, der traditionelt sker i unges holdninger og livsstil. Alt i alt er indekset i teorien et mere stabilt og validt mål for følelsen af isolation blandt de unge.

Ifølge definitionen af sociale normer så kan større eller mindre grad af isolation i forhold til flertallets holdninger, normer og livsstil medføre, at den enkelte udsættes for sanktioner - eksempelvis i form af pres - fra de øvrige (i klassen). Derfor er der inddraget lignende variable til at besvare, hvorvidt den enkelte føler sig uønsket presset af omgangskredsen i skolen til at være anderledes, end han eller hun har lyst til at være. Hensigten er at belyse, hvorvidt en følelse af stort uønsket pres - som ifølge teorier kan (se eksempelvis (76)) - medfører et stort forbrug af cigaretter, alkohol og euforiserende stoffer, eller til deltagelse i fritidsidræt.

Fig 2.1. Andele af elever på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt, der føler sig isoleret opdelt efter størrelsen (points) af den samlede isolation.

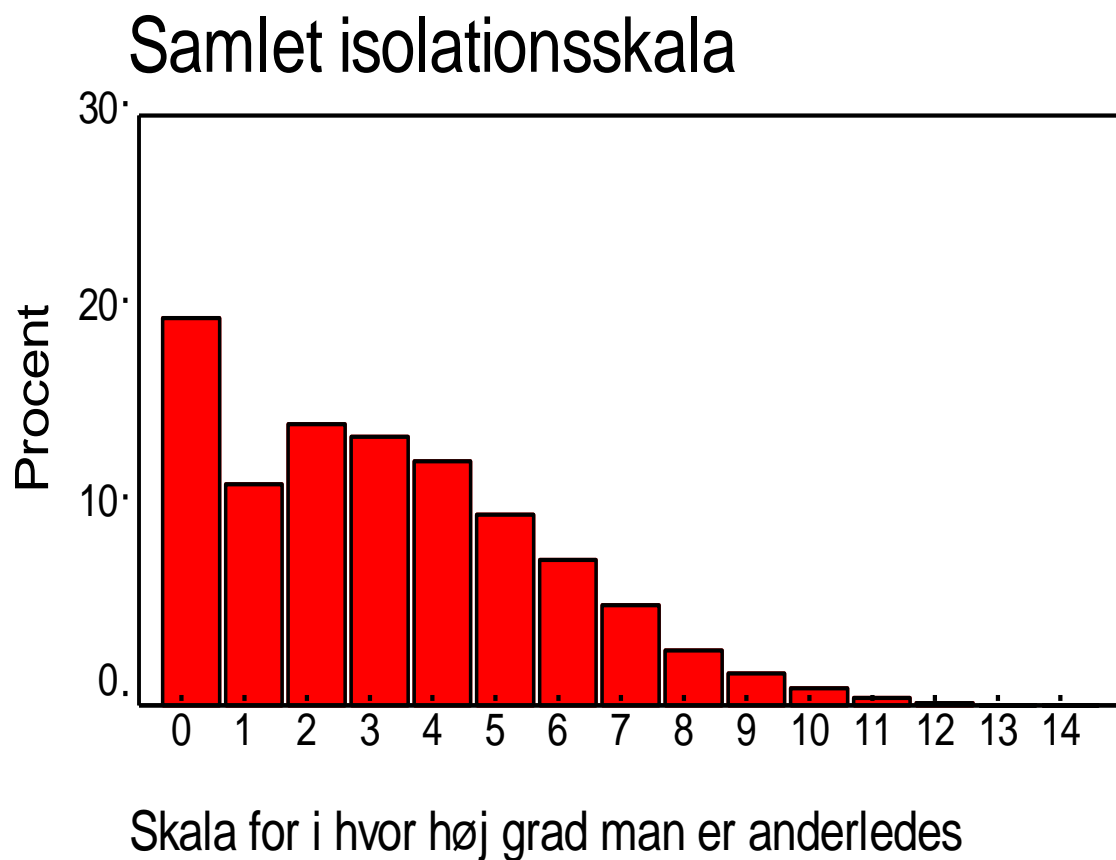
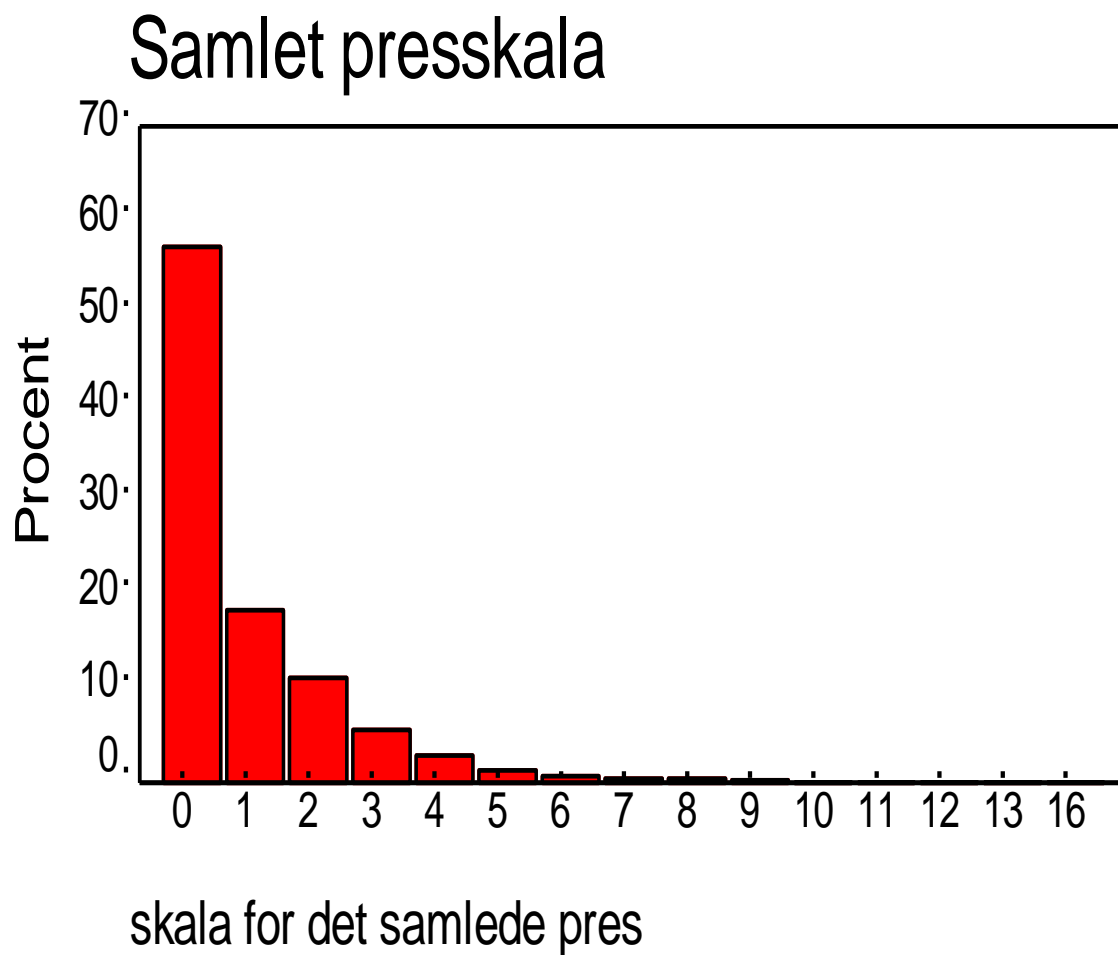

Fig 2.2. Andele af eleverne på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt, der føler sig

presset, opdelt efter størrelsen (points) af det samlede pres.

2.2. Baggrund for valg af design og metode

Afhandlingens data stammer fra en deskriptiv spørgeskemaundersøgelse fra 1994/95 over unges sundhed og livsstil på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt. Den deskriptive form er valgt dels på grund af økonomien og dels for at begrænse de forstyrrelser en sådan større undersøgelse forårsager i skoleregi. Fordelen ved den deskriptive spørgeskemametode er - ud over ovennævnte aspekter - en mulighed for at kunne beskrive mange forskellige karakteristika hos de unge og de forskellige gruppesammenhænge, de indgår i. Omvendt begrænser en tværsnitsundersøgelse mulighederne for at forfølge og afprøve specifikke hypoteser og for at beskrive specifikke udviklingsmæssige forandringer hos de unge. Den tidsmæssige rækkefølge eller retningsorienteringen af de forskellige variables indbyrdes sammenhænge kan heller ikke bestemmes. Eksempelvis er det ikke muligt at fastslå, om elever, der føler sig dårligt integreret i skolen, af samme årsag har et større forbrug af nydelses- og rusmidler. Eller om det er på grund af et stort og hyppigt forbrug af nydelses- og rusmidler, at de unge får problemer i skolesammenhænge.

For at give et pålideligt overordnet geografisk og et lokalt billede af de unge, blev alle de unge på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt inddraget i undersøgelsen. Indskolingsklasserne (dem der starter på en af ungdomsuddannelserne) blev undersøgt inden for den første måned efter skolestart (august/september 1994), mens de ældre årgange og HF-klasserne blev undersøgt i foråret (januar-februar-marts måned) 1995. Baggrunden for dette var et kompromis for både at kunne give et forholdsvist pålideligt øjebliksbillede af de unge og samtidig et indirekte billede af den udvikling, de unge gennemgår i løbet af skoletiden. Den indirekte udvikling kan beskrives ved at undersøge indskolings eleverne inden for den første måned efter, at de er begyndt på ungdomsuddannelsen - altså inden de når at danne fælles gruppenormer og vaner. Disse elever sammenlignes efterfølgende med data fra de ældre årgange og beskriver derved indirekte en udvikling af unge på ungdomsuddannelser i Frederiksborg Amt. På grund af den generelle udvikling i samfundet er der naturligvis forskel på, hvilke påvirkninger de enkelte årgange udsættes for i løbet af skoletiden. Sådanne udviklingstendenser kan naturligvis kun uddybes ved opfølgende undersøgelser af indskolings eleverne på de højere klassetrin. Af økonomiske og skolepolitiske hensyn blev en sådan undersøgelse ikke foretaget.

2.3. Udvikling af spørgeskema

Et vigtigt hensyn under udviklingen af spørgeskemaet har været at skabe sammenlignelighed med andre undersøgelser. Derfor er der taget udgangspunkt i eksisterende standarder inden for de undersøgte emneområder suppleret med enkelte spørgsmål til at belyse integration i skolen (for sammenlignende standarder se kapitel 7 i (59)).

Indledende forundersøgelser af ca. 200 gymnasie- og HF-elever uden for amtet har resulteret i både fra- og tilvalg af spørgsmål i forhold til basisspørgeskemaet - alt efter relevans og specifik forståelighed hos målgruppen. Forundersøgelserne bestod dels af besvarelser af basisspørgeskemaer og dels af interviews med henblik på at vurdere spørgeskemaets egnethed/validitet. Der blev her dels benyttet enkeltinterviews for at få afdækket forståelsen af de enkelte spørgsmål og dels gruppeinterviews til afsløring af ekstremer inden for de enkelte svarkategorier. Herudover er begge interviewformer benyttet til at få de unges vurdering af

spørgeskemaets egnethed og for at vurdere spørgsmålenes tilstrækkelighed til beskrivelse af de unges sundhed og livsstil. Alt i alt har disse tiltag bidraget til at justere spørgeskemaet. For at fange eventuelle lokale forståelsesmæssige afvigelser på spørgsmålene er der herudover benyttet enkelte frie lektioner under spørgeskemaundersøgelserne til at interviewe eleverne. Herudover har spørgsmål fra eleverne, mens de udfyldte spørge-skemaerne, resulteret i afdækning af enkelte forståelsesmæssige mistolkninger af diverse spørgsmål. Disse bidrag har primært medført mindre justeringer i fortolkningen af besvarelsene.

2.4. Dataindsamlingen

Data er indsamlet ved, at eleverne udfyldte spørgeskemaer i løbet af en lektion. Nogle få steder foretrak skolerne, at flere klasser blev samlet i festsalen eller gymnastiksalen til besvarelse af spørgeskemaerne. I starten af lektionen blev eleverne instrueret i undersøgelsens formål og i udfyldning af spørgeskemaet på en standardiseret måde. Herudover var eleverne på forhånd instrueret om spørgeskemaundersøgelsen i form af et papir, som på forhånd var udleveret til skolerne.

På et par af skolerne forestod lokale lærere af praktiske og tidsmæssige årsager instruktion-en og udlevering/indsamling af spørgeskemaerne. I disse tilfælde var lærerne på forhånd mundtligt og skriftligt instrueret om udfyldelse af spørgeskemaet. Elevernes anonymitet blev sikret ved, at der ikke skulle opgives navn, personnummer eller elevens officielle nummer i klassen på spørgeskemaerne. Dog blev eleverne bedt om at opgive klasse og skole i besvarelsen. Disse oplysninger blev efterfølgende anonymiseret ved kodning.

2.5. Operationelle definitioner

Den samlede spørgeskemaundersøgelse indeholder først og fremmest elementer til beskrivelse af sundheds- og livsstilsforhold blandt eleverne på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt. Af bilag 1. fremgår det, hvilke hovedelementer samt hvilke variable, der indgår i undersøgelsen. Endelig er randfordelingen af de i alt 6.444 elevers besvarelser også i bilaget.

I henhold til afhandlingens problemstilling og videnskabelige formål - skitseret i model 1.1 - benyttes følgende udfaldsvariable til at repræsentere unges livsstil: Brug af cigaretter, alkohol og euforiserende stoffer samt deltagelse i fritidsidræt.

Indledningsvis belyses livsstilens afhængighed af forskellige individrelaterede faktorer ved hjælp af korrelations og multivariate analyser. De individrelaterede faktorer omfatter hoved-elementerne: socio-demografiske baggrundsfaktorer, integration og trivsel i skolen samt integration og trivsel blandt kammerater i og uden for skolen. De variable, der indgår i disse hovedelementer, er skitseret i figur 2.1.

Livsstilens afhængighed af forskellige sociale gruppetilhørsforhold belyses ud fra grafiske illustrationer, chi²-tests og multi-level analyser. De sociale grupper/niveauer, der indgår i disse analyser, er skitseret i figur 2.2. En nærmere gennemgang og operationalisering af de benyttede variable er præsenteret i bilag 1.

2.6. Statistiske analyser

I kapitel 3 er de bivariate sammenhænge mellem de unges brug af livsstilsfaktorerne: rygning, alkohol og euforiserende stoffer samt deres deltagelse i fritidsidræt blevet analyseret med Spearmanns korrelationstest for at se, hvilke indbyrdes sammenhænge der er imellem livsstilsfaktorerne.

I kapitel 4 analyseres de bivariate sammenhænge mellem de unges livsstil og socio-demografiske baggrundsfaktorer. Køn analyseres ved hjælp af en Mann-Whitney-test, mens skoletypen analyseres ved hjælp af en Kruskal-Wallis-test. Alder, socialgruppe og urbanisering analyseres ved hjælp af Spearmann korrelationstest. Endelig analyseres livsstilens sammenhæng med bopælens geografisk region ved hjælp af Chi² test.

Bivariate sammenhænge mellem de unges livsstil og integration analyseres ligeledes med Spearmann korrelationstest eller ved hjælp af Chi² test alt efter de undersøgte datas niveau.

Korrelationsanalyserne beskriver variablenes indbyrdes sammenhænge ud fra deres indbyrdes (korrelations) koefficienter og ud fra, hvilken statistisk sikkerhed eller "p-værdi" som koefficienterne har. Der findes ingen fast præcedens for, hvilken nedre grænse der benyttes for at beskrive sådanne variables bivariate sammenhænge. Korrelationskoefficienter med en hældning på mindst 0,10 har været benyttet i nogle sammenhænge (54), mens signifikans-niveau (p-værdi) på mindst 0,01 har været nævnt i andre sammenhænge (54). I denne undersøgelse er alle korrelationskoefficienterne noteret uanset signifikansniveau og korrelationskoefficienternes hældning for at se variablenes indbyrdes sammenhænge og tendenser.

Eleverne testes enkeltvis, men er samtidig tilknyttet bestemte klasser på bestemte skoler, hvilket muligvis har stor betydning for den enkeltes valg af livsstil. Dette bevirker, at der kan være stor forskel på livsstilen hos eleverne i de forskellige klasser. I erkendelse af dette vil der først og fremmest blive refereret til de højere korrelationskoefficienter på mindst 0,08, der samtidig har p-værdier på mindst 0,01.

I kapitel 5 associeres de unges livsstil med socio-demografiske baggrundsfaktorer, trivsel og integration i forhold til skolen og uddannelsen samt med trivsel og integration blandt kammerater i og uden for skolen. Sammenhænge analyseres ved hjælp af en multivariat analyse for at få belyst, hvilke af faktorerne der er selvstændigt og stærkest associeret med de unges livsstil. Til dette benyttes multivariatanalysen: Multipel Classification Analysis (ANOVA: MCA), som er i stand til at beregne nominelle og rangordnede faktors betydning og association til rangordnede udfaldsvariable (se (108),(25)).

De forskellige faktorerers sammenhæng med de unges livsstil angives af MCA-analysen ved hjælp af en F-ratio, som er et mål for den enkelte faktors association og betydning for livsstilen. Store F-værdier angiver en kraftig selvstændig sammenhæng imellem faktoren og livsstilen. Herudover er F-værdien et mål for, hvor meget større variationen mellem grupperne er i forhold til variationen inden for gruppen. En F-værdi på 23,9 betyder eksempelvis, at den gruppe af elever, der har en høj kontaktfrekvens med kammerater uden for skolen, har en 23,9 gange så lille variation sammenlignet med de grupper, der har en lille kontaktfrekvens. Herudover angives en Beta-værdi for hver af faktorerne, som er en koefficient imellem 0 og 1, der angiver, hvor kraftig interkorrelationen eller samvariationen er imellem den enkelte faktor og udfaldsvariablen (livsstilsvariablen). Den samlede forklaringsværdi af Betaværdierne = R^2 -værdien angiver den samlede styrke imellem de associerede faktorer og den undersøgte livsstilsfaktor. En høj R^2 -værdi angiver, at de inddragede Betaværdier til sammen har en høj forklaringsværdi i forhold til den undersøgte livsstilfaktor.

I kapitel 6 analyseres forskellige sociale gruppetilhørsforholds betydning for de unges livsstil. Indledningsvis illustreres de sociale tilhørsforholds betydning for de unges livsstil ud fra diverse histogrammer, scatterplots m.v. Herefter analyseres de bivariate statistiske sammenhænge mellem de forskellige sociale tilhørsforhold og de unges livsstil ved hjælp af χ^2 -test.

Efterfølgende benyttes der multi-level analyser til yderligere at belyse betydningen af tilhørsforhold i forskellige sociale gruppesammenhænge for de unges livsstil. De forskellige sociale gruppesammenhænge omfatter niveauerne: skolens geografiske placering, skoletypen, skolen, klassetrinnet og den stamklasse, de unge går i.

Multi-level analysen er specielt velegnet til at angive mål for forskellige grupperinger og sociale niveaus betydning for den enkeltes adfærd, og er en videre udvikling af den multiple regressionsanalyse. Begge analyseformer tester de sociale niveaus betydning for de unges livsstil ud fra dikotome ja/nej udfald. Den ordinære multiple regression estimerer klasserne i forhold til det samlede gennemsnit hos alle klasserne tilsammen ved hjælp af en lineær funktion, der ser ud som følger:

$$Y = a + bX_i + e_i$$

Y = livsstilsfaktoren

a = intercept

bX_i = hædningskoefficienten for forholdet imellem det sociale niveau og livsstilsfaktoren

e_i = residualen, som man sædvanligvis går ud fra er normalfordelt omkring middelværdien 0 og med konstant varians.

Problemet med denne model er, at den ikke tager højde og hensyn til lokale forskelle imellem eksempelvis skolerne og klasserne. De lokale forskelle kunne eksempelvis skyldes elev-populationens sammensætning eller andre lokale forhold.

Det specielle ved multi-level teknikken er, at den tager hensyn til, at hver klasse har en selvstændig betydning (korrelation) for de unges livsstil. For hver klasse estimeres der en randomparameter.

Klassernes randomparametre estimeres som udgangspunkt efter normalfordelingsprincippet - hvilket vil sige, at variationen imellem de enkelte klassers livsstil forudsættes at være tilnærmelsesvis normalfordelt. Teknikken kan dog udbygges ved, at estimationen kan foregå ud fra andre på forhånd fastlagte fordelinger. Teknikken fungerer ved, at randomparameterene og dermed betydningen fra hver af de 331 klasser inddrages i kun en randomvariabel i stedet for at inddrage en variabel for hver af klasserne (se eksempelvis (69)).

Ved at tilføje en sådan "randomvariabel" til den ordinære multiple regressionsligning udtrykkes det lokale klasseniveau som "hændelser" i den samlede variation mellem klasserne. Baggrunden for dette er, at hvis man lader niveauet variere imellem klasserne, kan man observere, hvor og i hvilke klasser de lokale karakteristika, hvad angår livsstil, gør sig gældende. Lokale klasseforskelle vil i så fald variere fra det tilfældige (random) på skolerne og derved inkludere sådanne forskelle i den statistiske multi-level beregning. For nærmere gennemgang af teknikken - se (109),(69).

Følgende formel ligger til grund for multi-level analysen:

$$Y_{ij} = a + bX_{ij} + u_j + e_{ij}$$

Suffixene i og j angiver, at der er tale om den i-te elev i den j-te klasse, der dermed tager hensyn til lokale klasseforskelle. u_j svarer til den enkelte classes specifikke randomparameter der angiver, at den enkelte klasse har sin egen fordeling (co-variance).

I afhandlingens multi-levelanalyser tilføjes der randomvariable for de to mest betydende sociale niveauer, mens de resterende faktorer indgår som fixed parametre. Analysen kontrollerer indledningsvis for de fixed parametre, og tester derefter betydningen af randomparametrene for at belyse, hvorvidt fixed parametrene til sammen kan forklare betydningen og variationen af randomparametrene. Randomvariablenes p-værdier angiver den statistiske betydning af den sociale kontekst i de pågældende sociale gruppetilhørsforhold sammenlignet med de øvrige faktorer.

2.7. Materiale

Materialet omfatter 6.444 elever fra i alt 325 klasser fra samtlige 10 amtskoler, 5 HF skoler og 3 erhvervsskoler i Frederiksborg Amt.

På erhvervsskolerne er eleverne fra Hg-klasserne, de videregående HTx- og HHx-klasser undersøgt, mens alle tre årgange på gymnasieskolerne og de to årgange på HF kurserne ligeledes deltog i undersøgelsen. Samtlige indskolingsklasser på skolerne deltog i undersøgelsen undtagen 5 klasser fra levnedsmiddelretningen på HTC, som var på tur i undersøgelsesperioden. Det har af tidsmæssige og lokale administrative grunde ikke været muligt senere at få undersøgt disse klasser.

Af de videregående klasser mangler en 3.g-klasse fra Birkerød Gymnasium, tre 3.g-klasser fra Allerød Gymnasium og fire HHx/HTx klasser fra Helsingør Erhvervsskole. Klassernes manglende deltagelse skyldes ligeledes lokale administrative grunde.

Ud over besvarelsene fra de 6.444, var der yderligere ca. 40 besvarede spørgeskemaer, som undervejs blev kasseret på grund af besvarelsens karakter. Eleverne er fordelt således: 4.055 gymnasieelever, 1.764 erhvervsskoleelever og 625 HF-elever. Den samlede besvarelsesprocent i undersøgelsen var på 87,3% af eleverne i de deltagende klasser. 96,4% af de deltagende unge var i alderen 15 til 20 år (korrigeret for tidsmæssige forskydninger på undersøgelsen i forhold til 1/1-1995).

I undersøgelsen deltog følgende procentdel af det samlede antal 15 til 20 årige i Frederiksborg Amt pr. 1/1-1995:

<u>Alder</u>	<u>Antal i undersøgelsen</u>	<u>Antal i Frederiksborg Amt</u>	<u>%deltagelse i undersøgelsen</u>
15 år	358	4.369	8%
16 år	1.146	4.565	25%
17 år	1.858	4.507	41%
18 år	1.758	4.828	36%
19 år	858	5.205	17%
20 år	235	4.620	5%

Opgøres andelen ud fra den andel af de unge, der tager en af ungdomsuddannelserne, er regnestykket anderledes. Man kan her ikke gå ud fra, at den procentvise andel af de unge, som befinder sig på de enkelte alderstrin, er ensbetydende med, hvor stor en del af en ungdoms-årgang der tager en af uddannelserne. Dels fordi der generelt er mere end et års forskel på børn i en folkeskoleklasse og derfor også på de elever, der søger ind på ungdomsuddannelserne. Og dels fordi der ofte er flere års forskel på, hvornår den første i en folkeskoleklasse begynder på en af ungdomsuddannelserne i forhold til de øvrige fra klassen. Der er eksempelvis en del af de unge, der efter endt folkeskoleuddannelse er ude på arbejdsmarkedet i kortere eller længere tid for så i løbet af nogle år at begynde på en af ungdomsuddannelserne.

Det antal personer, der var indskrevet på ungdomsuddannelserne på undersøgelses-tidspunkterne er heller ikke nødvendigvis det antal, der startede på uddannelserne ved skolestart. Det er i øvrigt heller ikke nødvendigvis det antal elever, der gennemfører uddannelserne. På de forskellige uddannelser sker der undervejs et større eller mindre frafald på de forskellige klassetrin. Det gennemsnitlige frafald fra gymnasieklasser er på ca. en elev pr. klasse pr. år, mens frafaldet er på op til tre elever pr. klasse pr. år på HF-niveau. Frafaldet på erhvervsskolerne er gennemsnitlig endog endnu større. Udover dette frafald er der traditionelt kun en vis andel (skønsmæssigt 30%) af Hg-eleverne, der fortsætter på erhvervsskolernes ældre klassetrin efter første år - enten på HHx eller HTx. Årsagen til dette er, at det første år, ud over at være kvalificerende til HHx og HTx, udgør en del af mange håndværksmæssige uddannelser. Disse elever har derfor ikke behov for de efterfølgende klassetrin, idet de følger en mere specialiseret uddannelse.

Andre ting, der er med til at sløre billedet af, hvor mange der tager en ungdomsuddannelse i Frederiksborg Amt er, at en del af de unge skifter uddannelse undervejs i forløbet, mens andre tager to ungdomsuddannelser.

Endelig er der en del af eleverne skifter uddannelse undervejs og atter andre der efter endt eksamen på den ene type ungdomsuddannelse hopper over og tager en uddannelse på en af de andre ungdoms-uddannelser - ofte af karakter eller af jobmæssige årsager.

De nævnte forhold gør, at man ikke præcist kan sige, hvor stor en andel af de unge, der tager en ungdomsuddannelse i Frederiksborg Amt. Man kan derfor ikke blot benytte antallet af eksempelvis 16 årige på skolerne på undersøgelsestidspunktet - i forhold til det samlede antal 16 årige i Frederiksborg Amt - til at beregne andelen af en ungdomsårgang, som tager en ungdomsuddannelse.

Bedste bud på, hvor stor en procentdel af den samlede aldersgruppe, der fortsætter på en af ungdomsuddannelserne, vil være antallet af elever i den samlede indskolingsårgang set i forhold til det samlede antal unge i en bestemt årgang i Frederiksborg Amt. Antallet af indskolings elever = 3.600 (1.g, Hg, og 1.HF - inkl. dem som af den ene eller anden grund ikke deltog i undersøgelsen). Antallet af unge i Frederiksborg Amt, der er født i 1979 (16 årige unge) = 4.552 ifølge Danmarks Statistik.

Den beregnede andel af ungdomsårgangen, der begynder på en ungdomsuddannelse, er derfor: $3.600 \times 100/4.552 = 79,1\%$ af de unge som på et eller andet tidspunkt begynder på en af ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt.

Korrigeres denne andel for den samlede deltagelsesprocent på 87,3% betyder det, at 69,1% af de unge i Frederiksborg Amt i realiteten er repræsenteret i undersøgelsen.

2.7.1. Population: hvilke unge går på ungdomsuddannelserne?

Alders- og kønssammensætningen varierer på de tre skoletyper. Gennemsnitsalderen er 17,0 år på gymnasierne, mens den er ca. et år højere på erhvervsskolerne (18,2 år) og yderligere ca. et halvt år højere hos HF-eleverne (18,8 år).

Herudover er der forskel på aldersspredningen på de 3 skoletyper. Spredningen hos erhvervsskoleeleverne er ca. 3 gange så stor som hos gymnasieeleverne, og den er ca. dobbelt så stor hos HF-eleverne i forhold til gymnasieeleverne (se (59)).

Fordelingen af drenge og piger er heller ikke ensartet på de tre skoletyper. Pige/dreng fordelingen er følgende på de tre skoletyper: 57/43 på gymnasierne, 46/54 på erhvervs-skolerne og 64/36 på HF-kurserne.

Endvidere varierer kønssammensætningen også på de tre skoletypers forskellige klassetrin. På gymnasiet ændrer kønsvotienten sig fra at være 54/46 (% piger/% drenge) hos 1.g'erne til 57/43 hos 2. og 3. g'erne, mens kønsvotienten er 46/54 (% piger/% drenge) på 1. årgangen i erhvervsskolen, 44/56 på 2. årgang og 48/52 på 3. årgang. På HF er kønsvotienten 64/36 (% piger/% drenge) på begge årgange (se tabel 2.3, samt (110)).

Tab.2.3. Kønsfordelingen på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt opdelt efter klassetrin.

<i>Køn</i>	1.årg.	2.årg.	3.årg.	gymn.	1.årg.	2.årg.	3.årg.	erhvs.	1.årg.	2.årg.	HF	Total
	gymn.	gymn.	gymn.	I alt	erhvs.	erhvs.	erhvs.	I alt	HF	HF	I alt	
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Piger	54	57	57	57	46	44	48	46	64	64	64	54
Drenge	46	43	43	44	54	57	52	54	36	36	36	46
%	100	100	100	101	100	101	100	100	100	100	101	100
N	1.706	1.254	1.085	4.045	968	363	426	1.757	325	299	624	6.426

Det er fortrinsvis børn af funktionærer, som går på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt. Elevernes socio-økonomiske baggrund viser, at mere end 80% af eleverne har mindst en forælder, som er funktionær. Udspecificeret har 62% af eleverne en far, som er funktionær, og 70% har en mor, som er funktionær.

Til sammenligning er den procentvise andel af voksne funktionærer i Frederiksborg Amt (mellem 30 og 67 år) på 57%, mens andelen i hele landet på 39% (se tabel 2.4, samt (59)). Omvendt er der færre af eleverne, der er børn af arbejdsløse, førtidspensionister og selv-stændige uden ansatte sammenlignet med den samlede andel i Frederiksborg Amt og i Danmark som helhed.

Tab. 2.4. Fordelingen af elever på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt i socio-økonomiske grupper - opgjøret udfra faderens erhverv, moderens erhverv og udfra den højeste af de to forældres socialgruppe. Til sammenligning er tilføjet DIKE's stikprøveopgørelse fra 1994 over den socio-økonomiskefordeling blandt 966 personer imellem 30 år og op til 67 år i Frederiksborg Amt, samt Danmarks Statistiks opgørelser fra 1/1-1994 over erhvervsfordelingen af personer over voksenbefolkningen - ligeledes imellem 30 og 67 år - for hele landet.

<i>Socio-økonomiske grupper</i>	<i>Faders erhverv i %</i>	<i>Moders erhverv i %</i>	<i>Højeste erhvervs - kode i %</i>	<i>DIKE's socio-øk. fordeling i Frb. Amt</i>	<i>DS's socialgr. fordeling i DK.</i>
<i>1. (Højere funktionærer)</i>	<i>35,8</i>	<i>15,3</i>	<i>42,8</i>	<i>12,0</i>	<i>-</i>
<i>2. (Mellem funktionærer)</i>	<i>14,9</i>	<i>24,6</i>	<i>20,4</i>	<i>25,8</i>	<i>-</i>
<i>3. (Lavere funktionærer)</i>	<i>11,6</i>	<i>30,0</i>	<i>17,0</i>	<i>19,2</i>	<i>-</i>
<i>(Funktionærer i alt)</i>	<i>62,3</i>	<i>69,9</i>	<i>80,2</i>	<i>57,0</i>	<i>38,8</i>
<i>4. (Faglærte arbejdere)</i>	<i>11,3</i>	<i>1,5</i>	<i>3,9</i>	<i>4,5</i>	<i>7,5</i>
<i>5. (Ufaglærte arbejdere)</i>	<i>6,1</i>	<i>9,5</i>	<i>4,7</i>	<i>6,1</i>	<i>14,7</i>
<i>6. (Arbejdsløse)</i>	<i>2,9</i>	<i>3,8</i>	<i>1,2</i>	<i>6,8</i>	<i>8,5</i>
<i>7. (Under uddannelse)</i>	<i>0,2</i>	<i>1,3</i>	<i>0,2</i>	<i>1,2</i>	<i>0,5</i>
<i>8. (Selvstændige med ansatte)</i>	<i>7,8</i>	<i>2,8</i>	<i>6,2</i>	<i>5,1</i>	<i>8,4</i>
<i>9. (Uklare opgivelser)</i>	<i>1,6</i>	<i>1,1</i>	<i>0,2</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
<i>11. (Andre pensionister)</i>	<i>0,2</i>	<i>0,5</i>	<i>0,2</i>	<i>-</i>	<i>6,1</i>
<i>12. (Alderspensionister)</i>	<i>1,8</i>	<i>0,8</i>	<i>0,6</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
<i>13. (Andre-flygtninge/ værnepligtige m.fl.)</i>	<i>0,5</i>	<i>0,0</i>	<i>0,1</i>	<i>3,2</i>	<i>2,1</i>
<i>14. (Førtidspensionister)</i>	<i>1,0</i>	<i>1,6</i>	<i>0,4</i>	<i>7,9</i>	<i>13,3</i>
<i>15. (Selvstændige uden ansatte)</i>	<i>0,2</i>	<i>4,2</i>	<i>0,0</i>	<i>6,2</i>	<i>-</i>
<i>16. (Husmødre)</i>	<i>-</i>	<i>4,1</i>	<i>0,1</i>	<i>2,1</i>	<i>-</i>
<i>17. (Ikke oplyst erhverv)</i>	<i>3,9</i>	<i>2,9</i>	<i>2,1</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
<i>I alt i %</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,1</i>	<i>99,9</i>
<i>N</i>	<i>6.444</i>	<i>6.444</i>	<i>6.444</i>	<i>966</i>	<i>2.456.661</i>

Fordelingen af elever i socio-økonomiske grupper varierer på de 3 skoletyper (se tabel 2.5 og (110)). Andelen af elever på gymnasiet, som har mindst en forældre, som kommer fra socialgruppe 1 (de højere funktionærer - 52%), er en hel del højere end hos erhvervs-skoleeleverne (26%) og HF-eleverne (33%). Omvendt er andelen af erhvervsskole- og HF-elever med forældre fra de øvrige ikke-funktionærgrupper større end hos gymnasieeleverne. Erhvervsskoleeleverne adskiller sig især fra eleverne på de to andre skoler ved at have en høj andel med selvstændige erhvervsdrivende forældre. Udspecificeret på klassetrin er det specielt de to ældste årgange, der har en høj andel af forældre, der er selvstændige erhvervsdrivende. Herudover adskiller eleverne fra erhvervsskolernes første årgang sig en del fra alle de øvrige klassetrin på de tre skoletyper. Især er andelen af højere funktionærer (funktionærgruppe 1) blandt disse elevers forældre markant mindre end på de øvrige klassetrin, mens andelen af lavere funktionærer (funktionærgruppe 3) og andelen af ufaglærte arbejdere omvendt er større.

Tab.2.5. Den socio-økonomiske elevsammensætning på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt opdelt efter skoletype og klassetrin

Socialgruppe	1.årg.	2.årg.	3.årg.	gymn. I alt	1.årg.	2.årg.	3.årg.	erhvsk. I alt	1.årg.	2.årg.	HF I alt	Total %
	gymn. %	gymn. %	gymn. %		erhvsk. %	erhvsk. %	erhvsk. %		HF %	HF %		
Højere funktionærer	49	54	55	52	19	34	33	26	31	34	33	43
Mellem funktionærer	21	22	21	21	18	18	19	18	23	18	21	20
Lavere funktionærer	16	13	12	14	25	21	19	23	23	19	21	17
Faglærte arbejdere	3	2	2	3	8	4	7	7	4	6	5	4
Ufaglærte arbejdere	3	3	2	3	12	6	4	8	8	5	7	5
Arbejdsløse	1	1	1	1	2	1	1	2	3	3	3	1
Selvstændige erhvervsdriv.	5	4	5	5	7	12	13	10	6	9	7	6
Pensionister og andre uden for erhverv	1	1	1	1	4	3	4	4	2	3	2	2
Uoplyst	1	1	2	1	6	2	1	4	1	3	2	2
(En arb.løs forælder)	5	4	5	5	7	3	7	6	6	6	6	5
%	100	101	99	101	101	101	101	102	101	100	101	100
N	1.713	1.256	1.086	4.055	973	364	427	1.764	325	300	625	6.444

2.8. Validitet

2.8.1. Validering af indeks for isolation og pres

Hensigten med de konstruerede indeks for isolation og pres er at give et samlet og validt mål for, i hvor høj grad de unge føler sig henholdsvis isoleret eller uønsket presset af deres omgangskreds i skolen. På baggrund af disse indeks undersøges i hvor høj grad isolation og uønsket pres er associeret med brug af de fire livsstilsfaktorer.

Baggrundsmaterialet består af henholdsvis syv og otte variable, som hver for sig beskriver områder, hvor de unge angiver, om de føler sig anderledes eller føler et uønsket pres fra deres omgangskreds i skolen. De forskellige variable belyser områder, som er præget af den enkeltes køn, alder og sociale baggrund, men som samtidig udgør områder, hvor unge traditionelt påvirker hinanden (se eksempelvis (111)). Følgende områder er inddraget: tøj/beklædning, rygevaner, alkoholvaner, brug af euforiserende stoffer, kostvaner, engagement i skolen og idræt/motionsvaner samt politiske holdninger for presindekset. Alle variablene besvares ud fra tre lukkede svarkategorier: "Ja, i høj grad", "Ja, i nogen grad" samt "Nej, slet ikke". De enkelte svar indtastes med en score på henholdsvis 2, 1 og 0. Indeksene dannes ud fra den samlede sum (score) fra besvarelserne af variablene.

For at validere indeksene fokuseres der indledningsvis på de henholdsvis syv og otte anderledes/isolations- og pres-variable og disses association med de fire livsstilsfaktorer. Baggrunden er at belyse, hvorvidt et stort forbrug af de fire livsstilsfaktorer kan associeres til en følelse af isolation eller pres på en eller flere områder - herunder også hvorvidt der er association mellem et stort forbrug af de fire livsstilsfaktorer og en følelse af at være isoleret eller presset på netop disse områder. Desuden giver de forskellige variable en indikation om, hvorvidt en evt. overordnet association - eller mangel på samme - mellem de samlede indeks og de fire livsstilsfaktorer forekommer sandsynlig.

Indledningsvis korreleres (Spearman) de fire livsstilsfaktorer med anderledes/isolations- og pres-variable for at belyse, hvorvidt forbruget af de fire livsstilsfaktorer medfører en form for isolation eller uønsket pres på netop disse områder. Derefter fokuseres der på, hvorvidt et forbrug af de fire livsstilsfaktorer er associeret med en følelse af isolation eller uønsket pres på flere andre områder for herigennem at sandsynliggøre, at et forbrug af hver af de fire livsstilsfaktorer er associeret med en generel følelse af isolation eller uønsket pres. I sammenhæng med dette fokuseres der på antallet af anderledes/isolations- eller presvariable, der er associeret med et stort forbrug af de fire livsstilsfaktorer.

Derefter valideres de samlede indeks i forhold til de dikotomiserede indeks på de tilsvarende variable. Baggrunden for det dikotomiserede indeks er, at man ikke med sikkerhed kan vide om forskellen mellem svarmulighederne: "Ja, i høj grad" og "Ja, i nogen grad" er lige så stor som forskellen mellem svarene: "Ja, i nogen grad" og "Nej, slet ikke".

Endelig valideres de samlede indeks ud fra Cronbachs Coefficient Alpha for at give et mål for skalaens interne konsistens og samvariation. En høj intern konsistens mellem variablene indikerer, at de har samme variation og dermed, at variablene kan være indikatorer for den

samme underliggende dimension, som i dette tilfælde er, i hvor høj grad man føler sig anderledes eller føler sig presset af omgangskredsen i skolen.

Analysen udmønter sig i en samlet Coefficient Alpha, hvis værdier svinger imellem 0 og 1, hvor de højere værdier indikerer høj intern konsistens. En generel tommelfingerregel udnævner en koefficient Alpha på 0,70 eller mere som værende et acceptabelt niveau for indeksets interne konsistens og dermed for den samlede skalas evne til at udtrykke sammenhæng imellem variablene (se (112)).

Tab.2.6. og 2.7. viser de fire livsstilsfaktorerers bivariate korrelation (samvariation) med henholdsvis 7 anderledes-variable og 8 pres-variable. De indbyrdes korrelationer testes ved hjælp af Spearmann korrelationsanalyser. Tabellen angiver ved hjælp af korrelationskoefficienter, i hvilken retning og hvor kraftigt faktorerne er korrelerede. Koefficienterne varierer imellem 0 og 1 for positiv korrelation og imellem 0 og -1 for en negativ korrelation. Jo tættere koefficienternes værdier er på henholdsvis 1 og -1, jo kraftigere er samvariationerne eller korrelationerne imellem faktorerne. Korrelationernes signifikansniveau angives ud fra følgende angivelser:

NS = p non signifikant,

* = $0,05 < p < 0,01$,

** = $0,01 < p < 0,001$

*** = $P < 0,001$

Tab 2.6. Bivariate korrelationer mellem livstil og følelsen af at være anderledes fra omgangskredsen i skolen

Føler sig anderledes på følgende områder...	Hyppig rygning	Stort antal cigaretter pr. dag	Hyppigt alkoholforbrug	Mange genstande indtaget sidste uge	Hyppigere forbrug af euforiserende stoffer	Idræt mange timer pr. uge	Idræt på højt plan	Idræt overvejende med andre
Tøjvalg	0,09***	0,03(NS)	0,04**	0,04*	0,18***	-0,05***	-0,09***	-0,09***
Rygevaner	0,06***	0,04(NS)	0,00(NS)	0,00(NS)	0,04*	-0,01(NS)	-0,00(NS)	0,00(NS)
Alkoholvaner	-0,08***	0,08**	-0,23***	-0,06***	-0,05***	0,02NS	-0,01NS	-0,03*
Brug af euforiserende st.	0,08***	0,07**	0,02(NS)	0,05***	0,23***	-0,05**	-0,04*	-0,03*
Kostvaner	-0,02(NS)	0,06*	-0,05***	-0,01(NS)	0,06***	0,06**	0,02(NS)	-0,02(NS)
Skole engagement	0,00(NS)	0,01(NS)	0,01(NS)	0,01(NS)	0,04*	-0,01(NS)	-0,03(NS)	-0,03*
Idrætsvaner	-0,01(NS)	0,01(NS)	-0,03*	0,02(NS)	0,03*	0,15***	0,14***	0,05**
Samlet indeks (score) for at føle sig anderledes	0,03(NS)	0,06*	-0,04*	0,02(NS)	0,12***	0,04*	0,02(NS)	-0,03*

Tab 2.7. Bivariate korrelationer mellem livstil og følelsen af et uønsket pres fra omgangskredsen i skolen

Føler et pres mod at være anderledes	Hyppig rygning	Stort antal cigaretter pr. dag	Hyppigt alkoholforbrug	Mange genstande indtaget sidste uge	Hyppigere forbrug af euforiserende stoffer	Idræt mange timer pr. uge	Idræt på højt plan	Idræt overvejende med andre
Tøjområdet	0,00NS	-0,05*	0,01NS	0,00NS	0,03*	0,02NS	0,01NS	-0,01NS
Rygeområdet	0,11***	0,02NS	0,04*	0,05*	0,09***	-0,01NS	-0,01NS	-0,02NS
Alkohol området	-0,09***	-0,03NS	-0,14***	-0,07***	-0,05**	0,01NS	0,02NS	-0,01NS
Brug af euforiserende stoffer	0,09***	0,06*	0,02NS	0,06***	0,16***	-0,02NS	-0,03*	-0,04*
Kostområdet	0,03**	0,06*	-0,05***	-0,01NS	0,04**	0,02NS	-0,00NS	-0,03*
Politiske holdninger	0,04*	-0,02NS	-0,01NS	0,01NS	0,08***	-0,00NS	-0,02NS	-0,04*
Skole præstationer	0,00NS	-0,05*	-0,02NS	-0,03*	0,03NS	-0,02NS	-0,02NS	-0,02NS
Idrætsområdet	0,03*	0,02NS	-0,02NS	0,01NS	0,06***	-0,03*	-0,04**	-0,04**
Samlet indeks (score) for at føle sig presset	0,02(NS)	-0,03(NS)	-0,03(NS)	-0,01(NS)	0,07***	0,00(NS)	-0,01(NS)	-0,04*

De deskriptive resultater af hvor mange som i større eller mindre grad føler sig anderledes eller uønsket presset i skolen viser, at 80% af de unge føler sig mere eller mindre anderledes end omgangskredsen på mindst et af områderne, mens 43% af de unge føler et større eller mindre uønsket pres fra omgangskredsen på mindst et af områderne (se (59)).

En indbyrdes korrelation imellem de to samlede indeks giver en korrelationskoefficient på = 0,35 med et signifikansniveau på $p < 0,000$ og angiver hermed, at der er association imellem at føle sig anderledes og at føle sig presset i skolen.

I relation til livsstil viser korrelationstabellerne (tab. 2.6. og 2.7.), at elever, som har et regelmæssigt forbrug af euforiserende stoffer, og dem, som henholdsvis dyrker fritidsidræt på højt plan og bruger meget tid på fritidsidrætten, korrelerer højsignifikant og med store korrelations-koefficienter ved at føle sig anderledes på de respektive områder. Et regelmæssigt forbrug af euforiserende stoffer korrelerer med netop at føle sig anderledes i brugen af stofferne (korrelationskoefficienten = 0,23). At dyrke fritidsidræt på højt plan og at bruge meget tid på fritidsidrætten korrelerer med koefficienter på henholdsvis 0,15 og 0,14 med følelsen af at være anderledes end omgangskredsen på idrætsområdet.

Det omvendte billede tegner sig på alkoholområdet. De elever, som ofte drikker alkohol, eller som har indtaget mange genstande inden for den seneste uge, opfatter sig overvejende ikke som værende forskellige fra deres omgangskreds hvad angår alkoholforbrug. Et hyppigt alkoholforbrug korrelerer her negativt med det at føle sig anderledes på alkoholområdet med en kvotient på -0,23, mens et stort antal konsumerede genstande den seneste uge ligeledes korrelerer negativt med at føle sig anderledes på alkoholområdet med en kvotient på -0,06.

Korrelationerne imellem livsstilsfaktorerne og følelsen af at være udsat for et uønsket pres på de respektive områder giver et lignende billede for brugen af euforiserende stoffer og på alkoholområdet. Et regelmæssigt forbrug af euforiserende stoffer korrelerer her med at føle sig uønsket presset på netop dette område med en kvotient på 0,16. Omvendt korrelerer et hyppigt og et stort antal konsumerede genstande den seneste uge negativt med følelsen af at være uønsket presset på alkoholområdet med henholdsvis -0,14 og -0,07. Herudover korrelerer hyppig rygning med følelsen af at være udsat for uønsket pres på rygeområdet med en kvotient på 0,11.

Et overordnet træk er, at unge, som hyppigt indtager alkohol eller har indtaget mange genstande den seneste uge, på meget få områder føler sig anderledes eller uønsket presset af omgangskredsen i skolen. Det samme gælder de elever, som hyppigt dyrker fritidsidræt og dem, som især dyrker fritidsidræt i fællesskab med andre.

Det omvendte billede tegner sig hos de elever, som ryger regelmæssigt og hos dem, som regelmæssigt benytter euforiserende stoffer. Disse elever føler sig i høj grad anderledes i forhold til omgangskredsen, og de føler et signifikant uønsket pres fra omgangskredsen på flere områder. De elever, der ofte ryger, føler sig signifikant anderledes end omgangskredsen på tøjområdet (0,09) og på deres forbrug af euforiserende stoffer (0,08). Herudover føler de sig i høj grad uønsket presset på rygeområdet (0,11) og på deres forbrug af euforiserende stoffer (0,09).

De elever, som regelmæssigt benytter euforiserende stoffer, føler sig i høj grad anderledes fra omgangskredsen på tøjområdet (0,18) og i brugen af euforiserende stoffer (0,23). Herudover føler disse elever sig i høj grad uønsket presset fra omgangskredsen på rygeområdet (0,09) i forhold til deres forbrug af euforiserende stoffer (0,16) og på deres politiske holdninger (0,08).

Som en overordnet konklusion viser resultaterne, at det især er de elever, der ryger hyppigt, og de elever, som regelmæssigt benytter euforiserende stoffer, som føler sig anderledes og udsat for uønsket pres fra omgangskredsen i skolen. Omvendt føler de elever, som hyppigt og i store mængder indtager alkohol samt de elever, der bruger meget tid på fritidsidrætten, og dem, som oftest dyrker fritidsidræt sammen med andre, sig i meget lille grad anderledes eller uønsket presset af omgangskredsen i skolen. Resultaterne styrker alt i alt en hypotese om, at alkohol og i nogen grad idræt udgør en mere accepteret del af kulturen blandt de unge på ungdomsuddannelserne, mens rygning og brug af euforiserende stoffer udgør en mindre accepteret del af skolekulturen. De samlede isolations- (0,12) og presindeks (0,07) korrelerer kun med forbruget af euforiserende stoffer. Da der er tale om en tværsnitsundersøgelse kan sammenhængene naturligvis ikke retningsorienteres. I praksis kan man altså ikke vide, hvorvidt en elev, der føler sig isoleret, begynder at ryge hash som en form for coping-strategi (se eksempelvis (76),(20),(43),(48),(111), eller om det er fordi vedkommende ryger hash, at vedkommende bliver isoleret eller udsat for pres (se eksempelvis (111),(113),(114)).

At de samlede isolations- og presindeks kun korrelerer med brugen af euforiserende stoffer virker logisk i den forstand, at et jævnt brug af euforiserende stoffer korrelerer med flere af isolations- og presvariablene. At de samlede indeks ikke tilsvarende korrelerer med rygning, som også korrelerer med flere af isolations- og presvariablene, hænger for-modentlig sammen med, at korrelationskoefficienterne er noget svagere og mere spredte. Der kan altså være tale om to forskellige mekanismer, der ikke umiddelbart kan sammenlignes. Da hyppig rygning og rygning af mange cigaretter oven i købet ikke i særlig høj grad korrelerer med at føle sig isoleret eller uønsket presset på netop rygeområdet, forekommer det forholdsvis sandsynligt, at rygerne ikke korrelerer med det samlede indeks.

Den samlede score for anderledesindekset korrelerer med det tilsvarende dikotomiserede indeks med en gradient på 0,97 og med et signifikansniveau på $p < 0,000$, mens det samlede presvariabelindeks korrelerer med det tilsvarende dikotomiserede indeks med en gradient på 0,99 og ligeledes med et signifikansniveau på $p < 0,000$.

Cronbachs Coefficient Alpha for det samlede indeks for i hvor høj grad, man føler sig anderledes, er på 0,68 med et χ^2 signifikansniveau på $p < 0,0000$. For det samlede presindeks er Cronbachs Coefficient Alpha på 0,70 med et χ^2 signifikansniveau på $p < 0,0000$.

Der må således manes til forsigtighed med brugen af de samlede isolations- og presindeks som et samlet udtryk for størrelsen af følelsen af "isolation" og "uønsket pres".

En forsigtig konklusion på ovenstående validering er, at sammenkædningen af henholdsvis anderledes/isolationvariablene og presvariablene til at udgøre det samlede mål for følelsen af isolation og uønsket pres hos den enkelte, virker fornuftig omend indekserne må benyttes med varsomhed.

2.8.2. Informationsbias

Tidligere studier af følsomme emner som eksempelvis brug af rusmidler, har resulteret i en noget lavere sandhedsværdi på grund af informationsbias og bortfaldsproblemer i besvarelserne (115),(13) m.v. For at afklare spørgeskemaets anvendelighed og besvarelsens validitet blev der derfor foretaget forskellige analyser.

En indikation for spørgeskemaets anvendelighed i undersøgelser af ungdomsgrupper er elevernes seriøsitet i spørgeskemaets besvarelser. De lærere, der stod for uddelingen og indsamlingen af spørgeskemaerne i enkelte klasser, gav udtryk for, at eleverne tog undersøgelsen seriøst. Undertegnede stod for uddelingen og indsamlingen i langt hovedparten af de i alt 331 klasser i undersøgelsen. Min personlige vurdering af elevernes engagement i undersøgelsen er ligeledes, at eleverne tog undersøgelsen meget seriøst.

Kun i et par klasser var der optræk til, at en del af eleverne begyndte at diskutere og tale sammen under besvarelserne af spørgeskemaerne. Disse "forstyrrelser" blev forholdsvis nemt og hurtigt stoppet ved at nævne undersøgelsens omfang og økonomi.

Endvidere resulterede hele spørgeskemaundersøgelsen i en forholdsvis lille andel, der måtte kasseres som værende useriøse (informationsbias), hvilket også indikerer elevernes seriøsitet. Et antal på 40 af de besvarede spørgeskemaer måtte kasseres som værende useriøse og "showprægede". Tilbage var der 6.444 "seriøse" besvarelser, der ligger til grund for undersøgelsens resultater.

For at undersøge konsistensen af besvarelserne blev flere gensidigt udelukkende spørgsmål benyttet. Eksempelvis er der i et spørgsmål spurgt om, hvorvidt eleverne dyrker idræt i fritiden (spm. 53 - se bilag 2), mens der i et andet spørgsmål bedes om en begrundelse for, hvorfor vedkommende ikke dyrker idræt i fritiden (dette spm. blev kun besvaret af ind-skolingseleverne og fremgår ikke af bilag 2.). Kun 0,2% af de indskolingselever, som angav at dyrke sport i fritiden, har modstridende givet en begrundelse for ikke at dyrke sport.

For yderligere at måle konsistensen i besvarelserne er der i et par tilfælde benyttet to spørgsmål, der næsten måler det samme. I et spørgsmål er der spurgt til, hvorvidt eleverne gør noget for at tabe sig i vægt (spm. 52 se bilag 2). En af svarmulighederne i dette spørgsmål er at dyrke motion (spm. 52-c se bilag 2). Dette svar kan sammenlignes med et af svarene i et andet spørgsmål, hvor eleverne bedes om at besvare, hvorfor de dyrker idræt/motion. En af mulighederne i dette spørgsmål er at dyrke idræt for at tabe sig i vægt (spm. 56-j - se bilag 2). Kun 5,8% af dem, der i det første spørgsmål angiver, at de dyrker motion for at tabe sig i vægt, angiver i det andet spørgsmål, at de ikke dyrker idræt/motion for at tabe sig i vægt. Der er altså tale om en rimelig konsistens og reliabilitet i de benyttede spørgsmål, når man tager i betragtning, at man godt kan dyrke idræt med andre begrundelser end at tabe sig i vægt. Også selv om man samtidig forsøger at tabe sig i vægt bla. ved hjælp af idræt.

For at undgå forståelsesproblemer (lav validitet) i forbindelse med spørgeskemaundersøgelsen er der fortrinsvis benyttet gennemtestede spørgsmål, der indgår i andre undersøgelser. Spørgsmålene er herudover blevet afprøvet og justeret ved interviews og pilotstudier på sammenlignelige aldersgrupper.

Desuden er spørgeskemaet til stadighed blevet valideret ved interviews undervejs på de involverede skoler.

To af undersøgelsens spørgsmål medførte en del spørgsmål fra eleverne undervejs. Det var spørgsmålene om, hvorvidt “Man føler sig anderledes fra sin omgangskreds i skolen” på nogle forskellige områder og tilsvarende spørgsmål om, hvorvidt “Man føler et pres mod at være anderledes, end man har lyst til at være, fra omgangskredsen i skolen”. Spørgsmålene affødte, at de nævnte spørgsmål blev nærmere gennemgået under spørgeskema-introduktionen i klasserne. Selv om efterfølgende kontrolinterviews ikke afslørede, at eleverne svarede “falsk bekræftende” på, at de helt eller delvist følte sig anderledes eller udsat for pres i skolen, var der dog en del af eleverne, som udtrykte besvær med at gennemskue spørgsmålenes karakter. De elever, som udtrykte dette, havde dog i alle tilfældene svaret nej til spørgsmålene. Som en af dem sagde: “For ikke at risikere noget”! Denne tendens antyder, at andelen af elever, som har svaret positivt på de to spørgsmål, nok er i underkanten af den faktiske andel (falsk negativ informationsbias).

Spørgeskemaerne blev besvaret i løbet af en klasselektion, hvilket formodentlig har medvirket til, at kun forholdsvis få af spørgsmålene ikke er blevet besvaret. I gennemsnit er under 1% af de forskellige spørgsmål ikke besvaret. Undtagelser er spørgsmål vedrørende forholdsvis “kildne emner” som eksempelvis brug af hash og andre euforiserende stoffer, der i lidt højere grad ikke blev besvaret af eleverne (6,7% - 14,3% ubesvaret).

Frafaldet i disse spørgsmål er forsøgt kontrolleret indirekte. Uden at tage stilling til validiteten af de mange nej-svar på disse spørgsmål er de ubesvarede undersøgt i forhold til resultater over folkeskoleelevers brug af euforiserende stoffer (51). Disse resultater viste, at der er en høj korrelation mellem unges brug af euforiserende stoffer og deres brug af alkohol og cigaretter. Resultaterne viste, at der var ca. fire gange flere af hashrygerne sammenlignet med de øvrige i undersøgelsen, der drak alkohol og røg cigaretter i store mængder. Anvendes denne argumentation til at belyse andelen af “potentielle” brugere blandt de unge i denne undersøgelse, der ikke har besvaret spørgsmålene vedrørende brug af euforiserende stoffer, giver dette følgende resultater: Kun yderligere 0,4% af de ubesvarede er potentielle hash-brugere, mens yderligere 2,5% af eleverne er potentielle brugere af amfetamin. Hvis denne argumentation holder, er den samlede andel af elever, der jævnligt ryger hash på 5,2%, mens 26,2% har prøvet at ryge hash, og andelen af elever, der jævnligt indtager amfetamin, er på knap 3%.

Samlet kan det konkluderes, at den gennemsnitlige andel af enkeltspørgsmål, der ikke var besvaret, var lav i undersøgelsen. Kun enkelte spørgsmål, der omhandlede kildne emner som eksempelvis brug af hash, havde et noget højere frafald. Frarafaldet på dette spørgsmål er beregnet til at være uden den store betydning.

2.8.3. Bortfaldsanalyse

På turen rundt til institutionerne meddelte kun 4 elever åbent, at de ikke ønskede at deltage i undersøgelsen. Den samlede svarprocent for indskolingseleverne lå på 92,2%.

Det kan diskuteres, om frafaldet på 7,8% er stort, og om disse elevers besvarelser varierer markant i forhold til de øvrige elevers besvarelser. Set i forhold til et normalt timefravær udgør den manglende andel på 7,8% en endog lille fraværprocent fra skolen (det gennemsnitlige time frafald varierer naturligvis fra skole til skole og fra klasse til klasse m.v. - men et gennemsnitligt frafald set over hele skoleåret på ca. 10% i de enkelte fag er ikke urealistisk).

Endvidere falder der traditionelt altid nogle elever fra uddannelserne i opstartsfasen. Disse elever indgår i beregningen af deltagelsesprocenten, fordi de forventedes at gå på skolen på undersøgelsestidspunktet. Alt i alt betyder dette, at den beregnede deltagelsesprocent er i underkanten af den faktiske andel af elever, som indgik i undersøgelsen.

Endelig består en del af frafaldet af elever, som var på "tur" på undersøgelsestidspunktet. Besvarelsesprocenten fra de ældre årgange var alt i alt på 81,2%, hvilket er en del lavere end for indskolingseleverne. Den lavere besvarelsesprocent fra disse elever må siges at være forventeligt, alene fordi de ældre elever gennemgående har en større timefraværprocent. Besvarelsesprocenten er dog lavere end det almindelige timefravær kan begrunde. På en forespørgsel til skolerne begrundede fire skoler det lavere fremmøde med, at undersøgelsen blev foretaget i umiddelbar nærhed af skolernes vinterferie, som traditionelt medfører en større fraværprocent, fordi eleverne tager på skiferie. På to skoler mente man, at det skyldtes, at undersøgelsen blev foretaget, mens en del elever var ved at aflevere længerevarende skriftlige projekter. Endelig har to af skolerne såkaldte "Team-Danmark" eller "Arbejdsfritidsordninger", hvor en del elever har frihed til at dyrke deres idræt eller have arbejde i skoletiden. Disse elever strækker den traditionelle 3-årige gymnasie-uddannelse over 4 år. En hel del af fraværet på disse skoler begrundedes således med disse elevers sportsudøvelse/arbejde. På en enkelt skole var op til 2/3 af eleverne fra to af klasserne fraværende henholdsvis på grund af studietur og på grund af deltagelse i sports-arrangementer.

Endelig har de ældre elever traditionelt en mere "large" holdning til at komme til arrangementer, som ikke "koster" fraværstimer. Dette er, sammen med de øvrige nævnte årsager, uden tvivl medvirkende til de ældre elevers noget lavere deltagelsesprocent i undersøgelsen.

For at undersøge om de ikke-deltagende ældre elevers besvarelser afveg i forhold til de øvrige, blev der foretaget en ekstra opsamlingsrunde på tre af institutionerne (inden for 14 dage efter det egentlig besøg på skolen). Der fremkom her yderligere 47 besvarelser. Disse besvarelser varierede ikke på forudvalgte områder i forhold til de øvrige elevers besvarelser.

2.8.4. Selektionsbias

Som nævnt indgår skønsmæssigt 69% af en ungdomsårgang i undersøgelsens resultater. Et af de spørgsmål, der melder sig, er, hvordan de øvrige 31% af de unge ville besvare spørgsmålene i undersøgelsen.

En trediedel (10%) af de 31%, der ikke deltog i undersøgelsen, udgøres af elever der ikke var i skole på undersøgelsestidspunktet. Disse elevers besvarelser er der som nævnt foretaget frafaldsanalyse over.

Resultaterne viste, at disse elevers besvarelser ikke varierede i forhold til de øvrige elevers besvarelser på forudvalgte områder.

De øvrige ca. 21% besvarelser kan der ikke umiddelbart redegøres for. Af tabel 2.2. ses, at det først og fremmest er børn af funktionærer, der indgår i undersøgelsen, mens eksempelvis elever af forældre uden for erhverv tilsyneladende er underrepræsenteret. I overensstemmelse med den såkaldte "sociale arv", vedrørende unges tendens til at vælge uddannelse og erhverv efter deres forældre (116), er det nærliggende at antage, at de ca. 21% af de unge, der ikke indgår i undersøgelsen, overvejende kommer fra samfundets svageste og mest udsatte socialgrupper.

Da der er tale om en undersøgelse af alle de unge på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt, er der ikke sket nogen egentlig selektion af de unge med dertilhørende stikprøve-variationer i undersøgelsens resultater. Derimod kan der godt være tale om forskellige former for selektion af de unge, der vælger/går på ungdomsuddannelserne. Man kan eksempelvis forestille sig, at det er de 79% bogligt bedst begavede eller de økonomisk og socialt bedst stillede, der går på ungdomsuddannelserne, mens de svageste blandt de unge ikke indgår i undersøgelsen. Dette kan naturligvis ikke udelukkes. Undersøgelsens resultater giver alt i alt et - så vidt spørgeskemaet tillader - billede af alle de unge på ungdoms-uddannelserne i Frederiksborg Amt, men formodentlig et i nogen grad forvrænget billede af alle de unge i alderen 16-19 år i Frederiksborg Amt.

Set i lyset af at undersøgelsen er underrepræsenteret af børn af forældre ude af erhverv og fordi flere tidligere undersøgelser har vist, at netop disse unge har en højere tendens til at udvise en sundhedsskadelig adfærd og livsstil, må det konkluderes, at man må være forsigtig med at generalisere resultaterne til at omfatte alle unge i Frederiksborg Amt.

Som konklusion på ovenstående analyser kan det konstateres, at nærværende tværnsnits-undersøgelse er baseret på en forholdsvis stor besvarelsesprocent ud af eleverne på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt, og disse elever udgør samtidig en stor andel af ungdomsårgangene i Frederiksborg Amt. Undersøgelsen er dog i nogen grad underrepræsenteret af unge med forældre ude af erhverv. Herudover er der en rimelig høj konsistens i besvarelserne, og det er en meget lille gennemsnitlig andel af spørgsmålene, der ikke er besvaret i undersøgelsen. Kun enkelte spørgsmål omhandlende kildne emner - som eksempelvis brug af euforiserende stoffer - havde et noget højere frafald. Frafaldet på disse spørgsmål er beregnet til at være uden den store betydning. Spørgsmålene i undersøgelsen synes altså alt i alt at have en tilfredsstillende validitet. Det er som før nævnt ikke muligt at bestemme den tidsmæssige rækkefølge eller retningsorientere de forskellige variables indbyrdes sammenhænge.

Eksempelvis er det ikke muligt at fastslå, om dårlig integration i skolen medfører et større forbrug af eksempelvis alkohol, eller om det er forbruget af alkohol, som medfører problemer og dårlig integration i skolen. Afhandlingens kausale model (model 1.1) bygger på resultater og teorier fra andre studier, der har vist sådanne sammenhænge. Alt i alt kan det dog ikke udelukkes, at kausaliteten mellem de forskellige variable i visse tilfælde kan være den omvendte af det forventede, hvorfor disse sammenhænge må tages med et vist forbehold. Desuden må de konstruerede indeks, til belysning "anderledeshed/isolation" og "pres" fra omgangskredsen i skolen, benyttes med varsomhed.

Resultater

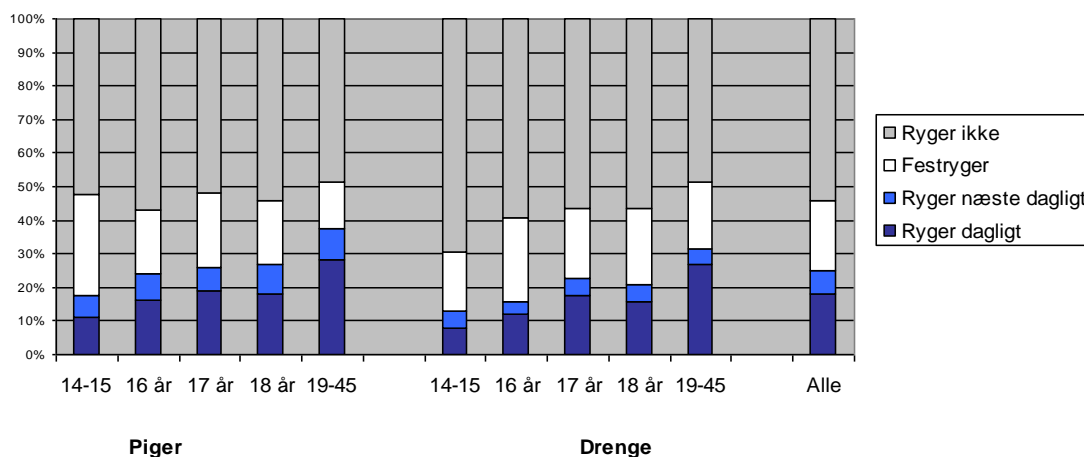
Kapitel 3. Forbrug af cigaretter, alkohol, euforiserende stoffer samt deltagelse i fritidsidræt

I dette kapitel beskrives andelen af de unge, der benytter cigaretter, alkohol og euforiserende stoffer samt deltager i fritidsidræt. Endvidere belyses den indbyrdes sammenhæng mellem de 4 livsstilsfaktorer. Endelig sammenlignes andelen af de unge, der benytter de fire livsstils-faktorer, med andele i andre befolkningsgrupper, hvorefter der tegnes en profil af udviklingen i disse andele i den danske befolkning fra 1987 til 1994.

De unges fritidsidrætsvaner samt deres brug af cigaretter, alkohol og euforiserende stoffer beskrives indledningsvis i særskilte figurer. Herudover belyses de fire livsstilsfaktorers indbyrdes sammenhænge ved hjælp af Spearmanns korrelations-analyser. Resultaterne sammenlignes med andre befolkningsgrupper, og der tegnes herefter en profil af den samlede udvikling i danskernes brug igennem de senere år.

3.1. Livsstilen blandt 16-19 årige elever på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt

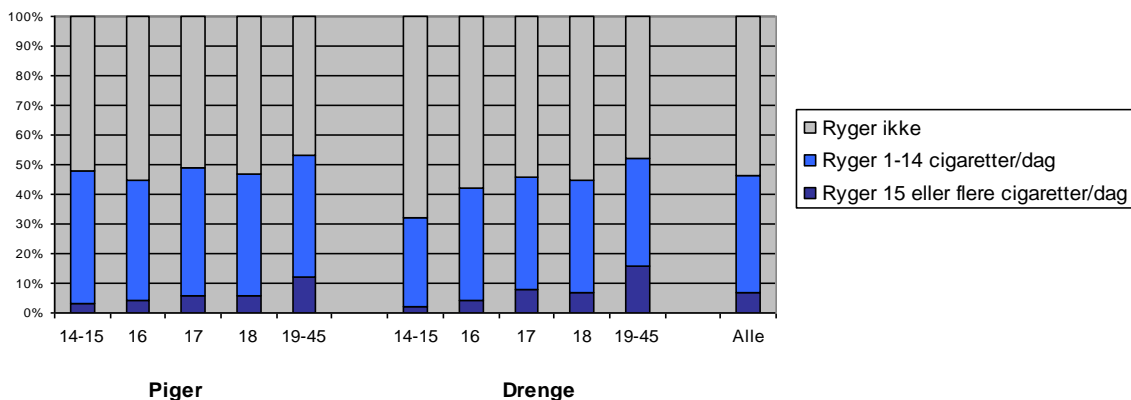
Figur 3.1. Rygevanerne blandt piger og drenge på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt opdelt i forskellige aldersgrupper

Som det fremgår af figur 3.1., er den gennemsnitlige andel af dem, der ryger daglig, på 18%. Endvidere er der 7%, som ryger næsten til dagligt (der er enkelte dage hvor de ikke ryger), og der er 21%, der ryger ved specielle lejligheder ("festrygere") samt 54%, der ikke-ryger.

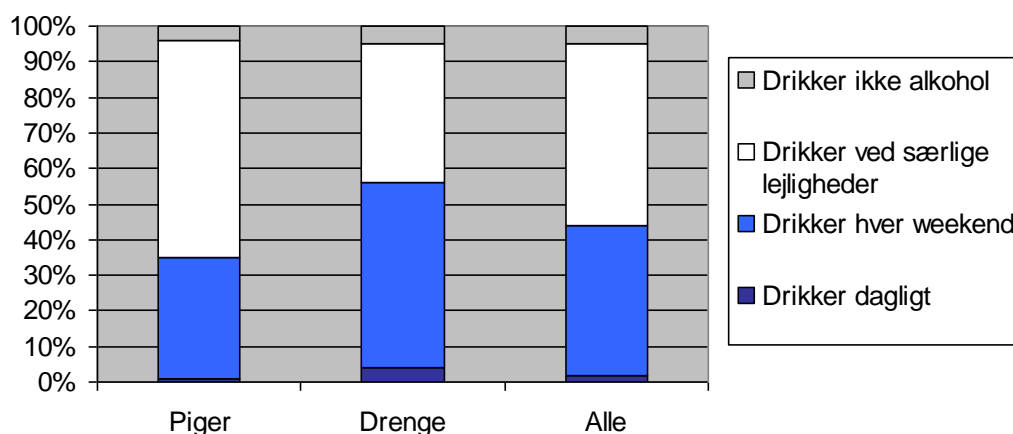
Fordelingen blandt henholdsvis piger og drenge viser, at der er flest “dagligrygere” blandt piger, mens festrygningen og ikke-rygning er mest udbredt blandt drenge. Tallene viser desuden, at andelen af “daglig-rygere” stiger med alderen hos begge køn. Endelig er andelen af “ikke-rygere” stabil omkring de 50% blandt piger - uanset alder -, mens andelen falder med alderen blandt drenge.

Figur 3.2. Fordelingen af storrygere, rygere og ikke-rygere (cigaretter) blandt piger og drenge på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt opdelt i forskellige aldersgrupper

Storrygning svarer til et dagligt cigaretforbrug på mindst 15 stk. Andelen af storrygere er på 7% blandt eleverne på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt, hvilket svarer til, at 25% af de elever, der ryger, kan karakteriseres som værende storrygere. Andelen af storrygere er alt i alt større blandt drenge (32% af rygerne) end blandt piger (27% af rygerne), og andelen stiger med alderen hos begge køn.

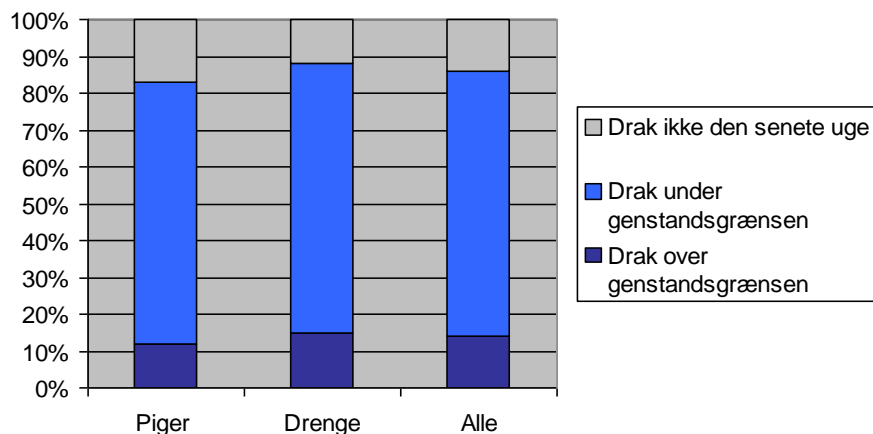
Figur 3.3. Alkoholvaner blandt piger og drenge på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt

Som det fremgår af figur 3.3. drikker 2% af de unge alkohol dagligt, mens 42% drikker hver weekend. Endvidere drikker 51% af eleverne ved særlige lejligheder, mens en andel på 5% er helt afholdende.

Fordelingen blandt henholdsvis piger og drenge viser, at der er en større andel blandt drenge, der dagligt indtager alkohol (4% mod 2% blandt pigerne), og som drikker alkohol hver weekend sammenlignet med piger (52% mod 34% blandt pigerne), mens der er lige mange af hvert køn, der er helt afholdende (5%).

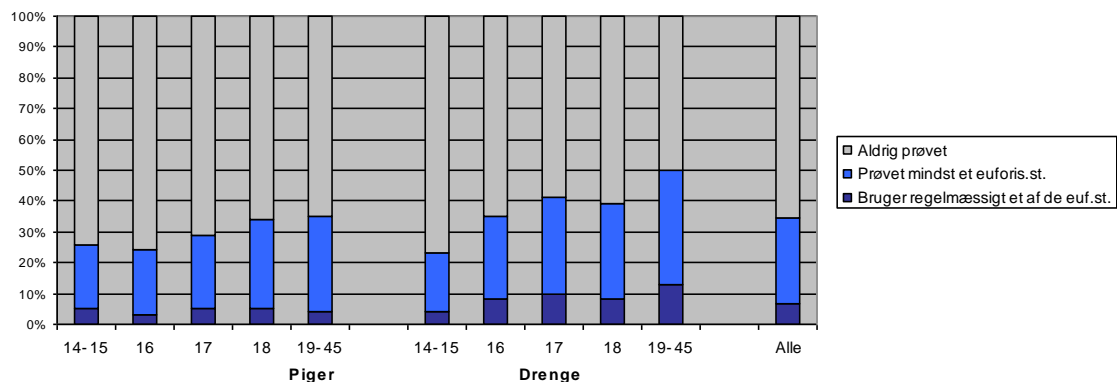
Figur 3.4. Andelen af unge der drak over og under genstandsgrænsen i løbet af den seneste uge, blandt piger og drenge på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt

I alt har 14% af eleverne indtaget mere end det antal genstande, Sundhedsstyrelsen anbefaler som værende det maksimale antal genstande om ugen (på 21 genstande for mænd og 14 for kvinder). Over halvdelen af disse elever (8%) har endvidere oplyst, at de har drukket, hvad der svarer til 5 genstande om dagen eller flere.

Blandt piger og drenge er der en lidt større andel af drenge, der, sammenlignet med piger, har drukket over genstandsgrænsen i løbet af den seneste uge (15% mod 12% af pigerne).

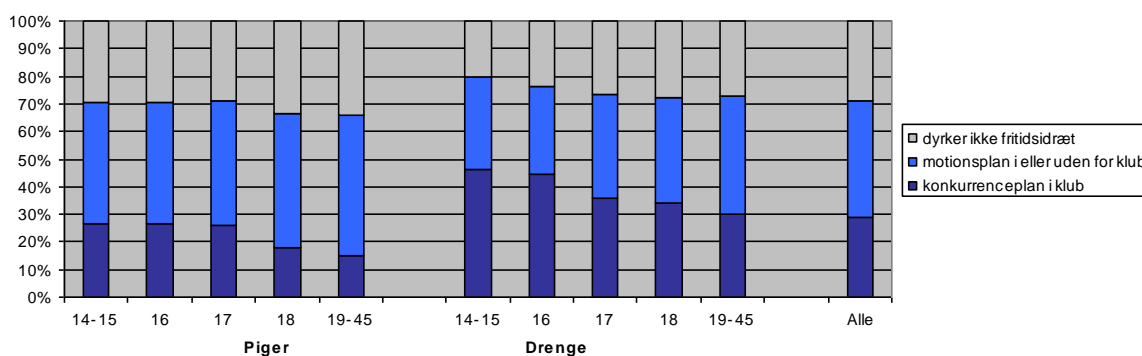
Figur 3.5 Forbrug af euforiserende stoffer blandt piger og drenge på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt, opdelt i forskellige aldersgrupper

Figur 3.5. viser, at andelen af unge, der regelmæssigt indtager euforiserende stoffer, udgør 7% blandt eleverne (hash alene 5%), mens yderligere 28% på et eller andet tidspunkt har prøvet at indtage mindst et af stofferne (28% hash alene). Endelig har 66% af de unge aldrig indtaget nogen former for stoffer (67% hash alene).

Fordelingen blandt henholdsvis piger og drenge viser, at en større andel blandt drenge, sammenlignet med piger, regelmæssigt indtager euforiserende stoffer (9% mod 4%) (hash alene 8% mod 3%). Ligeledes er der flere blandt drenge end blandt piger, der har prøvet mindst et af de euforiserende stoffer (31% mod 26% - hash alene 31% mod 25%). Herudover viser tallene, at andelen, der har prøvet mindst et af de euforiserende stoffer (og hash), stiger med alderen hos såvel drenge som piger. Endelig viser tallene, at andelen af drenge, der regelmæssigt indtager euforiserende stoffer (og hash) ligeledes stiger med alderen.

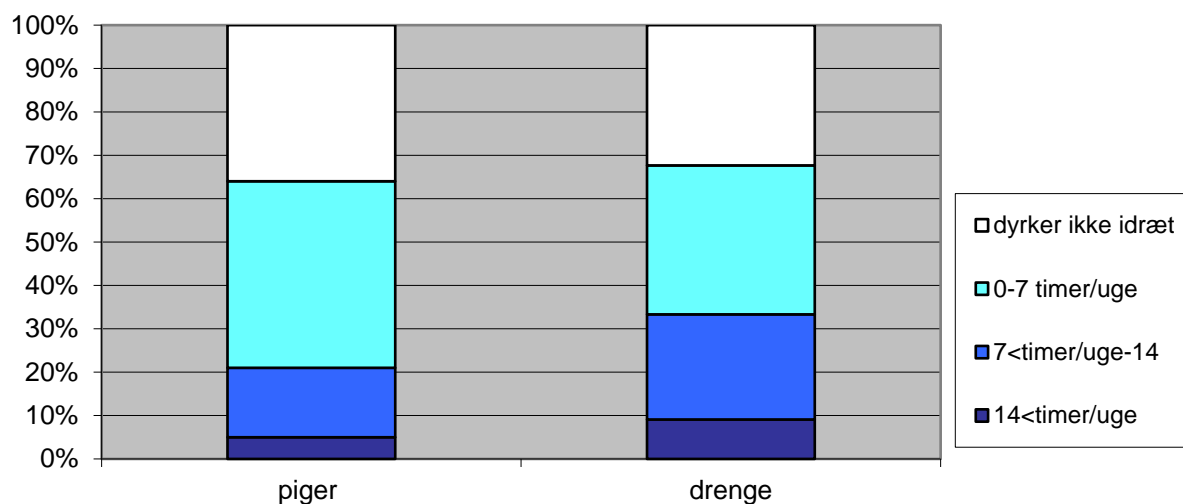
Figur 3.6. Fritidsidrætsmønsteret hos piger og drenge på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt opdelt i forskellige aldersgrupper

Som det fremgår af figur 3.6 dyrker 71% af eleverne idræt i fritiden, hvoraf 29% dyrker idræt på konkurrence-niveau. Hos begge køn er der tendens til, at andelen, der dyrker fritidsidræt, falder med alderen. Et lignende fald ses i andelen, der dyrker fritidsidræt på konkurrence-niveau.

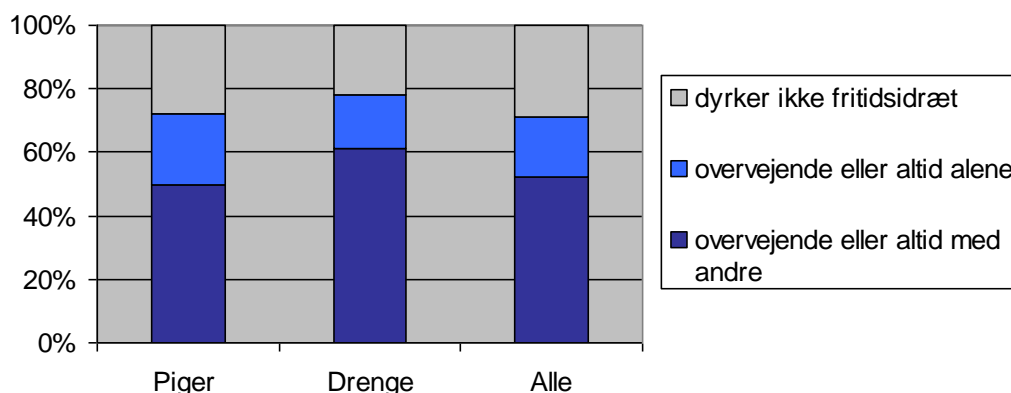
Fordelingen blandt henholdsvis piger og drenge viser, at en større andel blandt drenge end blandt piger dyrker fritidsidræt. Herudover er der næsten dobbelt så mange drenge som piger, der dyrker fritidsidræt på konkurrence-niveau, hvorimod der er lidt flere piger end drenge, der dyrker fritidsidræt på motionsplan.

Fig. 3.7. Fordelingen i tidsforbruget på fritidsidræt blandt piger og drenge på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt

Af figur 3.7. fremgår det, at 40%, af de unge, der dyrker idræt i fritiden, bruger en time om dagen eller mere på denne aktivitet. Herudover ses det, at drenge generelt bruger mere tid på fritidsidræt end pig

Figur 3.8. Fordelingen i hvilket forum piger og drenge på ungdomsuddannelser i Frederiksborg Amt dyrker fritidsidræt i

Som det fremgår af figur 3.8. er det mere end 75%, af de unge, der dyrker fritidsidræt, der dyrker deres idræt overvejende eller altid sammen med andre. Endvidere fremgår det, at drenge i lidt højere grad end piger dyrker fritidsidræt sammen med andre.

3.2. Livsstilsfaktorernes indbyrdes sammenhæng

Tabel 3.1. viser de fire livsstilsfaktorers indbyrdes bivariate sammenhænge (korrelationer). De indbyrdes sammenhænge analyseres ved hjælp af Spearman korrelationstest. Tabellen angiver ved hjælp af korrelationskoefficienter, i hvilken retning og hvor kraftigt faktorerne er korrelerede (samvariende). Koefficienterne varierer imellem 0 og 1 for positiv korrelation og imellem 0 og -1 for en negativ korrelation. Jo tættere koefficienternes værdier er på henholdsvis 1 og -1, jo kraftigere er samvariationerne eller korrelationerne imellem faktorerne.

Korrelationernes signifikansniveau angives udfra følgende angivelser:

NS = p non signifikant,

* = $0,05 < p < 0,01$,

** = $0,01 \leq p < 0,001$

*** = $P \leq 0,001$

Tabel 3.1. Den bivariante sammenhæng imellem livsstilsfaktorerne

	Ryger ofte	Stort antal cigaretter/ dag	Drikker ofte alkohol	Mange genstande sidste uge	Indtager regelmæssigt euforiser. st. (hash)	Idræt mange timer/uge	Idræt på højt plan	Idræt over- vejende med andre
Ryger ofte	---	0,47***	0,26***	0,23***	0,34*** (0,35***)	-0,14***	-0,15***	-0,12***
Stort antal cigaretter/dag		---	0,03(NS)	0,14***	0,29*** (0,30***)	-0,11***	-0,17***	-0,15***
Drikker ofte alkohol			---	0,57***	0,25*** (0,25***)	0,01(NS)	0,02(NS)	0,03*
Mange genst. alkohol sidste uge				---	0,21*** (0,21***)	0,05***	0,06***	0,05***
Indtager regelmæssigt euforiser. st. (hash)					---	-0,08*** (-0,08***)	-0,09*** (-0,09***)	-0,09*** (-0,08***)
Idræt mange timer/uge						---	0,71***	0,58***
Idræt på højt plan							---	0,74***
Idræt overvejende med andre								---

Størst er naturligvis korrelationerne imellem de variable, der beskriver samme livsstilsfaktor. Korrelationskoefficienten imellem hyppig rygning og et stort dagligt antal cigaretter er på 0,47, mens koefficienten er på 0,57 imellem hyppig indtagelse af alkohol og et stort antal konsumerede genstande inden for den seneste uge. De tre fritidsidrætsvariable er indbyrdes korreleret i den retning, at fritidsidræt på højt plan er korreleret med at bruge meget tid på fritidsidræt og at dyrke fritidsidrættens sammen med andre (forum). De indbyrdes korrelationer ligger her på mellem 0,58 og 0,74.

På tværs af livsstilsfaktorerne er de tre fritidsidrætsvariable kraftigt negativt korreleret med cigaretrygning og med brug af euforiserende stoffer (og hash), men omvendt også i nogen grad positivt korreleret med et stort antallet indtagede alkoholgenstande inden for den seneste uge. De variable, der beskriver de tre livsstilsfaktorer: rygning, brug af alkohol og brug af euforiserende stoffer, er alle indbyrdes korrelerede forstået på den måde, at et stort eller hyppigt forbrug af den ene faktor er associeret med et tilsvarende forbrug af de to andre faktorer. Eneste undtagelse er, at et stort dagligt forbrug af cigaretter ikke er signifikant forbundet med et hyppigt indtag af alkohol.

3.3. Sammenligning med tilsvarende aldersgruppers livsstil

Generelt er det kun på rygeområdet og i brugen af euforiserende stoffer, at der er forskel på andelen af brugere blandt 16-19 årige danskere og blandt eleverne på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt.

Sammenlignet med 16-19 årige danskere som helhed er andelen af dagligrygere lidt mindre blandt de unge i Frederiksborg Amt (18% mod 22%) (5). Sammenlignes derimod andelen af dem, der ryger i det hele taget (dagligrygere, festrygere mv.), er der derimod langt flere af de unge i Frederiksborg Amt der ryger, end blandt 16-19 årige danskere som helhed (46% mod 25%) (5).

På alkoholområdet og hvad angår fritidsidrætsvaner, er der ikke de store forskelle, når der tages højde for forskelle i spørgsmålenes udformning. Alt i alt drikker 80% af de unge i Frederiksborg Amt alkohol få gange om måneden eller mere, mens 74% af danskerne i 16-19 års alderen har drukket alkohol inden for den seneste uge (5).

Hvad angår brugen af euforiserende stoffer er det kun kategorien "har prøvet nogensinde" der, med rimelighed kan sammenlignes. Alt i alt er der flere blandt de unge i Frederiksborg Amt (34%), der har prøvet et eller flere euforiserende stoffer mod 28% blandt de 16-19 årige danskere (5). Blandt de unge danskere er der kun ca. 1% i aldersgruppen, der prøvet at indtage et eller flere af de såkaldte hårde stoffer (heroin, amfetamin, kokain og LSD) (5),(13), mens næsten alle har prøvet at ryge hash (DIKE-rapport under udarbejdelse). Det samme gælder elever i Frederiksborg Amt. Af de 34%, der har prøvet euforiserende stoffer, blandt eleverne i Frederiksborg Amt, har de 33% prøvet at ryge hash.

På fritidsidrætsområdet er der 45% af de unge i Frederiksborg Amt, der alt i alt dyrker idræt mindst 4 timer om ugen (inkl. idræt i skolen), mens 43% af de 16-19 årige danskere dyrker hård eller mellemhård fysisk aktivitet mindst 4 timer om ugen (5).

3.4. Sammenligning med andre aldersgruppers livsstil

Til sammenligningen med andre aldersgrupper benyttes data fra henholdsvis WHO's HBSC-undersøgelserne fra 1994 (ikke publicerede tal samt (94)) af 9. klasseelever på folkeskoler samt DIKE's Sundheds- og sygelighedsundersøgelser af voksenbefolkningen i Danmark i 1994 (5). I øvrigt benyttes Sabroe og Fonagers (1996) undersøgelser over 9. klasseelevers brug af rusmidler (51) samt Sundhedsstyrelsens opgørelse over danskernes brug af rusmidler fra 1991 (31) til at sammenligne andelen, der har brugt euforiserende stoffer blandt elever på ungdomsuddannelser i Frederiksborg Amt med andre aldersgrupper.

Generelt viser sammenligningerne, at de unges livsstil udgør en mellemgruppe i forhold til folkeskoleelever og voksenbefolkningen som helhed - undtagen på fritidsidrætsområdet. De sammenlignende resulater viser, at der er en mindre andel af de 16-19 årige unge på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt, der dyrker idræt i fritiden, sammenlignet med de to andre aldersgrupper (94), (51),(31),(5),(ikke publicerede tal HBSC).

Hvad angår rygning er der 19% blandt 9. klasseelever, der ryger mindst ugentligt (ikke publicerede tal HBSC samt (94)), mens tallene for de undersøgte elever på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt er på 25%, og andelen blandt de voksne imellem 25 og 44 år er på 45% (5).

Det samme mønster findes på alkoholområdet, hvor ca. 36% blandt 9. classes elever mindst indtager alkohol ugentligt (ikke publicerede tal HBSC (94)), sammenlignet med 44% blandt de undersøgte unge på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt, og 79% blandt voksne (5).

Resultater fra undersøgelser af unges brug af euforiserende stoffer omhandlende de ældste folkeskoleelever i 1995 viser, at ca. 11% blandt 9. klasseelever flere gange (regelmæssigt?) har indtaget euforiserende stoffer (11% hash alene), mens 19% alt i alt har prøvet et eller flere af de euforiserende stoffer (18% hash alene) (se (51)). Til sammenligning er der 7% blandt de unge på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt, der regelmæssigt indtager euforiserende stoffer (5% hash alene), mens 34% blandt eleverne har prøvet et eller flere af de euforiserende stoffer (33% hash alene). I voksenbefolkningen (20-44 år) er der 7% (7% hash alene), der har benyttet euforiserende stoffer inden for det seneste år, mens 37% (37% hash alene) har prøvet det på et eller andet tidspunkt år (5),(13).

På idrætsområdet er problemstillingen lidt mere kompliceret, idet folkeskoleelever og gymnasieelever modtager 2 timers undervisning om ugen på skolen, mens erhvervsskole-elever og voksenbefolkningen ikke har disse muligheder. Sammenligningsgrundlaget består derfor af voksne og erhvervsskoleelever, som dyrker motion mindst 4 timer om ugen samt af skole-, gymnasie- og HF elever, som dyrker idræt mindst 2 timer om ugen (i fritiden).

Resultaterne viser, at andelen af unge, der dyrker fritidsidræt, blandt eleverne på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt, er lavere end i de andre aldersgrupper. Andelen af elever på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt, der dyrker fritidsidræt mindst 2 timer ugentligt, er på 45% (ikke vist i figur), mens 68% blandt folkeskoleelever (ikke publicerede tal HBSC samt (94)) og 61% blandt voksenbefolkningen imellem 25 og 44 år dyrker tilsvarende idræt i fritiden (5).

I alt 90% blandt 9. klasseseleverne angiver, at de i det hele taget er fysisk aktive i fritiden (ikke publicerede tal HBSC samt (94)) mens tallene for eleverne på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt er på 72%, mod 84% blandt voksne imellem 25 og 44 år (5).

Resultaterne støtter altså umiddelbart idrætsorganisationernes formodninger om, at der sker et større frafald fra aktiv idræt blandt de unge (117). Til sammenligning skal dog nævnes en nyere undersøgelse af befolkningens idrætsvaner, som viser, at 61% af de 16-19 årige danskere dyrker idræt i fritiden mod kun 47% i voksenbefolkningen som helhed (118). Hvis resultaterne fra denne rapport står til troende, er fritidsidræt på linie med de øvrige livsstilsfaktorer afhængig af alderen, forstået på den måde, at andelen af aktive falder med alderen i den danske befolkning.

3.5. Udviklingen i den danske befolknings livsstil

Ser man på de generelle udviklingstendenser fra 1987 til 1994 (se (54),(100),(78),(5),(24), (31),(13),(ikke publiserede tal HBSC, (94)), viser tallene, at andelen af dagligrygere blandt børn og unge, samt i den danske voksenbefolkning som helhed er på vej ned, mens andelen, som drikker alkohol, og som dyrker fritidsidræt, omvendt er på vej op. Med hensyn til brug af euforiserende stoffer herunder hash, er der ikke sket de store ændringer i andelen af brugere fra 1990 til 1994.

Konkret er der en mindre andel af drenge blandt folkeskoleelever, der ryger cigaretter mindst ugentlig i 1994 (14%) sammenlignet med 1987 (16%). Omvendt er der en større andel af piger, der drikker alkohol mindst ugentlig i 1994 (33%) sammenlignet med 1987 (24%) (se ikke publiserede tal HBSC, (94),(100)).

I aldersgruppen 16-19 årige er der færre, der ryger, og ligeledes færre der ryger til daglig, i 1994 (5) sammenlignet med 1987 (78). I alt er der en andel på 25% der ryger i 1994 mod 30% i 1987, mens en andel på 22% ryger til daglig i 1994 mod 28% i 1987. Omvendt er der en større andel af de unge, der har drukket alkohol i løbet af den seneste uge i 1994 sammenlignet med 1987 (74% mod 69%), og som dyrker hård eller mellemhård motion mindst 4 timer om ugen (43% mod 37%).

I voksenbefolkningen som helhed er der færre, der ryger dagligt i 1994 (39%) sammenlignet med 1987 (44%)(se (5),(78)). Omvendt er der en større andel, der drikker alkohol mindst ugentligt i 1994 sammenlignet med 1987 (79% mod 73% i 1987), og flere som er fysisk aktive i fritiden (se (5),(78)). I alt er der 84% der er fysisk aktive i 1994 (5) mod 72% i 1987 (78), mens andelen der dyrker hård eller mellemhård motion mindst 4 timer om ugen, er på 23% i 1994 (5) mod 18% i 1987 (78).

3.6. Diskussion

Det generelle billede af befolkningens livsstil er, at andelen, der benytter cigaretter, alkohol samt andelen der har prøvet hash og euforiserende stoffer, stiger med alderen (det største aktuelle forbrug finder dog sted blandt unge mellem 16-24 år), mens andelen, der dyrker fritidsidræt, er højest blandt folkeskoleelever og lavest blandt de unge imellem 16-19 årige.

De unges besvarelser må dog tages med et vist forbehold. Undersøgelsens udgangspunktet er en beskrivelse af unge, der går på en ungdomsuddannelse, og som derfor primært må formodes at repræsentere de 70-80% bedst stillede blandt de unge i en ungdomsårgang. De marginalt dårligst stillede og de livsstilsmønstre, som kendetegner dem, repræsenteres derfor næppe i særlig høj grad i undersøgelsen. Endvidere giver undersøgelsen ikke noget klart billede af de unges flittige eksperimenteren med livstilen - som er vist i andre undersøgelser af mere longitudinel eller retrospektiv karakter. Se bla. (57),(22),(19).

Andre konklusioner vedrørende livsstilen hos de 16-19 årige elever på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt er: at idræt, og hvad man kan kalde risikoadfærd med hensyn til brugen af alkohol og euforiserende stoffer, er typisk drengeadfærd, mens rygning både kan karakteriseres som pige- og drengeadfærd.

Endvidere er der flere blandt de ældre elever, som ryger cigaretter og indtager euforiserende stoffer (herunder hash), og for drengenes vedkommende tillige alkohol, mens der er flest blandt de yngre elever der dyrker fritidsidræt.

Endelig viser resultaterne, at et stort og hyppigt forbrug af cigaretter, alkohol og et regelmæssigt forbrug af euforiserende stoffer er indbyrdes korreleret. Herudover at fritidsidræt på højt plan er kraftigt korreleret med at bruge meget tid på fritidsidræt og at dyrke fritidsidræt sammen med andre. Disse fritidsidrætsvaner er tillige - omend svagt - associeret med et indtag af mange genstande alkohol igennem den seneste uge samt med ikke-rygning og med ikke at indtage euforiserende stoffer. Disse indbyrdes sammenhænge bekræfter tidligere undersøgelser, der har påvist, at der er en sammenhæng imellem et stort forbrug af de tre risiko-betonede livsstilsfaktorer (49),(17),(21),(50),(51). Korrelationerne imellem de tre fritidsidrætskomponenter er ligeledes tidligere blevet fundet i andre undersøgelser. Disse resultater har vist, at unge, som dyrker fritidsidræt sammen med andre, gennemgående bruger mere tid på idrætten, end dem som gør det alene (28). Endvidere at fritidsidræt på højt niveau er korreleret med et stort tidsforbrug på fritidsidræt (28).

Det har i mange år været kendt, at alkohol udgør en del af kulturen/klublivet inden for især visse boldsporter - selv hos udøvere på højt niveau. Denne undersøgelsesresultater, som viser omend svage sammenhænge imellem idræt og alkohol, bekræfter disse antagelser.

Herudover er det en kendt sag, at hash og andre euforiserende stoffer generelt udgør et faremoment for den enkelte idrætsudøver, mens rygning - om ikke andet - har en nedsættende effekt på konditionen. Det omvendte forhold imellem fritidsidræt på højt niveau på den ene side og rygning og euforiserende stoffer på den anden side virker derfor også logisk.

Alt i alt giver det dog stof til eftertanke, at andelen af unge, som dagligt ryger, og som kan karakteriseres som værende storrygere, samt andelen af unge, der har prøvet hash og andre euforiserende stoffer, alt i alt stiger med alderen - og altså mens de går på ungdomsuddannelserne. Hvis dette sammenholdes med, at andelen, der dyrker fritidsidræt, er lavest blandt de unge, kan det give grobund for en ideen om en eller anden form for sammenhæng - eksempelvis at idræt i nogen grad udgør en beskyttende faktor på i alt fald rygeområdet og hvad angår euforiserende stoffer, mens billedet på alkoholområdet synes at være mere mudret.

En anden mulighed, som blandt andet støttes af udenlandske undersøgelser (50), er tilstedeværelsen af "forbrugskontekster" eller "livsformer" blandt de unge, hvad angår brug af de undersøgte livsstilsfaktorer.

Nærværende resultater indikerer tilstedeværelsen af mindst to ungdomslivsformer. En gruppe af unge, som dyrker fritidsidræt på højt plan, og som er meget afholdende i deres forbrug af de tre nævnte rus- og nydelsesmidler - måske med undtagelse af alkohol. Og en anden livsform, der omfatter unge, der har et stort og ofte forbrug af både cigaretter og alkohol, og som for nogens vedkommende herudover har et regelmæssigt forbrug euforiserende stoffer i en eller anden form. Den sidste gruppe dyrker ikke idræt i fritiden. De nævnte grupperinger er naturligvis kun ekstreme skabeloner, som ikke udelukker forskellige mellemkombinationer i de unges brug af henholdsvis cigaretter, alkohol, euforiserende stoffer (herunder hash) samt deltagelse i fritidsidræt.

Kapitel 4. Hvilke bivariater sammenhænge er der imellem livsstil og individrelaterede sociale faktorer?

Det foregående kapitel viste, at de unges livsstil både afhænger af køn og alder. Det viste også, at der er en indbyrdes korrelation mellem de unges forbrug af cigaretter, alkohol og euforiserende stoffer (og hash) og herudover, at de unges forbrug af cigaretter og euforiserende stoffer er negativt korreleret med at dyrke idræt. Med udgangspunkt i disse resultater er det spørgsmålet, hvorvidt de unges livsstil kan relateres til deres sociale baggrund eller til forhold i skolen og blandt kammerater.

I dette kapitel belyses, livsstilsfaktorernes bivariater sammenhæng med individrelaterede sociale faktorer. De individrelaterede sociale faktorer omfatter: socio-demografiske baggrundsfaktorer, integration og trivsel i skolen samt integration og trivsel blandt kammerater i og uden for skolen.

4.1. Sammenhænge mellem livsstil og udvalgte individrelaterede faktorer

Variablenes bivariater sammenhænge beskrives dels ud fra koefficienter (hvor det er muligt) og dels ud fra p -værdier, der angiver den statistiske sikkerhed for indbyrdes sammenhænge. Alle koefficienterne er noteret i nedenstående tabel uanset hældning (størrelsen) af koefficienterne og uanset signifikansniveau for at belyse variablenes indbyrdes sammenhænge og tendenser.

Livsstilsfaktorernes sammenhæng med køn analyseres med en Mann-Whitney-test, mens der benyttes Kruskal-Wallis-test til at belyse sammenhænge mellem livsstil og skoletyper. Herudover analyseres livsstilsfaktorernes sammenhæng med alder, socialgruppe, og urbanisering ved hjælp af Spearman korrelations-test. Endelig analyseres livsstilsfaktorernes sammenhæng med den geografiske region ved hjælp af χ^2 -test.

Livsstilsfaktorernes bivariater sammenhænge med integration blandt kammerater i og uden for skolen analyseres med Spearman korrelations-test (kontaktfrekvensen) og med χ^2 -test (brug af kammerater og skolekammerater ved problemløsning). Der benyttes ligeledes χ^2 -test til at belyse sammenhænge mellem de unges livsstil og deres brug af det officielle skolenetværk ved problemløsning.

Endelig benyttes der Spearman korrelations-test til at belyse livsstilsfaktorernes association med accept i klassen, graden af isolationen i klassen, oplevelsen af skolen som udbytterig/spild af tid, problemer med lektiebyrden, karakterernes betydning, oplevelsen af indflydelse i skolen, miljøet i klassen, pres fra omgangskredsen i skolen, oplevelsen af undervisningen som spændende/kedelig, og i hvilken grad skolen opleves som stressende.

Tabel 4.1. Bivariate sammenhænge imellem de unges livsstil og socio-demografiske baggrundsfaktorer samt integration blandt kammerater uden for skolen

	Hyppig rygning	Stort antal cigaretter pr. dag	Hyppigt alkohol forbrug	Mange genstande indtaget sidste uge	Jævnligt forbrug af euforiserende stoffer (hash)	Idræt mange timer/uge	Idræt på højt plan	Idræt overvejende med andre
Socio-demografiske baggrundsfaktorer								
Køn (pige/dreng)	piger ryger hyppigere og flest dagl. rygere ***	piger ryger flest - men flest stor-rygere blandt drenge ***	drenge hyppigere ***	dreng drikker flest ***	flest drenge*** (hash~)	drenge mere tid på idræt***	drenge flest på højt niveau***	drenge mere med andre***
Alder (de ældre)	0,10***	0,18***	0,01(NS)	-0,01(NS)	0,10*** (0,10***)	-0,05***	-0,10***	-0,07***
Lavere socialgrupper	0,01(NS)	0,11***	-0,10	-0,03*	-0,04** (-0,05***)	-0,04**	-0,04**	-0,04*
Høj urbaniseringsgrad	0,04(NS)	0,02(NS)	0,04**	0,03*	0,07*** (0,06***)	-0,01(NS)	-0,02(NS)	0,01(NS)
Geografisk region	0,06** (oftest reg.2)	0,08** (mest reg.4)	0,10*** (oftest reg.4)	0,09*** (mest reg.1)	0,10*** (mest reg.5) (0,09***) (mest r.1+3)	0,04(NS)	0,04(NS)	0,08** (mest r.1+3)
Skoletype (gym/erhv.sk./HF)	gym. ryger sjældnere ***	gym. ryger mindre antal ***	HF drikker sjældnere ***	erhv.sk. drikker flest***	erhv.sk. oftest og gym. sjældnere *** (hash~)	gym. mere end erhv.sk ***	gym. på højest plan ***	gym. mest med andre ***
Integration blandt kammerater uden for skolen								
Ser ofte andre kammerater i fritiden	0,17***	0,11***	0,18***	0,19***	0,15*** (0,11***)	0,12***	0,09***	0,09***
Benytter kammerater ved problemløsning	0,10***	0,11***	0,11***	0,07***	0,06*** (0,05***)	0,06***	0,06***	0,06***

NS = p non signifikant,
 * = 0,05<p<0,01,
 ** =0,01<p<0,001
 ***=P<=0,001

De socio-demografiske baggrundsfaktorens associationer med livsstilsfaktorerne viser på linie med de deskriptive resultater, at idræt, og hvad man kan kalde risikoadfærd i forhold til de tre øvrige livsstils-faktorer, er typisk drengedadfærd. Eneste undtagelse er rygning, som i højere grad er en pigeadfærd. Andelen af storrygere er dog størst blandt drenge (15 stk. cigaretter eller mere dagligt). Endvidere er det først og fremmest de ældre elever, der ryger (0,10 og 0,18) og som indtager euforiserende stoffer (0,10), mens idræt fortrinsvis dyrkes blandt yngre elever (-0,05 og -0,10 og -0,07).

Endvidere er forbruget af et stort dagligt antal cigaretter først og fremmest relateret til unge fra de lavere socialgrupper (SFI) (0,11), mens et hyppigt alkoholforbrug har en tendens til først og fremmest at foregå blandt unge fra de højere socialgrupper (-0,10).

Herudover viser resultaterne, at urbaniseringsgraden tilsyneladende ikke har den store indflydelse på de unges livsstil.

Derimod har bopælens geografiske placering tydeligvis betydning for de unges livsstil - undtagen for hvilket plan og hvilket tidsforbrug de unge bruger på fritidsidræt. Der er dog ikke noget gennemgående mønster for livsstilen imellem regionerne. Dette forstået på den måde, at der ikke er regioner, der gennemgående ligger højt eller lavt sammenlignet med de øvrige regioner hvad angår brug af de forskellige livsstilsfaktorer.

På de forskellige skoletyper er det i højere grad gymnasieelever, der dyrker idræt i fritiden end elever fra de andre skoletyper. Herudover ryger gymnasieelever mindre hyppigt, ryger et mindre antal cigaretter dagligt, og de benytter i sjældnere grad euforiserende stoffer sammenlignet med elever på de øvrige skoletyper. Erhvervsskoleeleverne drikker typisk et større kvantum alkohol, og de benytter i højere grad euforiserende stoffer sammenlignet med eleverne fra de øvrige skoletyper. Endelig drikker HF-eleverne mindre hyppigt alkohol end både gymnasie- og erhvervsskoleeleverne.

Hvad angår integrationen blandt kammerater uden for skolen viser tallene, at der er sammenhæng mellem alle livsstilsfaktorerne og en hyppig kontakt til kammerater uden for skolen i fritiden (0,09-0,19). Herudover er et stort og hyppigt cigaretforbrug (0,10 & 0,11) og et hyppigt og i nogen grad et stort alkoholforbrug (0,11 & 0,07) endvidere kraftigt korreleret med at inddrage kammerater uden for skolen ved problemløsning.

Tabel 4.2. Bivariate sammenhænge imellem de unges livsstil og udvalgte integrations- og trivselsfaktorer (skolekammerater og skolen)

	Hyppig rygning	Stort antal cigaretter pr. dag	Hyppigt alkohol forbrug	Mange genstande indtaget sidste uge	Jævnligt forbrug af euforiserende stoffer (hash)	Idræt mange timer/uge	Idræt på højt plan	Idræt overvejende med andre
Integration og trivsel blandt skolekammerater								
Ser ofte skolekammerater i fritiden	0,04***	-0,02(NS)	0,25***	0,23***	0,09*** (0,06***)	0,05***	0,05***	0,07***
Benytter skolekammerater ved problemløsning	-0,01(NS)	-0,03(NS)	0,06***	0,03*	-0,01(NS) (-0,01NS)	-0,00(NS)	0,00(NS)	0,01(NS)
Ikke accepteret i klassen	-0,01(NS)	0,01(NS)	-0,11***	-0,10***	-0,03* (-0,03*)	-0,03(NS)	-0,04*	-0,04*
Føler sig i høj grad anderledes (isoleret) i klassen	0,03*	0,06***	-0,04*	0,00(NS)	0,10*** (0,10***)	0,04*	0,02(NS)	-0,03(NS)
Dårligt miljø i klassen	-0,01(NS)	0,00(NS)	-0,08***	-0,07***	0,04* (0,04*)	-0,02(NS)	-0,05***	-0,05**
Føler et uønsket pres mod at være anderledes	0,02(NS)	0,03*	-0,03*	-0,01(NS)	0,04** (0,05**)	-0,00(NS)	-0,01(NS)	-0,04*
Integration og trivsel i skolen								
Benytter det officielle skolenetværk ved problemløsning	0,03(NS)	0,03(NS)	0,01(NS)	-0,01(NS)	0,04* (0,03NS)	-0,01(NS)	-0,02(NS)	-0,03(NS)
Skolen spild af tid	0,06***	0,06***	0,06***	0,05**	0,10*** (0,08***)	-0,03(NS)	-0,03(NS)	-0,02(NS)
Oftede besvær med lektiebyrden	0,09***	0,08***	0,04*	0,00(NS)	0,09*** (0,08***)	-0,05**	-0,07***	-0,04*
Karakterer betyder intet	0,04*	0,05**	0,10***	0,08***	0,12*** (0,11***)	-0,04*	-0,04*	-0,03(NS)
Lav indflydelse i skolen	0,03(NS)	0,02(NS)	0,02(NS)	0,01(NS)	0,05** (0,06**)	-0,02(NS)	-0,03(NS)	-0,02(NS)
Undervisningen er i høj grad kedelig	0,10***	0,08***	0,07***	0,05**	0,11*** (0,09***)	-0,04*	-0,04*	-0,04*
Skolegangen er i høj grad stressende	-0,02(NS)	-0,07**	0,00(NS)	-0,04*	-0,03(NS) (-0,02NS)	-0,02(NS)	-0,02(NS)	-0,02(NS)
Er ofte stresset i skolen	0,02(NS)	0,00(NS)	0,01(NS)	-0,02(NS)	0,02(NS) (0,02NS)	-0,03(NS)	-0,03(NS)	-0,04*

NS = p non signifikant,

* = 0,05 < p < 0,01,

** = 0,01 <= p < 0,001

*** = P <= 0,001

Resultaterne i tabel 4.2. viser, at alkohol og i nogen grad det at dyrke idræt tilsyneladende er forbundet med en god integration og med trivsel blandt skolekammeraterne.

Eksempelvis er et stort og hyppigt alkoholforbrug forbundet med en stor kontaktfrekvens (0,23 & 0,25) med oplevelsen af et godt klasseklima (-0,07 & -0,08) og med følelsen af stor accept i klassen (-0,11 & -0,10).

De samme tendenser findes hos dem, der ofte dyrker fritidsidræt og gør det på højt plan og overvejende sammen med andre - omend korrelationerne ikke er særlig udtalte. Hos dem, der har et stort og hyppigt forbrug af cigaretter og dem, der indtager euforiserende stoffer, er der tendens til en følelse af isolation i forhold til de øvrige i klassen (0,06 & 0,10), mens der ikke er særligt klare tendenser på de øvrige områder.

Hvad angår integration og trivsel i skolen er det især dem, der indtager euforiserende stoffer og i nogen grad dem, der har et stort og hyppigt cigaret og alkoholforbrug, der har det svært med skolegangen, mens tendenserne hos dem, der dyrker fritidsidræt i nogen grad går i den modsatte retning. Eksempelvis har både dem, der indtager euforiserende stoffer og dem, der har et stort og hyppigt cigaretforbrug, ofte besvær med lektiebyrden (0,08-0,09) og finder skolegangen kedelig (0,08-0,11). Herudover finder dem, der indtager euforiserende stoffer, at skolen er spild af tid (0,10), at de ikke har indflydelse i skolen (0,06), samt at karakter-givningen er ligegyldig (0,12). Blandt dem, der har et stort og hyppigt alkoholforbrug, betyder karaktergivningen heller ikke det store (0,10 & 0,08), og der er iøvrigt tendens til, at under-visningen opleves som kedelig blandt disse elever (0,07 & 0,05). Tendenserne går som nævnt i nogen grad i den modsatte retning, hvad angår dem der dyrker fritidsidræt, omend sammenhængene ikke er særligt udtalte.

Sammenfattende antyder resultaterne, at idræt i højere grad dyrkes af gymnasie-eleverne. Dem der ofte dyrker fritidsidræt og gør det på højt plan, og oftest sammen med andre, synes endvidere i højere grad at være velintegreret i skolen og blandt skolekammerater men nok især blandt kammeraterne uden for skolen.

De, der har et stort og hyppigt cigaretforbrug, hører oftest til blandt de ældre elever, og de går hyppigere på erhvervsskole eller på HF end i gymnasiet. Disse elever er i høj grad velintegreret blandt kammeraterne uden for skolen men tilsyneladende ikke i så høj grad blandt skolekammeraterne (lav kontaktfrekvens og isolation). Herudover har de tilsyneladende problemer med skolen og uddannelsen.

De elever, som ofte eller i større mængder indtager alkohol, kommer hyppigst fra de højere socialgrupper. De virker generelt ikke specielt veltilpassede i forhold til skolen og uddannelsen, men synes i høj grad velintegrerede både blandt skolekammerater og blandt andre kammerater uden for skolen.

Endelig synes den gruppe af unge, som regelmæssigt bruger euforiserende stoffer, hyppigere at komme fra erhvervsskolerne end fra gymnasier eller HF-skoler. De har hyppigere problemer både med skolen og med skolekammeraterne, men synes til gengæld at have et netværk blandt kammeraterne uden for skolen (høj kontaktfrekvens og benytter dem i nogen grad ved problemløsning).

4.2. Diskussion

Resultaterne i det foregående afsnit viser på linie med andre undersøgelser, at fritidsidræt, og hvad man kan kalde risikoadfærd i brugen af de tre øvrige livsstilsfaktorer, er typisk drenge-adfærd - undtagen hyppig rygning, der er en typisk pigeadfærd (45),(119),(54).

At cigaretrykning og indtaget af euforiserende stoffer hyppigst foregår blandt de ældre elever (17),(119),(29), og at fritidsidræt fortrinsvis dyrkes blandt yngre elever (28),(118), støttes også af resultater fra andre undersøgelser. Endelig viser resultaterne på linie med andre fund, at storrygning er kraftigt associeret med unge fra lavere socialgrupper, mens et hyppigt alkoholforbrug oftest foregår blandt unge fra højere socialgrupper (26).

Resultaterne er endvidere i overensstemmelse med fund, der viser, at et meget stort og hyppigt forbrug af de fire livsstilsfaktorer tilsyneladende er at betragte som sociale begivenheder, idet livsstilsfaktorerne er kraftigt korrelerede med en hyppig kontaktfrekvens til kammerater eller skolekammerater i fritiden (25),(26).

For de elever, der ryger ofte og meget og dem, der regelmæssigt benytter euforiserende stoffer, samt for de elever, som dyrker meget idræt i fritiden, har (integrationen blandt) kammerater uden for skolen tilsyneladende den største betydning, mens skolekammerater til gengæld har større betydning for de elever, som har et stort forbrug eller et hyppigt indtag af alkohol. Integrationen blandt skolekammerater er derimod ikke associeret med, hvor ofte man ryger, og er endog negativt associeret med storrygning.

Det samlede billede af kammeraters betydning for de unges livsstil antyder, at alkohol udgør en del af skolekulturen, mens venner uden for skolen har større betydning for livsstilen blandt dem, der har et stort og hyppigt forbrug af cigaretter, dem der regelmæssigt benytter euforiserende stoffer, og blandt dem der bruger meget tid på fritidsidræt og dyrker det på højt niveau og sammen med andre.

Med hensyn til integration og trivsel i forhold til skole og uddannelse viser tallene overordnet, at de hyppigt/ofte mv. idrætsdyrkende elever tilsyneladende er veltilpassede i deres forhold til skole og uddannelse, idet disse elever overvejende har en positiv holdning til skolen. Omvendt er elever, som har et stort eller hyppigt forbrug af de tre øvrige livsstilsfaktorer, gennemgående mere negativt indstillede i deres bedømmelse af skolen og antyder dermed, at de gennemgående er dårligere tilpassede og dårligere integreret i skolen og til uddannelsen end de øvrige elever.

Resultaterne antyder endvidere, at alle fire livsstilsfaktorer tilsyneladende udgør virknings-fulde copingstrategier mod stress i skolen. Tabel 4.2. viser her, at et stort forbrug af livsstilsfaktorerne er forbundet med et "negativt" oplevet stressniveau i skolen. Det er dog i høj grad spørgsmålet, om livsstilsfaktorerne i sig selv har en afstressende virkning på de unge, eller om livsstilsfaktorerne udgør en del af kulturen hos de elever, der generelt ikke føler sig stressede på ungdomsuddannelserne. Det kan heller ikke udelukkes, at der kan være indtruffet en såkaldt "healthy worker effekt" forstået på den måde, at dem der føler sig meget stressede i skolen, og som samtidig har et stort eller hyppigt forbrug af livsstilsfaktorerne, er droppet ud af skolen.

Ovennævnte tendenser er i øvrigt i overensstemmelse med de ungdomslivsformer for unges brug af de fire livsstilsfaktorer, der blev nævnt i indledningen (26),(50),(56). Ungdomslivs-formerne beskriver bla., hvordan de overvejende velintegrerede og veltilpassede elever i skolen ofte dyrker idræt i fritiden og ofte benytter alkohol som et "smørremiddel" for at løfte stemningen ved fester i weekenden.

Derimod benytter de unge, der har sociale problemer - herunder skoleproblemer - oftest både cigaretter og euforiserendestoffer i det skjulte som en slags selvmedicinering mod sådanne problemer. Endelig benytter den gruppe af unge, der har svære sociale problemer, generelt rus og nydelsesmidlerne som identitetsdannende samlingspunkt blandt kammerater uden for skolen. Denne gruppe er generelt også kendetegnet ved at have opponerende holdninger i forhold til samfundsskabte normer - herunder også skolen (26),(19).

Dette overordnede billede er i overensstemmelse med resultater, der viser, at det først og fremmest er sociale problemer uden for skolen, som får unge til at overgå fra eksperimenterende brug af cigaretter, alkohol og euforiserende stoffer til et mere permanent og evt. misbrug af de nævnte livsstilsfaktorer (20). Der argumenteres iøvrigt i disse undersøgelser for, at brug af de nævnte rus- og nydelsesmidler ofte giver trivsels- og integrationsproblemer i skolen, som igen forstærker brugen af rus- og nydelsesmidlerne. Dette kan alt i alt udmønte sig til en negativ livsstilsspiral hos disse unge.

Alt i alt må resultaterne dog tages med visse forbehold. Selv om der ofte er tale om signifikante sammenhænge, må korrelationerne og contingenssammenhænge - specielt hos de idrætsdyrkende elever - generelt tages med forbehold, idet koefficienterne ofte er meget svage.

I nærværende tværsnitsundersøgelse er det ikke muligt at bestemme den tidsmæssige rækkefølge eller at retningsorientere de forskellige variables indbyrdes sammenhænge. Eksempelvis er det ikke muligt at fastslå, om elever, der føler sig dårligt integreret i skolen af den årsag har et større forbrug af rusmidler. Eller om det er på grund af et stort og ofte forbrug af rusmidler, at unge får problemer i skolesammenhænge og derfor får en overvejende negativ holdning over for skolen. En kombination af de to problemstillinger er dog på ingen måde udelukket for at forstå de unges bevægegrunde for valg af livsstil.

Kapitel 5. Hvad er styrken af sammenhængen imellem livsstil og individrelaterede sociale faktorer?

De foregående resultater har antydnet, at idræt er forbundet med at være velintegreret i relation til skole og uddannelse, samt at idræt og alkohol tilsyneladende udgør væsentlige dele af skolekulturen blandt elever på ungdomsuddannelser. Herudover er der tendens til, at cigaret-rygning, et indtag af euforiserende stoffer og til dels et indtag af alkohol er forbundet med problemer i forhold til skole og uddannelse. Endelig støtter resultaterne teorier om ungdomslivsformer for unges brug af de fire livsstilsfaktorer (26),(50),(56).

Ungdomslivsformerne antager, at basale forskelle i socio-økonomi, sociale problemer og skoleproblemer ligger til grund for unges forbrug af cigaretter, alkohol og af hash og andre euforiserende stoffer samt for deres deltagelse i fritidsidræt.

Det er derfor spørgsmålet i hvilken grad de unges livsstil - evt. i form af ungdomslivsformer - stammer fra eleverne sociale baggrund, og i hvor høj grad de unges livsstil kan forklares ud fra de unges forhold i skolen og blandt kammerater.

I dette afsnit er det formålet at få belyst, hvilke af de individrelaterede sociale faktorer der har størst selvstændig betydning for de unges livsstil. De individrelaterede sociale faktorer omfatter: socio-demografiske baggrundsfaktorer, integrations- og trivselsfaktorer i skolen og blandt kammerater i og uden for skolen,

Der benyttes samme variable som i kapitel 4. Sammenhængene analyseres i dette afsnit ved hjælp af en multivariat analyse. Der benyttes her Multipel Classification Analysis (ANOVA: MCA), som er i stand til at håndtere nominelle- og rangordnede forklarende variable i forhold til rangordnede udfaldsvariable (se metode afsnittet for nærmere gennemgang og eksempelvis (108),(25)).

5.1. Hvad viser multivariatanalyserne?

De variable, der hver for sig har den største selvstændige forklaringssevne for de unges livsstil, fremgår af tabel 5.1. og tabel 5.2. De forskellige faktorerers sammenhæng med de unges livsstil angives af MCA-analysen ved hjælp af en F-ratio, som er et mål for den enkelte faktors association og betydning for livsstilen. Store F-værdier angiver en kraftig selvstændig sammenhæng imellem faktoren og livsstilen. Herudover er F-værdien et mål for, hvor meget større variationen mellem grupperne er i forhold til variationen inden for gruppen. En F-værdi på 23,9 betyder eksempelvis, at den gruppe af elever, der har en høj kontaktfrekvens med kammerater uden for skolen, har en 23,9 gange så lille variation sammenlignet med de grupper, der har en lille kontaktfrekvens.

Herudover angives en Beta-værdi for hver af faktorerne, som er en koefficient imellem -1 og 1, der angiver, hvor kraftig interkorrelationen eller samvariationen er imellem den enkelte individrelaterede sociale faktor og udfaldsvariablen (livsstilsvariablen). En positiv koefficient angiver, at den statistiske sammenhæng er rettet mod det pålydende udfald på den individ-relaterede sociale faktor, mens en negativ koefficient angiver, at den statistiske sammenhæng er rettet mod det modsatte udfald.

Eksempelvis er der en negativ koefficient (-0,07) mellem livsstilsfaktoren “Hyppig rygning” og den sociale baggrundsfaktor “Køn (dreng)”, hvilket betyder, at det oftere er piger der ryger hyppigt.

Nederst på tabellerne fremgår den samlede forklaringsværdi af Betaværdierne = R^2 -værdien. Værdien er et udtryk for den samlede styrke imellem de associerede faktorer og den under-søgte livsstilsfaktor. Signifikansniveau angives udfra følgende angivelser:

NS = p non signifikant,

* = $0,05 < p < 0,01$,

** = $0,01 \leq p < 0,001$

*** = $P \leq 0,001$

Tabel 5.1. Multivariate analyser af styrken af sammenhængen imellem livsstil og individrelaterede sociale faktorer

	Hyppig rygning		Stort antal cigaretter pr. dag		Hyppigt brug af alkohol		Indtog mange genstande alkohol den seneste uge	
	F	Beta	F	Beta	F	Beta	F	Beta
Socio-demografiske baggrundsfaktorer								
Køn (drenge)	28,9***	-0,07	22,4***	- 0,16	95,7***	0,14	445,1***	0,28
Alder (de ældste)	4,3**	0,06	11,8***	0,09	5,3**	0,05	-	-
Højere Socialgrupper (SFI)	3,2**	-0,05	-	-	10,0***	0,09	3,6**	0,06
Høj urbaniseringsgrad	-	-	5,1**	0,05	-	-	-	-
Geografisk region	-	-	-	-	3,0*	0,04	2,6*	0,04
Skoletype	36,3***	0,12	70,5***	0,16	6,6**	0,05	11,6***	0,06
Integration blandt kammerater uden for skolen								
Ser ofte andre kammerater i fritiden	28,5***	0,16	28,5***	0,15	21,0***	0,14	17,8***	0,13
Benytter kammerater ved problemløsning	15,2***	0,05	9,2**	0,04	21,0***	0,06	20,6***	0,06
Integration og trivsel blandt skolekammerater								
Ser ofte skolekammerater i fritiden	15,7***	0,11	13,0***	0,10	51,0***	0,21	41,0***	0,19
Benytter skolekammerater ved problemløsning	-	-	-	-	-	-	-	-
Føler sig accepteret i klassen	-	-	-	-	5,2**	0,06	3,2*	0,05
Føler sig i høj grad anderledes (isoleret) i klassen	2,4**	0,07	4,0***	0,09	-	-	2,7**	-0,08
Godt miljø i klassen	-	-	-	-	-	-	-	-
Føler et uønsket pres mod at være anderledes	-	-	-	-	-	-	-	-
Integration og trivsel i skolen								
Benytter det officielle skolenetværk ved problemløsning	-	-	-	-	-	-	-	-
Skolen er spild af tid	-	-	4,9**	0,10	5,9***	0,06	3,0**	0,05
Skolen er spændende	-	-	-	-	-	-	-	-
Ofte problemer med lektiebyrden	16,3***	0,08	10,8***	0,06	-	-	-	-
Karakterer betyder intet for mig	-	-	-	-	17,3***	0,09	7,6***	0,06
Karakterer betyder meget for mig	-	-	-	-	-	-	-	-
Lav indflydelse i skolen	-	-	-	-	-	-	-	-
Undervisningen er i høj grad kedelig	5,1***	0,06	3,1*	0,04	-	-	-	-
Skolegangen er i høj grad stressende	-	-	-	-	-	-	-	-
Er ofte stresset i skolen	-	-	-	-	-	-	-	-
Samlet forklaringsværdi F og R ²	14,3***	0,10	19,4***	0,12	26,2***	0,18	33,2***	0,19

Tabel 5.2. Multivariate analyser af styrken af sammenhængen in mellem livsstil og individrelaterede sociale faktorer

	Brug af euforiserende stoffer (hash)		Bruger meget tid på idræt i fritiden		Dyrker idræt på højt plan		Dyrker fortrinsvis idræt med andre	
	F	Beta	F	Beta	F	Beta	F	Beta
Socio-demografiske baggrundsfaktorer								
Køn (drenge)	56,8*** (51,0***)	0,10 (0,10)	59,5***	0,10	125,6***	0,16	78,6***	0,12
Alder (de ældste)	2,5** (3,0*)	0,05 (0,05)	-	-	9,1***	-0,08	3,9**	0,05
Højere Socialgrupper (SFI)	(4,6***)	(0,07)	-	-	-	-	-	-
Høj urbaniseringsgrad	-	-	-	-	-	-	3,8*	0,04
Geografisk region	4,2* (5,7*)	0,05 (0,05)	-	-	-	-	-	-
Skoletype	14,0*** (12,0***)	0,07 (0,07)	4,0**	0,04	3,6*	0,04	6,3**	0,05
Integration blandt kammerater uden for skolen								
Ser ofte andre kammerater i fritiden	8,7*** (5,9***)	0,09 (0,07)	16,8***	0,12	13,1***	0,11	10,6***	0,09
Benytter kammerater ved problemløsning	13,4** (14,6***)	0,05 (0,05)	-	-	11,7**	0,05	15,6***	0,05
Integration blandt skolekammerater								
Ser ofte skolekammerater i fritiden	5,6** (6,5***)	0,06 (0,08)	-	-	2,6*	0,05	2,9**	0,05
Benytter skolekammerater ved problemløsning	-	-	-	-	-	-	-	-
Føler sig accepteret i klassen	-	-	-	-	-	-	-	-
Føler sig i høj grad anderledes (isoleret) i klassen	3,1*** (3,1***)	0,09 (0,09)	3,1***	0,09	-	-	-	-
Godt miljø i klassen	-	-	-	-	-	-	-	-
Dårligt miljø i klassen	(4,2**)	(0,06)	-	-	-	-	-	-
Uønsket pres mod at være anderledes	-	-	1,9*	0,07	-	-	4,3*	0,06
Integration og trivsel i skolen								
Benytter det officielle skolenetværk ved problemløsning	-	-	-	-	-	-	4,4*	0,03
Skolen er spild af tid	-	-	-	-	-	-	-	-
Skolen er spændende	-	-	-	-	2,6***	0,04	4,2**	0,05
Ofte problemer med lektiebyrden	10,4*** (17,3***)	0,06 (0,08)	-	-	3,3*	-0,04	3,2**	-0,03
Karakterer betyder intet for mig	20,3*** (25,5***)	0,10 (0,12)	-	-	-	-	-	-
Karakterer betyder meget for mig	-	-	3,5**	0,04	5,2**	0,05	-	-
Lav indflydelse i skolen	-	-	4,2**	-0,05	3,1*	-0,05	-	-
Undervisningen er i høj grad kedelig	2,5**	0,04	-	-	-	-	-	-
Skolegangen er i høj grad stressende	-	-	-	-	-	-	-	-
Er ofte stresset i skolen	-	-	-	-	-	-	-	-
Samlet forklaringsværdi F og R ²	12,9*** (12,0***)	0,08 (0,08)	6,2***	0,05	12,9***	0,06	7,5***	0,05

Den samlede forklaringsværdi (R^2) eller den samlede association imellem på den ene side de unges livsstil og på den anden side en række individrelaterede faktorer (sociale baggrunds-faktorer, integrations- og trivselsfaktorer i skolen og blandt kammerater i og uden for skolen) viser, at især alkoholindtagelse (0,18 og 0,19) og rygning (0,10 og 0,12) kan forklares af de individrelaterede faktorer. Brugen af euforiserende stoffer (0,08/0,08) og deltagelse i fritids-idræt (0,05 og 0,06 og 0,05) kan derimod ikke i særlig høj grad forklares af sådanne individ-relaterede faktorer.

Herudover viser analyserne, at livsstilsfaktorerne generelt er stærkest associeret med de socio-demografiske baggrunds-faktorer og med integrationen blandt kammeraterne i og uden for skolen. Herudover er livsstilsfaktoren "Brug af euforiserende stoffer" tillige kraftigt associeret med en dårlig trivsel og svag integration i skolen.

Som det fremgår af tabel 5.1. og 5.2., er alle livsstilsfaktorerne associeret med de socio-demografiske baggrunds-faktore: køn og skoletype og til dels med alder. Alder er ikke direkte associeret med et indtag af mange genstande alkohol inden for den seneste uge samt med at bruge meget tid på fritidsidræt. Alderseffekten er her inkluderet i den effekt, der er forklaret af andre betydende faktorer. Da alderseffekten interagerer med de øvrige forklarende faktorer, betyder dette, at alderseffekten er inkluderet i den samlede effekt, der er forklaret af de øvrige faktorer.

På de tre skoletyper ryges der mindst og der dyrkes mest fritidræt (tid/plan/oftest med andre) blandt eleverne på gymnasierne, sammenlignet med eleverne på de to andre skoletyper. Blandt HF-eleverne ryges der flest cigaretter, og flere har prøvet euforiserende stoffer end på de andre skoletyper. Blandt erhvervsskoleeleverne drikkes der hyppigere og flere genstande alkohol end blandt eleverne på de to andre skoletyper. Herudover bruges der mindre tid på fritidsidræt og det dyrkes på lavere plan blandt erhvervsskoleeleverne end eleverne på de øvrige skoletyper.

Socialgrupper (SFI) er selvstændigt associeret med brug af alkohol og euforiserende stoffer samt med hyppig rygning. Det er karakteristisk, at et hyppigt forbrug af alkohol er associeret med gruppen af elever fra højere sociale lag, mens hyppig rygning og brug af euforiserende stoffer er associeret med elever fra lavere sociale grupper.

Herudover viser resultaterne - modsat korrelationerne - at et stort dagligt indtag af cigaretter er selvstændigt associeret med urbanisering, mens det at dyrke idræt med andre er omvendt associeret med urbanisering.

Endelig er bopæls geografiske placering (geografisk regionen) kun selvstændigt associeret med de unges brug af alkohol og euforiserende stoffer. Som det fremgår af resultaterne, har både et stort og hyppigt alkoholforbrug (mest syd - mindst vest) samt et jævnlige forbrug af euforiserende stoffer (og hash)(mest nord - mindst vest) relation til bestemte geografiske regioner i Frederiksborg Amt, mens forbruget af cigaretter og niveauet/tidsforbruget og typen af regi, man dyrker fritidsidræt i, ikke kan relateres til bestemte geografiske regioner.

Integrationen blandt jævnaldrende viser, at kammeraterne uden for skolen har stor betydning for de unge. En hyppig kontakt til kammerater uden for skolen er kraftigt associeret med alle livsstilsfaktorerne, og at tale med kammeraterne, når der opstår problemer, er ligeledes en af de betydende faktorer, der er associeret med alle livsstilsfaktorerne.

Skolekammeraterne har som nævnt også stor betydning for de unge, idet en hyppig skolekammeratkontakt er kraftigt associeret med alle livsstilsfaktorerne.

Blandt de øvrige "skolekammerat"-integrations- og trivselsfaktorer er der stor forskel på, hvilke der er associeret med de fire livsstilsfaktorer. Mens et stort og hyppigt alkoholforbrug er associeret med et overvejende positivt forhold til skolekammerater, er et stort og hyppigt forbrug af cigaretter samt et indtag af euforiserende stoffer og de tre idrætsfaktorer associeret med en form for isolation eller pres i klassen.

Hvad angår integration og trivsel i skolen er et stort og hyppigt forbrug af cigaretter og alkohol samt brugen af euforiserende stoffer alle associeret med en overvejende negativ holdning (dårlig trivsel og integration) til selve skolegangen og uddannelsen.

Omvendt er en mere positiv holdning til skole og uddannelse karakteristisk for de elever, som bruger meget tid på fritidsidræt og dyrker det på højt plan og overvejende med andre.

5.2. Diskussion

Multivariatanalyserne støtter på linie med korrelationerne hypotesen om, at især alkohol og måske i nogen grad idrætten, udgør væsentlige dele af skolekulturen på ungdomsuddannelser, mens et hyppigt og stort forbrug af cigaretter og brugen af euforiserende stoffer udgør en livsstil hos unge på grund af eller som følge af en dårlig integration blandt kammerater i skolen og i forhold til selve uddannelsen.

Men analyserne viser også, at de unges livsstil er kraftigere associeret med de socio-demografiske baggrundsfaktorer samt med integration og trivsel blandt kammerater i og uden for skolen end med integration og trivsel i forhold til skole og uddannelse.

I modsætning til andre undersøgelser er livsstilsfaktorerne ikke i nævneværdig grad associeret med oplevelsen af stress i skolen (102) eller med oplevelsen af at have meget lav indflydelse i skolen (104),(102) og kun i begrænset omfang med urbanisering (83). Derimod støtter undersøgelsen andre resultater, der viser, at der er sammenhæng mellem dårlig tilpasning til selve skoleuddannelsen og et stort og hyppigt forbrug af cigaretter, alkohol og et regelmæssigt forbrug af euforiserende stoffer (26) (83),(49). Det er logisk at antage, at et stort forbrug af i hvertfald nogle af de nævnte livsstilsfaktorer kan forårsage problemer med at klare skoleuddannelsen. Da sammenhængene ikke kan retningsorienteres, kan det dog heller ikke afvises, at en dårlig tilpasning til skoleuddannelsen i sig selv kan forårsage et større og hyppigere forbrug af cigaretter, alkohol og af euforiserende stoffer blandt visse af eleverne.

Andre undersøgelser peger på, at normer, som findes i de unges kammeratskabsgrupper, er kraftigt styrende for, hvilken livsstil den enkelte antager (19),(120). Her reguleres de unges livsstil evt. ud fra sanktioner, pres eller endog isolation og udstødning fra kammeratskabsgrupperne, hvis deres vaner afviger for meget fra gældende normer (se bla. (87) og (19) for review). Sådanne sanktioner kan være en medvirkende forklaring på, hvorfor det kun er et mindretal af de unge, der har et stort og hyppigt cigaretforbrug, og som benytter euforiserende stoffer. Og at disse derfor i højere grad føler sig isolerede fra omgangskredsen i skolen.

Omvendt kan det heller ikke afvises, at isolation i skolen forårsager, at unge, der er udsat for dette, begynder at indtage netop cigaretter og euforiserende stoffer (og alkohol?) som en form for copingstrategi. Eller at de unge, som isoleres, søger tættere kontakt til kammerater uden for skolen, hvor normen kan være et stort og hyppigt cigaretforbrug eller forbrug af euforiserende stoffer. En sådan sammenhæng er eksempelvis i overensstemmelse med undersøgelser af grupper med svage personlige- og skolenetværk og disse gruppers forbrug af de tre livsstilsfaktorer: cigaretrykning, brug af alkohol og euforiserende stoffer, der fungerer som primære samlingspunkter blandt unge (19).

Alt taget i betragtning kan undersøgelsens individrelaterede faktorer ikke i særlig høj forklare de unges livsstil (lave R^2 værdier). Specielt giver de svage associationer imellem idræt på den ene side og de forklarende - individrelaterede - variable på den anden side indikationer om, at det er andre faktorer end de undersøgte, som er bestemmende for de unges idrætsvaner. Den forholdsvis lille kontaktfrekvens til skolekammerater i forhold til kammerater uden for skolen antyder, at kammerater eller idrætskammerater uden for skolen formodentlig har en større betydning for disse unge, end skolekammeraterne har. Om idrætslivet eller netværket uden for skolen eller måske nærmere den identitet og de egenskaber som opøves ved idræt i fritiden, gør, at disse unge primært er orienteret mod livet ved siden af skolen, kan denne undersøgelse ikke umiddelbart besvare - omend tanken om, at det rent faktisk forholder sig sådan, er nærliggende.

Det er i høj grad også spørgsmålet, hvorvidt den gode - om end statistisk svage - skoleintegration blandt de elever, som dyrker meget (og på højt plan og oftes sammen med andre) idræt, er et udtryk for, hvorvidt megen idræt medfører, at de unge bliver bedre i stand til at klare uddannelsen. Eller om det er de elever, der har et overskud i forhold til uddannelsen, der har interesse og kan bruge meget tid til at dyrke idræt i fritiden.

Samlet viser resultaterne, at de socio-demografiske baggrundsfaktorer og kammeraterne uden for skolen generelt har større betydning for de unges livsstil end integration og trivselsfaktorer i forhold til skolen. At skolen i en eller anden form har betydning for de unges livsstil antydes dog af skoletypens betydning for de unges livsstil. Den samlede forklaringsværdi og betydningen af de enkelte faktorer er dog ikke overvældende stor set i relation til de unges livsstil. Det er derfor i høj grad spørgsmålet, hvorvidt traditionelle individbaserede analyser er tilstrækkeligt velegnede til at forklare unges livsstil.

Kapitel 6. Hvilken sammenhæng er der imellem livsstil og tilhørsforhold til forskellige sociale gruppesammenhænge?

Resultaterne fra de foregående kapitler har vist, at de socio-demografiske baggrundsfaktorer samt integrationen og trivslen blandt kammerater har større betydning for de unges livsstil end integrationen og trivslen i forhold til skolen og uddannelsen. Alt i alt kan disse faktorer dog kun i ringe grad forklare de unges livsstil.

En forklaring kan være, at der udelukkende er blevet fokuseret på individniveauet i de foregående analyser, mens betydningen af den sociale kontekst og de sociale normer, blandt de unge på gruppeniveau, ikke indgår i analyserne (eksempelvis på klasse- og skoleniveau). Forskellige studier har vist, at de unges livsstil er stærkt påvirket af livsstil - og af normer - i de omgivelser, de unge færdes i (84),(9),(3). Endvidere har resultater fra folkeskoleundersøgelser vist, at der er stor variation mellem andele af rygere i de ældste klasser - Holstein (upubliseret), hvilket måske kan tilskrives den sociale kontekst og gældende normer i de enkelte klasser. De økologiske metoder analyserer udfald (livsstil) på gruppeniveau og belyser ifølge (66),(121),(64) den sociale konteksts betydning.

Det er formålet med dette kapitel, at belyse livsstils sammenhæng med den sociale kontekst og sociale normer på forskellige sociale niveauer, samt at undersøge hvorvidt sådanne evt. sammenhænge overstiger betydningen af traditionelle faktorer på individniveau.

Som illustrativt eksempel benyttes de unges rygevaner - hvorvidt de ryger eller ej - til at belyse den sociale konteksts betydning på forskellige sociale niveauer for unges livsstil. De sociale niveauer omfatter skolens geografiske placering, skoletypen, skolen, klassetrinnet og den stamklasse de unge går i.

Indledningsvis illustreres andelen af rygere på de forskellige sociale niveauer ved hjælp af forskellige histogrammer, scatterplots m.v.

De grafiske illustrationer understøttes af Chi^2 tests for at belyse den bivariate statistiske sammenhæng mellem de unges livsstil og de forskellige sociale niveauer.

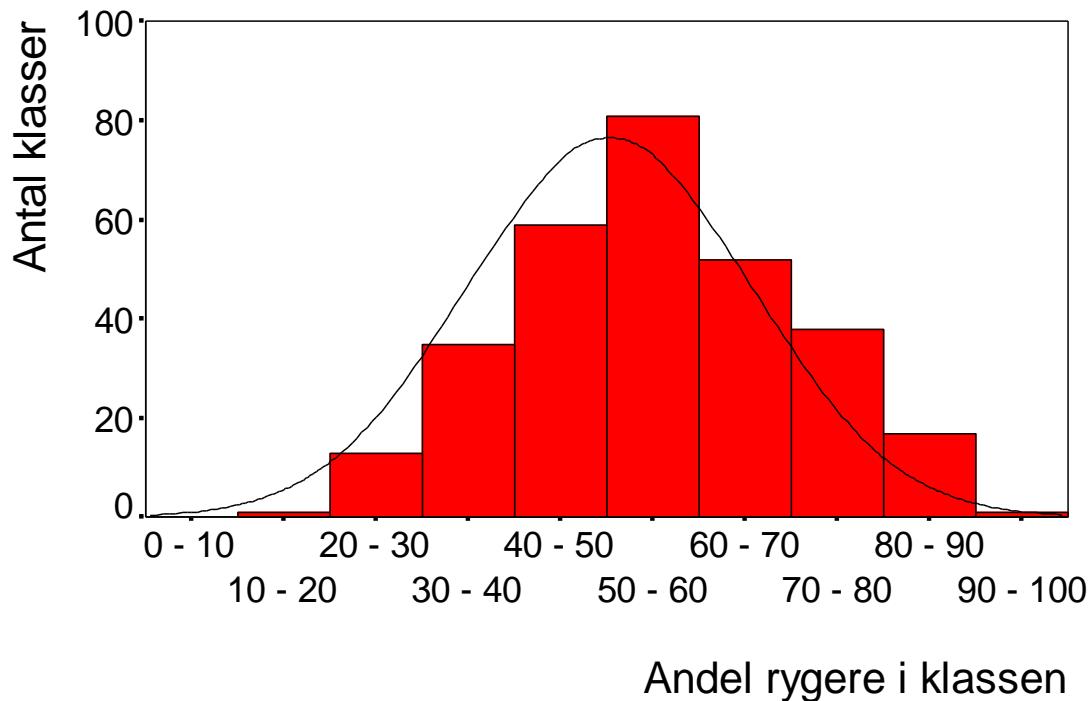
Herefter undersøges de mest betydende sociale niveaus betydning for de unges livsstil, ved hjælp af multi-level analyser. I disse analyser kontrolleres der for de øvrige sociale niveauer og for de mest betydende individspecifikke faktorer. Betydningen af den sociale kontekst på de udvalgte sociale niveauer belyses ud fra variationen i livsstil (rygevaner) imellem parametre på de enkelte niveauer - klasserne, skolerne m.v.

Endelig diskuteres resultaterne og multi-level analysernes anvendelighed over for den aktuelle problemstilling.

6.1. Hvordan er variationen imellem forskellige skoleklassers andele af rygere?

Figur 6.1. viser variationen imellem skoleklassernes andele af rygere. Rygerne omfatter her alle de elever som ryger cigaretter i større eller mindre omfang. X-aksen angiver andelen af rygere i klasserne, mens y-aksen angiver antallet af klasser.

Fig. 6.1. Variationen imellem forskellige skoleklassers andele af rygere

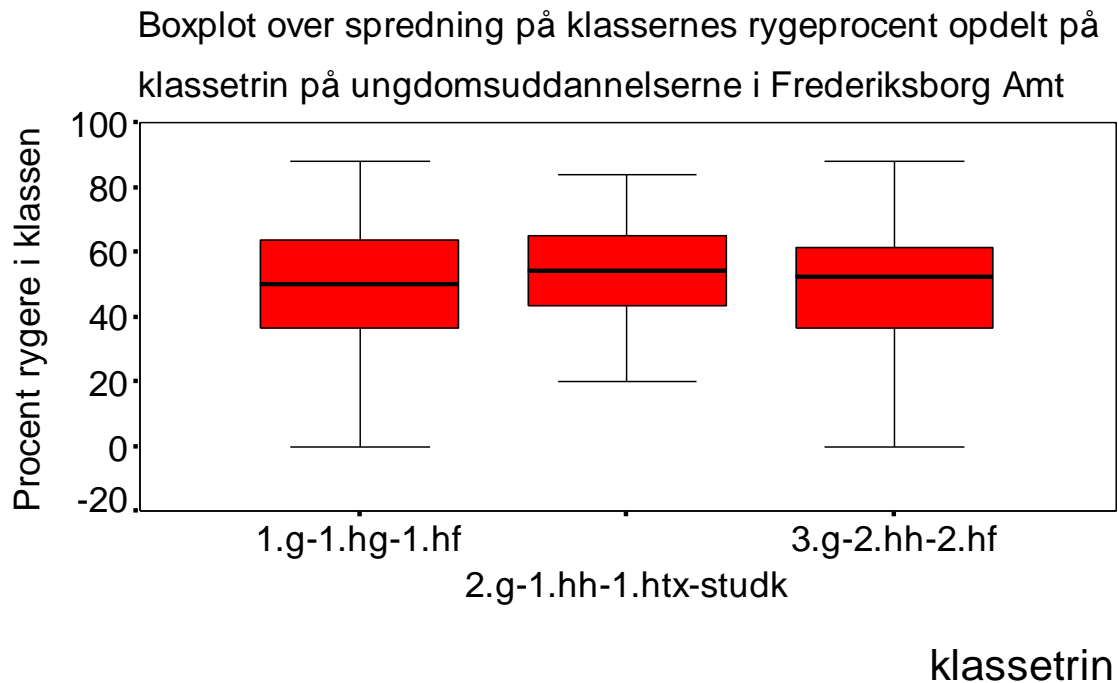

Figuren illustrerer, at der er meget stor variation imellem de undersøgte klassers andel af rygere. Som vist i figuren, er der klasser, hvor der kun er ca. 10% rygere, mens der i andre er en andel på over 90% rygere. Herudover illustrerer figuren, at de undersøgte klassers andel af rygere er normalfordelt omkring en middelværdi på 50 % rygere. Spørgsmålet er hvad der ligger til grund for den store variation?

6.2. Kan den store klassevariation i andelen af rygere forklares af forskelle imellem klassetrinnene?

Figur 6.2. er et box-plot der viser den samlede andel i andelen af rygere på de tre klassetrin på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt. Endvidere er variationen (spredningen) imellem klassernes andele af rygere skitseret på de tre klassetrin.

Fig. 6.2. Andelen af rygere på de tre klassetrin, samt variationen imellem klassernes andele af rygere på de tre klassetrin

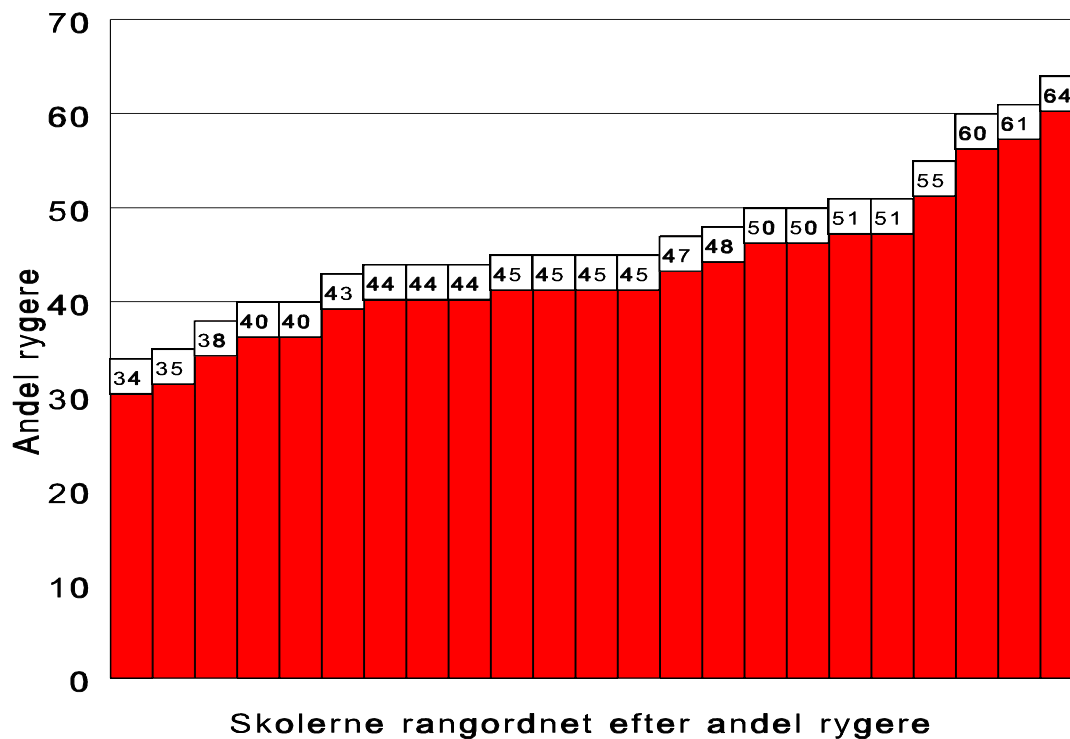
I forbindelse med den store klassevariation i andelen af rygere, er det relevant at undersøge, hvorvidt den normalfordelte, men meget store variation kan forklares ud fra en normal udvikling og modning af eleverne under uddannelsen. Det kunne eksempelvis skyldes, at klasser med en høj andel af rygere hovedsagelig befandt sig på et klassetrin, mens klasser med en lav andel af rygere tilsvarende befandt sig på et andet klassetrin.

Figuren viser, at der ikke er nævneværdige forskelle i andelen af rygere på de tre klassetrin. Der er stort set en identisk middelværdi på de tre klassetrin (50%), og herudover er variationen stort set ens på de tre klassetrin. Den store variation imellem andelen af rygere i klasserne kan altså ikke forklares af alder og modningskriterier.

6.3. Hvordan er variationen imellem skolernes andele af rygere?

Søjlediagram over variationen imellem de enkelte skolers andele af rygere på ungdoms-uddannelsesinstitutioner i Frederiksborg Amt. Skolerne er rangordnet efter deres gennem-snitlige andel af rygere.

Fig. 6.3. Andelen af rygere på de forskellige skoler

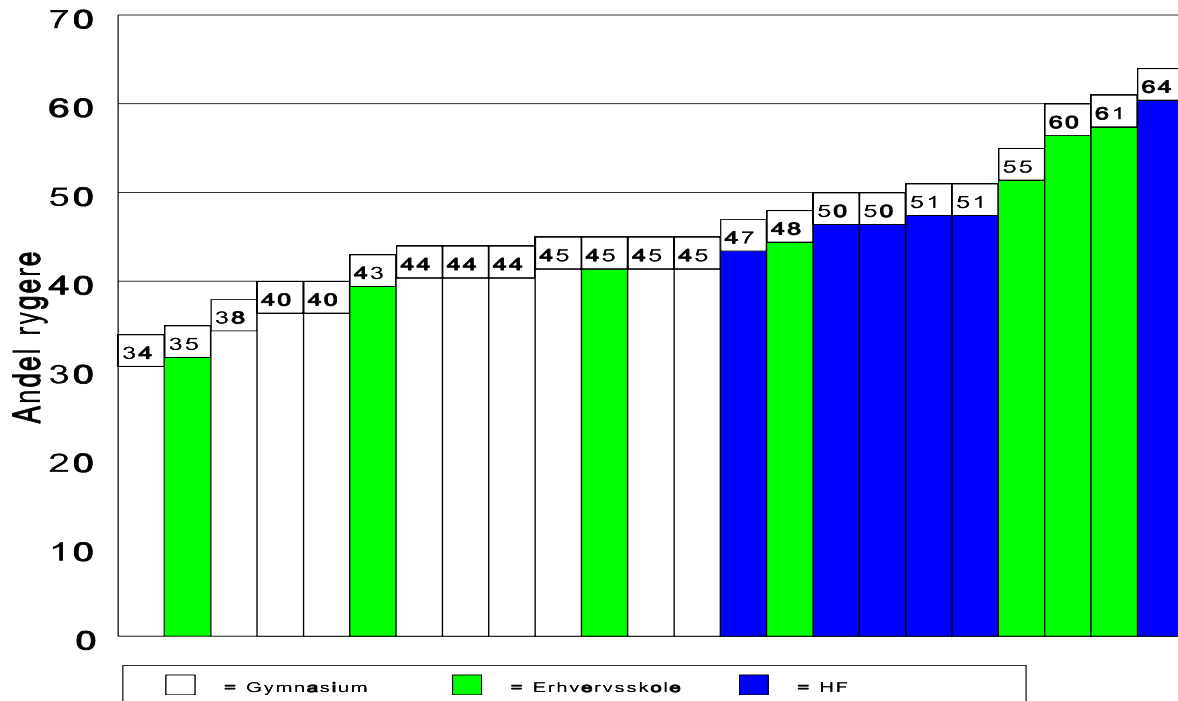

I forlængelse af de tidligere afsnit er det nærliggende at undersøge, om skolerne også har betydning for de unges rygevaner. Figur 6.3. viser at der er en jævn stigning i andelen af rygere på skolerne fra 34%, på den skole med den laveste andel af rygere, til 64%, på den skole med den højeste andel af rygere. Skolen har altså tydeligvis en effekt på de unges rygevaner, idet der ca. er en faktor 2 til forskel på den skole, der har den laveste andel af rygere (34%), sammenlignet med den skole, der har den største andel af rygere (64%).

6.4. Kan variationen imellem skolernes andele af rygere forklares ud fra forskelle i skoletype?

Søjlediagram over andelen af rygere på de forskellige ungdomsuddannelsesinstitutioner i Frederiksborg Amt. Skolerne er rangordnet efter andelen af rygere og farvemæssigt markeret efter skoletypen.

Fig. 6.4. Andelen af rygere på forskellige typer skoler

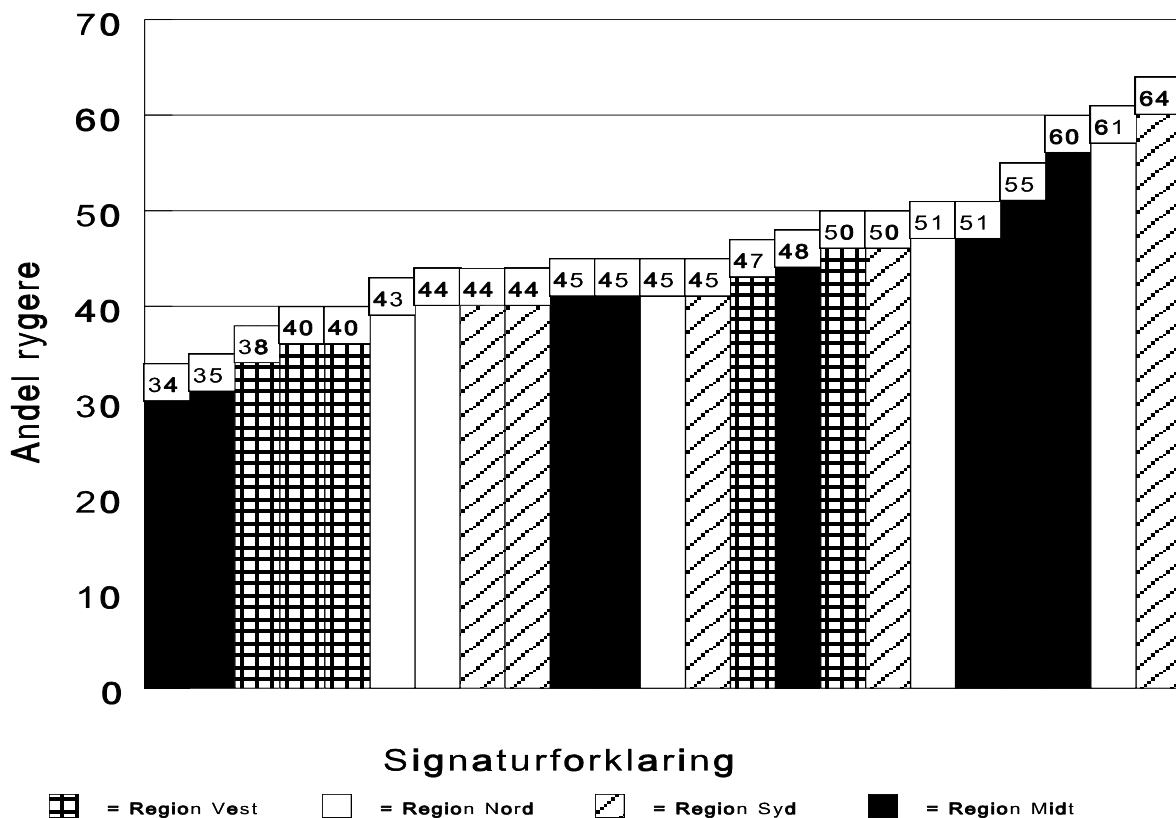

Skolen har, som illustreret i afsnit 6.3, vist sig at have effekt på de unges rygevaner. Det, er derfor relevant at undersøges, om denne effekt kan forklares af forskelle i skoletype. Skole-typerne omfatter henholdsvis gymnasier erhvervsskoler og HF-skoler. Som det fremgår af søjlediagrammet, er der tydeligvis en skoletypeeffekt på variationen imellem skolernes andel af rygere. HF-skolerne har som helhed en høj rygeprocent, mens gymnasierne som helhed har en lav rygeprocent. Erhvervsskolerne indtager en mellemstilling hvad angår andelen af rygere, men har en større variation imellem de enkelte skolers andel af rygere sammenlignet med henholdsvis gymnasierne og HF-skolerne.

6.5. Kan variationen mellem skolernes andele af rygere forklares ud fra forskelle i skolernes geografiske placering?

Histogram af variationen imellem skolernes andele af rygere på de forskellige ungdomsuddannelsesinstitutioner i Frederiksborg Amt. Skolerne er rangordnet efter deres gennem-snitlige andel af rygere og farvemæssigt markeret efter skolernes geografiske placering

Fig. 6.5. Andelen af rygere på skolerne i forskellige geografiske regioner

Variationen imellem de enkelte skolers andele af rygere kan måske forklares ud fra forskelle i skolernes geografiske placering, forstået på den måde, at der er bestemte rygevaner på skolerne i de forskellige geografiske regioner i Frederiksborg Amt. Som det fremgår af figuren har den geografiske placering ikke den store effekt på hvorvidt de unge ryger eller ej. Dog er der tendens til at skolerne fra region vest er rangeret lavt, mens skolerne fra region syd omvendt har tendens til at være rangeret højt.

6.5.1. Hvilke sociale niveauer har størst bivariat betydning for de unges rygevaner?

Tabel 6.1. viser en bivariat Chi² test, af den statistiske sammenhæng imellem livsstil og forskellige sociale niveauer blandt unge på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt.

Tab. 6.1 De sociale niveaues statistiske sammenhæng med rygning	
Skole/klasse	<0,0001
Skoletype	0,002
Skolens geografiske placering	0,09
Klassetrin	0,80

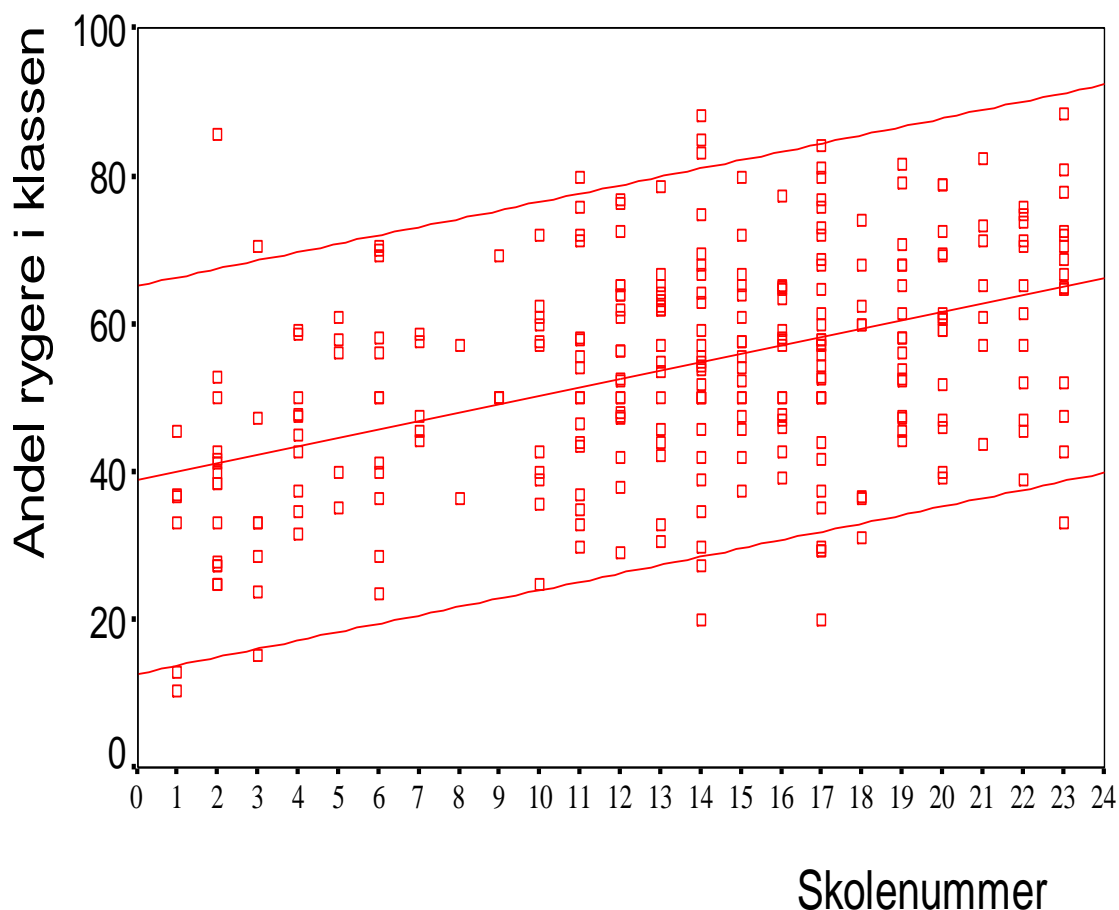
Chi² testen i tabel 6.1. understøtter de tendenser der er blevet vist i de grafiske illustrationer. Skolen/klassen har den mest signifikante betydning for hvorvidt de unges ryger eller ej ($p < 0,0001$). Endvidere har skoletypen også signifikant selvstændig effekt på andelen af rygere ($p = 0,002$), mens betydningen af skolens geografiske placering ($p = 0,09$) og betydningen af klassetrinnet ikke er selvstændig signifikant ($p = 0,80$).

De bivariante statistiske resultater viser, at de forskellige sociale niveauer og deres betydning i nogen grad er hierarkisk opbygget. Det er især de tætteste sociale tilhørsforhold, som har den største betydning for de unges rygevaner; altså at skolen/klassen har en større effekt end skoletypen som igen har en større effekt end skolens geografiske placering. Ydermere har klassetrinnet som helhed ikke den store effekt på de unges rygevaner.

6.6. Kan den store variation imellem klassernes andele af rygere forklares af den samlede effekt fra skolen, skoletypen og skolens geografiske placering?

Scatterplot over andelen af rygere i de forskellige klasser på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt. Klasserne er inddelt efter skole, mens skolerne er rangordnet efter den samlede andel af rygere på skolerne. De rangordnede skoler er placeret ud af X-aksen, mens andelen af rygere i klasserne (markeret ved punkter) og på skolerne (markeret ved regressionslinien) er markeret ud af y-aksen. Herudover er 95% sikkerhedsgrænserne omkring skolernes samlede andele af rygere markeret ved linier.

Fig. 6.6. Andelen af rygere i de forskellige klasser på skolerne

Spørgsmålet er, hvorvidt den samlede effekt af skolen, skoletypen og skolens geografiske placering - kan forklare hele den store klassevariation der er i andelen af rygere. Som det illustreres i figuren, kan effekten fra skolen, skoletypen og skolernes geografiske placering ikke forklare hele den store variation der er i andelen af rygere i klasserne. Som det fremgår af figuren overstiger klasse-variationsbredden 95% sikkerhedsgrænsen for variationen omkring den samlede regression for skolerne (i sammenhæng med skoletypen og skolens geografisk placering). Eksempelvis er der på skole nr.14 ca. 10% rygere i en klasse, mens der er 90% rygere i en anden.

Figuren illustrerer altså, at den samlede effekt fra skolen, skoletypen og skolens geografiske placering ikke kan forklare hele den store variation der er i andelen af rygere i klasserne.

6.7. Multi-levelanalyser af henholdsvis skolens og klassens betydning for de unges livsstil

Tab. 6.2. viser resultater af multi-level analyser af skolens og klassens betydning for livsstilen (rygning og alkohol) blandt unge på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt, når der er kontrolleret for de mest betydende andre faktorer. De mest betydende andre faktorer omfatter de individrelaterede sociale faktorer, der i kapitel 5 viste sig i at havde størst selvstændig betydning for unges livsstil (socio-demografiske baggrundsfaktorer og integrationen blandt kammerater). Herudover af de øvrige sociale niveauer (geografiske region, skoletype, klassetrin).

I tabellen angives styrken af sammenhængene imellem livsstil og de forskellige sociale faktorer. Det er i den forbindelse ikke formålet, at vise de enkelte parameterestimeres betydning hver for sig på de forskellige sociale niveauer. Derimod er det formålet, at belyse hvorvidt de forskellige sociale niveauer i sig selv har betydning i forhold til klasse- og skolevariationen.

De forskellige sociale niveaues F-værdier er et mål for hvor meget større variationen mellem grupperne er i forhold til variationen inden for gruppen. Herudover angives den statistiske sikkerhed for sammenhængene imellem livsstilen og de forskellige betydende variable (p-værdien). Styrken af sammenhænge imellem livsstil og de to randomvariable - henholdsvis skolen og klassen - angives ud fra Z-værdier. Z-værdierne har samme dimension som F-værdierne. Det specielle ved disse Z-værdier og de tilhørende p-værdier, er, at de angiver styrken af sammenhængen imellem livsstilen og de to niveauer, når der er kontrolleret for alle de betydende andre faktorer. Eksempelvis er der en Z-værdi på 3,32 med et signifikansniveau på 0,001 for cigaretrykning på klasseniveau, når der er kontrolleret for alle de øvrige betydende faktorer (se tabel 6.2.). Af disse faktorer har køn signifikant selvstændig betydning for rygning ($p=0,002$). Det samme har alder ($p=0,004$), socialgruppe ($p=0,012$), klassetrin ($p=0,046$) samt kontaktfrekvens til kammerater og kammerat involveringen ved problem-bearbejdning. Derimod har bopælsregion ($p=0,402$) og skoletype ($p=0,097$) ikke signifikant selvstændig betydning for cigaretrykning.

Tab. 6.2. Multi-level analyse af udvalgte individrelaterede faktorer samt skolens og klassers betydning for livsstilen (rygning og alkohol)

	Rygning ja/nej		Daglig rygning ja/nej		Drikker alkohol hver weekend ja/nej		Drikker alkohol hver weekend eller oftere (dagligt) ja/nej	
	F	p<	F	p<	F	p<	F	p<
Socio-demografiske baggrundsfaktorer								
Køn	9,45	0,002	17,59	0,000	112,60	0,000	155,25	0,000
Alder	3,88	0,004	9,20	0,000	1,95	0,100(NS)	2,50	0,040
Socialgruppe (SFI)	2,94	0,012	1,80	0,110(NS)	7,88	0,000	6,45	0,000
Bopælsregion	1,01	0,402(NS)	0,43	0,788(NS)	2,68	0,030	2,89	0,021
Skoletype	2,34	0,097(NS)	14,73	0,000	0,77	0,461(NS)	1,20	0,302(NS)
Klassetrin	3,09	0,046	4,44	0,012	0,12	0,887(NS)	0,02	0,979(NS)
Integration blandt kammerater uden for skolen								
Hyppig kontaktfrekvens til kammerater uden for skolen	16,88	0,000	23,45	0,000	11,12	0,000	14,08	0,000
Benytter kammerater til problembearbejdning	16,03	0,000	2,48	0,115(NS)	41,73	0,000	45,49	0,000
	Z	p<	Z	p<	Z	p<	Z	p<
Skolen	1,37	0,171(NS)	1,87	0,061(NS)	1,39	0,166(NS)	1,22	0,222(NS)
Klassen	3,32	0,001	3,95	0,000	3,32	0,001	3,43	0,001

Som det fremgår af tabel 6.2., kan de socio-demografiske baggrundsfaktorer, og integrationen blandt kammerater uden for skolen forklare variationen imellem skolernes andele af rygere ($p=0,171$ non signifikant). Derimod kan de samlede faktorer ikke forklare den store variation i klassernes andele af rygere ($p=0,001$). Klasserne har altså en selvstændig effekt på de unges rygevaner, selv når der kontrolleres for de mest betydende individrelaterede faktorer. Lignende resultater og sammenhænge ses i variationen imellem klassernes brug af alkohol, og understreger dermed at klasserne generelt har stor betydning for unges livsstil.

Tab. 6.3. Multi-level analyser af skolens og klasses betydning for livsstilen (euforiserende stoffer og idræt)

	Prøvet at ryge hash ja/nej		Prøvet at indtage mindst et euforiserende stof ja/nej		Dyrker idræt i fritiden ja/nej		Dyrker idræt mindst 4 timer/ugen inklusiv idræt i skolen ja/nej	
	F	p<	F	p<	F	p<	F	p<
Socio-demografiske baggrundsfaktorer								
Køn	57,80	0,000	47,22	0,000	28,48	0,000	41,61	0,000
Alder	3,91	0,004	4,75	0,001	4,53	0,001	2,95	0,019
Socialgruppe (SFI)	3,69	0,002	3,49	0,004	1,22	0,296(NS)	0,51	0,767(NS)
Bopælsregion	2,20	0,067(NS)	1,97	0,097(NS)	0,37	0,827(NS)	1,41	0,228(NS)
Skoletype	2,67	0,070(NS)	2,45	0,087(NS)	1,53	0,216(NS)	19,31	0,000
Klassetrin	0,19	0,825(NS)	0,75	0,472(NS)	4,61	0,010	3,10	0,045
Integration blandt kammerateruden for skolen								
Hyppe kontaktfrekvens til kammerater uden for skolen	9,54	0,000	8,28	0,000	7,34	0,000	8,08	0,000
Benytter kammerater til problem bearbejdning	16,67	0,000	19,66	0,000	14,72	0,000	12,22	0,001
	Z	p<	Z	p<	Z	p<	Z	p<
Skolen	1,99	0,046	1,99	0,047	1,57	0,115(NS)	1,98	0,048
Klassen	3,17	0,002	2,87	0,004	3,39	0,001	2,51	0,012

Af tabel 6.3. fremgår det, at de udvalgte individrelaterede faktorer og de øvrige sociale niveauer ikke kan forklare den variation, der er imellem klassernes andele af elever, der henholdsvis har prøvet at ryge hash ($p=0,002$) og prøvet at indtage euforiserende stoffer ($p=0,004$). Heller ikke variationen imellem skolerne kan forklares af de individrelaterede faktorer.

Lignende resultater ses for variationerne imellem klassernes og skolernes andele af elever der dyrker fritidsidræt mindst 4 timer om ugen. Derimod er kun variationen imellem klasserne ($p=0,001$), men ikke imellem skolerne ($p=0,115$ non signifikant), signifikant stor nok, til at have betydning for hvorvidt de unge dyrker idræt i fritiden eller ej (når der er kontrolleret for betydende personrelaterede faktorer og for de øvrige sociale niveauer).

Tab. 6.4. Multi-level analyse af skolens og klassers betydning for livsstilen (idræt)

	Dyrker idræt mindst 4 timer om ugen i fritiden ja/nej		Dyrker idræt i klub ja/nej		Dyrker idræt på konkurrenceplan/højt niveau ja/nej	
	F	p<	F	p<	F	p<
Sociodemografiske baggrundsfaktorer						
Køn	87,85	0,000	113,27	0,000	158,00	0,000
Alder	1,68	0,153(NS)	8,21	0,000	9,62	0,000
Socialgruppe (SFI)	0,64	0,671(NS)	0,43	0,827(NS)	0,62	0,688(NS)
Bopælsregion	2,72	0,028	0,83	0,505(NS)	1,32	0,260(NS)
Skoletype	3,82	0,022	0,95	0,389(NS)	1,24	0,290(NS)
Klassetrin	1,84	0,159(NS)	0,89	0,413(NS)	1,52	0,220(NS)
Integration blandt kammerater uden for skolen						
Hyppig kontaktfrekvens til kammerater uden for skolen	13,60	0,000	8,27	0,000	15,30	0,000
Benytter kammerater til problem bearbejdning	6,21	0,013	7,90	0,005	5,91	0,015
	Z	p<	Z	p<	Z	p<
Skolen	2,02	0,043	2,10	0,036	2,00	0,046
Klassen	1,51	0,131(NS)	0,78	0,434(NS)	0,57	0,567(NS)

Det fremgår af tabel 6.4., at der er signifikant variation imellem skolernes andele af unge der dyrker idræt mindst 4 timer om ugen i fritiden ($p=0,043$), dyrker idræt i klub ($p=0,036$) og dyrker idræt på højt niveau ($p=0,046$) - selv når der er kontrolleret for de udvalgte individ-relaterede faktorer og for de øvrige sociale niveauer. Derimod har klassen ikke en tilsvarende signifikant selvstændig betydning for ovennævnte idrætsvaner.

Det fremgår af tabellerne 6.2., 6.3. og 6.4., at køn og kammerat-integrationsfaktorerne gennemgående den største betydning, for stort set alle livsstilsfaktorerne. De øvrige faktorer har betydning for nogle af de målte livsstilsfaktorer.

Den samlede konklusion på analyserne er, at de socio-demografiske baggrundsfaktorer, integrationen blandt kammerater uden for skolen og de øvrige sociale niveauer ikke kan forklare klassens effekt for henholdsvis elevernes brug af cigaretter, alkohol og euforiserende stoffer (og hash) og for hvorvidt de unge dyrker idræt i mere end 4 timer om ugen (inkl. skoleidræt). Derimod har klassen ikke en selvstændig signifikant betydning for hvorvidt eleverne dyrker mindst 4 timers idræt - ud over skoleidrætten - og for hvorvidt de dyrker fritidsidræt som medlem af en klub, samt for om de dyrker fritidsidræt på eliteniveau.

I modsætning til klassen så har skolen en selvstændig signifikant betydning for idrætslivsstilsfaktorerne (undtagen for hvorvidt de unge dyrker idræt i fritiden). Skolen har tillige betydning

for om de unge har prøvet euforiserende stoffer (og hash) eller ej, men har ikke nogen signifikant selvstændig effekt på de unges ryge- og alkoholvaner. Konklusionen på resultaterne er, at variationen imellem de forskellige klassers livsstil er så stor, at den ikke alene kan forklares af normale statistiske variationer mellem klasserne, eller af forskelle i eksempelvis køn og alderssammensætningen i klasserne.

6.8. Kan den store klassevariation tilskrives variatorer i rekrutteringsgrundlaget og hvordan udvikler de unges livsstil sig under uddannelsen?

Resultaterne fra de foregående analyser har vist, at individrelaterede baggrundsfaktorer og andre betydende faktorer ikke i fuldt omfang kan forklare den store variation, der er i livsstilen blandt de undersøgte klasser og skoler.

Med dette som udgangspunkt er det spørgsmålet, hvorvidt klasse- og skolevariationerne i livsstil kan forklares af andre bagvedliggende faktorer - eksempelvis kulturelt betingede geografiske livsstils-variationer blandt de elever der begynder på skolerne. Hvis der eksempelvis er flere rygere blandt de elever, der begynder på en skole sammenlignet med de andele der begynder på de øvrige skoler. Det mest sandsynlige vil være at andelen af rygere på skolen - og i klasserne på den pågældende skole - generelt vil være større, sammenlignet med de andre skoler og klasser. Sådanne geografiske variationer kan eksempelvis ligge til grund for den store variation, der er i klassernes og skolernes livsstil.

Hvis livsstilen på skolerne er præget af sådanne bagvedliggende geografiske faktorer, vil dette afspejle sig i variationen mellem eksempelvis andelen af rygere der begynder på skolerne og i klasserne på 1.g niveau. Variationen mellem skolerne og klasserne på 2. & 3.g niveau vil derimod være et udtryk for hvordan skole og klasselivet - og naturligvis det øvrige liv - påvirker de unges livsstil under uddannelsen (rygevaner). Da samtlige 1.g klasser indgik i undersøgelsen inden for den første måned fra deres første dag i gymnasiet, og altså for-modentlig før klasserne nåede at danne fælles gruppenormer og vaner; kan ovennævnte problematik undersøges ved at sammenligne variationen imellem 1.g klasserne med variationen imellem gymnasieskolernes ældre årgange.

Det er nærliggende at foretage denne sammenligning, dels for at undersøge hvorvidt den store variation imellem klassernes og skolernes livsstil eksempelvis skyldes bagvedliggende geografiske faktorer, og dels for at give en inddirekte beskrivelse af udviklingen i livsstilen under uddannelsen.

De unges rygevaner benyttes som eksempel til at belyse disse forhold. Da undersøgelsen med få undtagelser inkluderer alle klasserne på ungdomsuddannelserne (se materiale og metode), vil resultaterne ikke indeholde bias på baggrund af stikprøvevariationer.

6.8.1. Variationer imellem klassers andele af rygere

Fig. 6.7. og 6.8. er histogrammer over henholdsvis variationen imellem 2.& 3.g klassers andele af rygere, og imellem 1.g klassers andele af rygere, på gymnasierne i Frederiksborg Amt. X-akserne angiver andelen af rygere i klasserne, mens y-akserne angiver antallet af klasser.

Fig. 6.7. Variationen imellem 2.& 3.g klasser andele af rygere

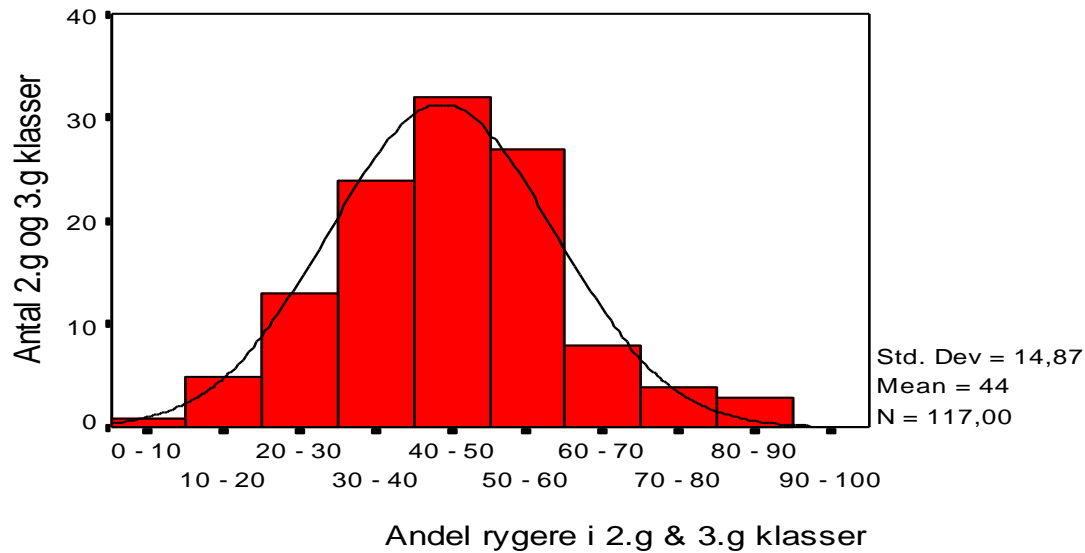
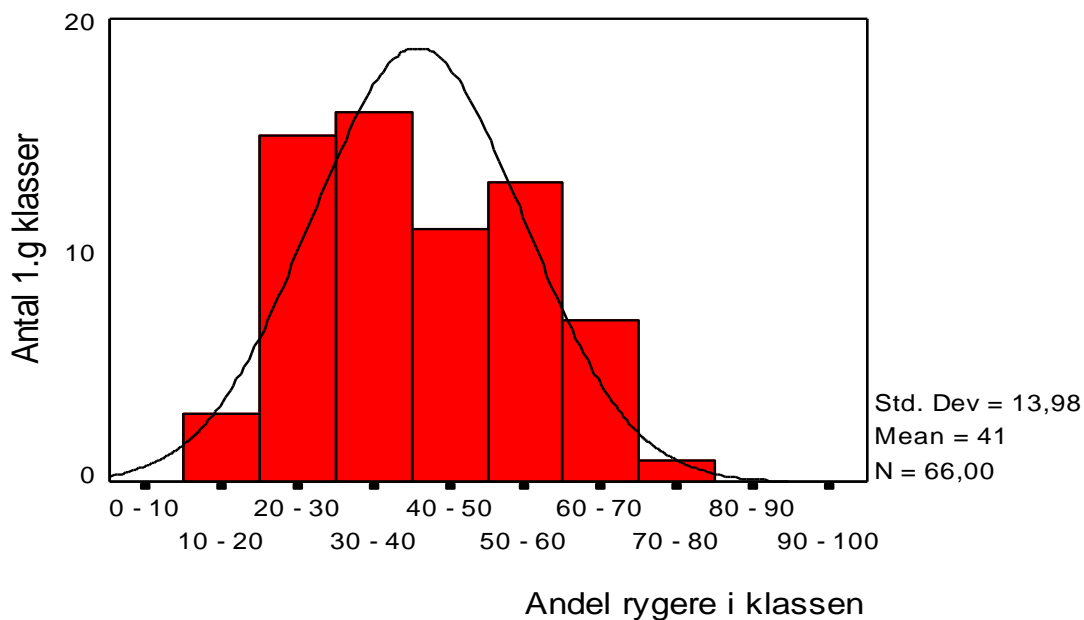

Fig 6.8. variationen imellem 1.g klassers rygevaner

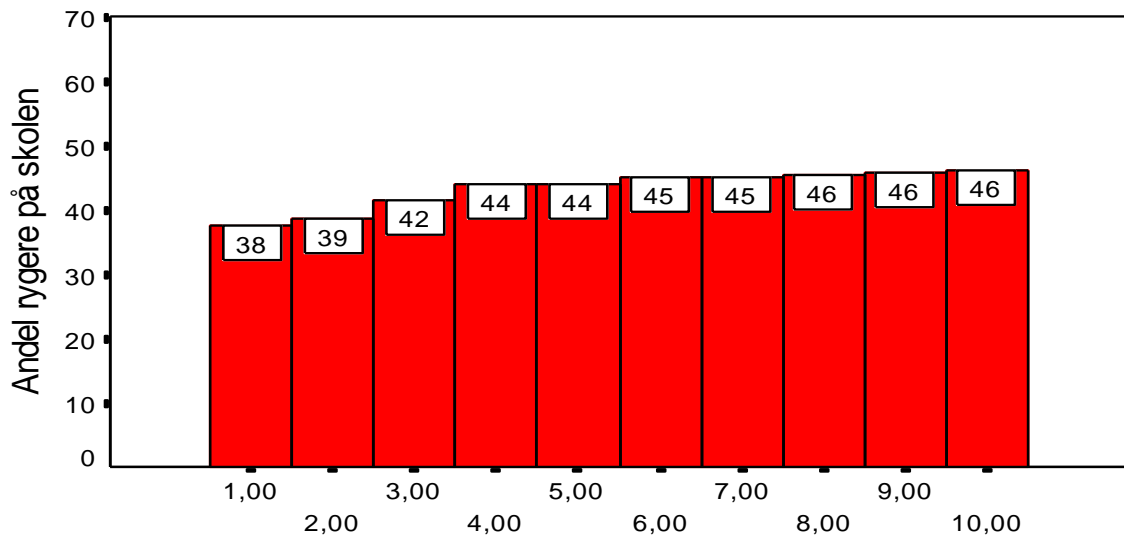

Som det fremgår af figur 6.7. er variationen blandt 2.& 3.g klasser næsten lige så stor som variationen mellem alle klasserne i undersøgelsen, og nærmer sig en normalfordeling (fig. 6.1.). Til sammenligning er variationen både smallere og mere jævnt fordelt blandt 1.g klasserne (se fig. 6.8.).

6.8.2. Variationer imellem skolernes andele af rygere

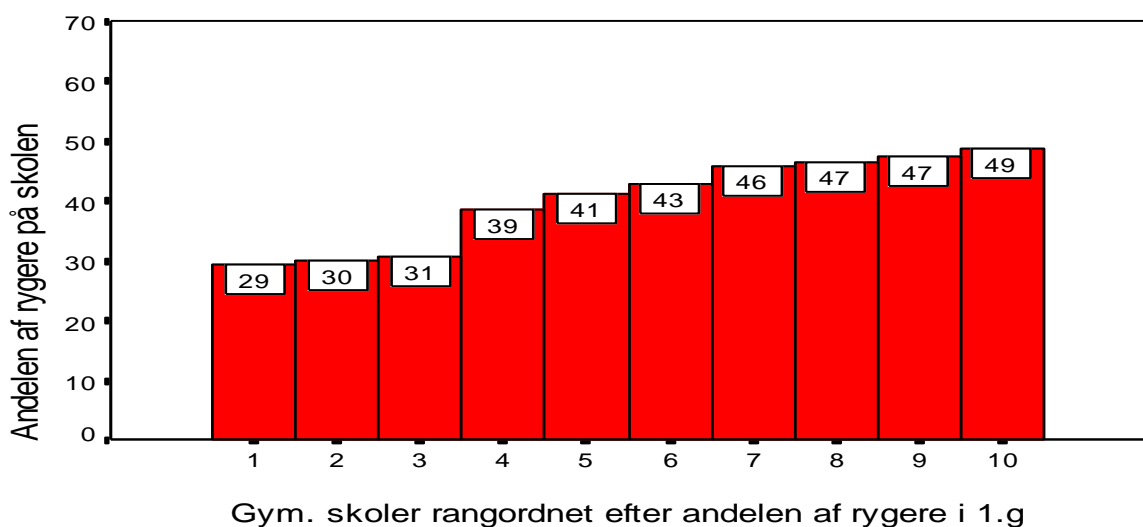
Fig. 6.9. og 6.10. viser søjlediagrammer over variationen imellem skolernes andele af rygere på gymnasieskolerne i Frederiksborg Amt. Skolernes samlede andele er baseret og rangordnet efter andelen af rygere blandt henholdsvis 2.& 3.g'ere og 1.g'ere på skolerne.

Fig. 6.9. Variationen mellem andelen af rygere på gymnasieskolerne baseret og rangordnet efter andelen af rygere blandt 2.& 3.g'ere på skolerne

Gymnasie skoler rangordnet efter rygeandelen i 2.g og 3.g

Fig. 6.10. Variationen mellem andelen af rygere på gymnasieskolerne baseret og rangordnet efter andelen af rygere blandt 1.g'erne

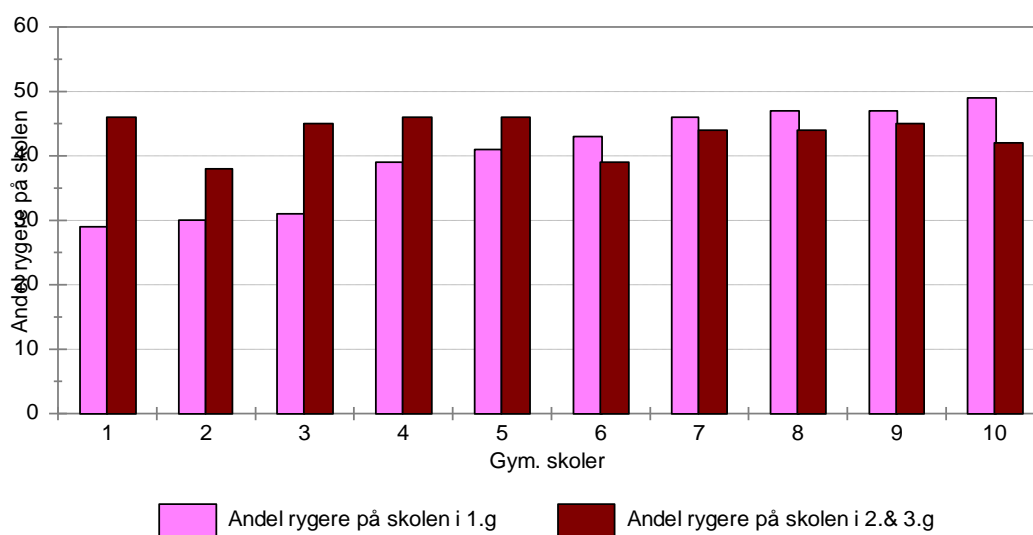

Gym. skoler rangordnet efter andelen af rygere i 1.g

Den store klassevariation der er i andelen af rygere blandt 2.& 3. g'erne - som vist i fig. 6.7 - eksisterer ikke på basis af store variationer imellem andelen af rygere på de forskellige skoler (se fig. 6.9.). Derimod er der en meget større skolevariation i andelen af rygere, når andelen baseres på rygning blandt 1.g'ere (se fig. 6.10.). Der er altså en forholdsvis lille skole-variation, men en stor klassevariation i andelen af rygere blandt de ældre klasser, mens der omvendt er en stor skolevariation blandt 1.g'erne og en lille klassevariation.

Fig. 6.11. viser et søjle-diagram over den samlede andel af rygere blandt henholdsvis 1.g'ere og 2. & 3. g'ere på gymnasieskolerne i Frederiksborg Amt. Gymnasierne er rangordnet efter andelen af rygere blandt 1.g'erne.

Fig. 6.11. Den samlede andel af rygere blandt henholdsvis 1.g'ere og 2.&3.g'ere på gymnasieskoler

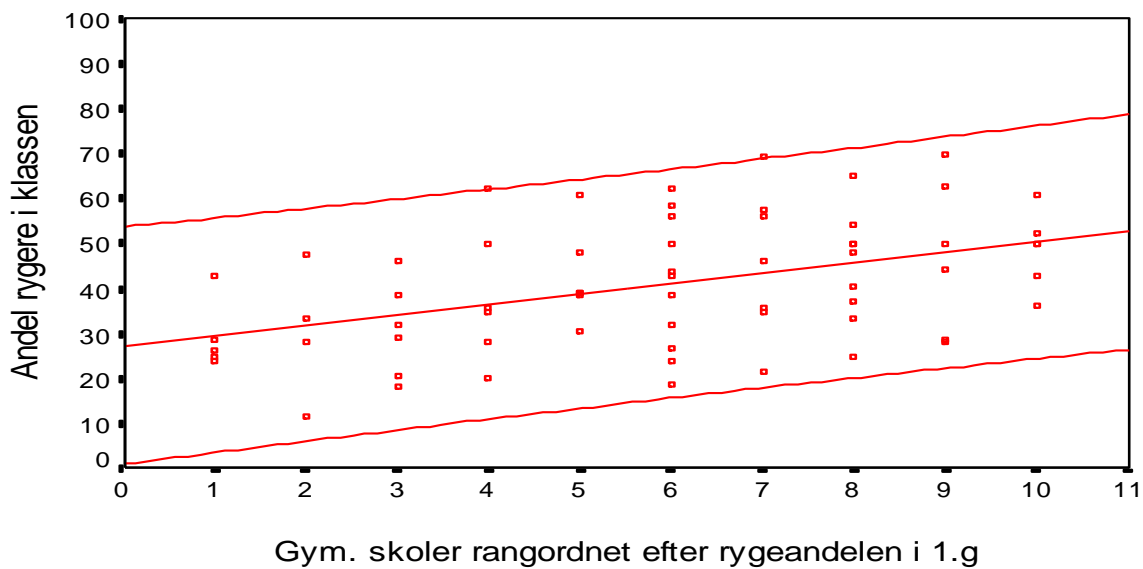
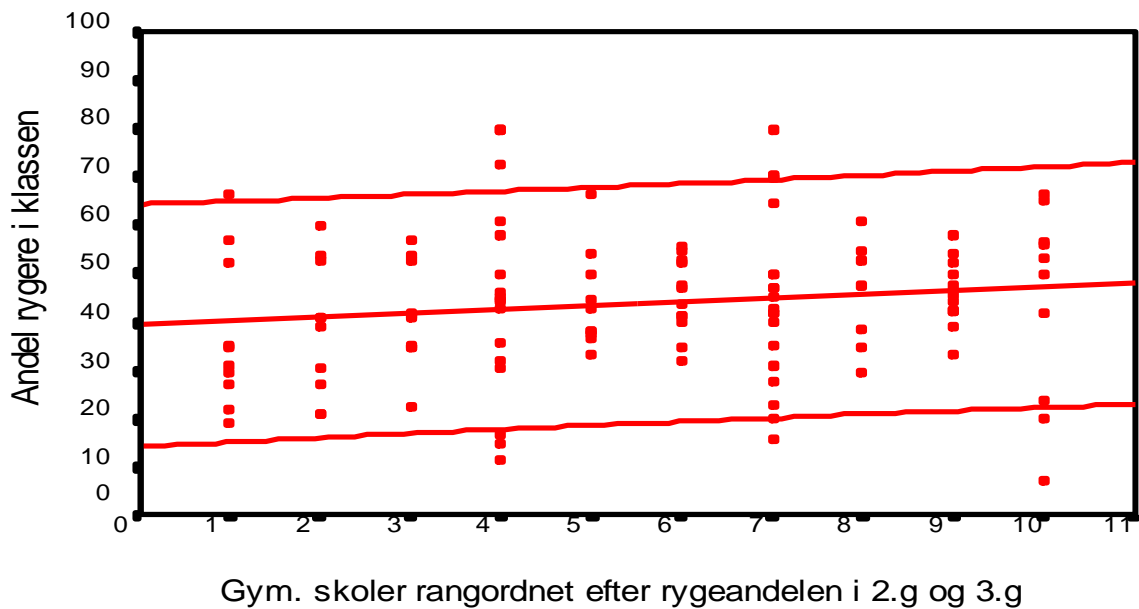
Der sker tilsyneladende en form for “skoling” i elevernes rygevaner undervejs i uddannelsen. Som det fremgår af ovenstående figurer, er der stor variation i andelen af rygere blandt de 1.g elever, der begynder på de forskellige gymnasier. Disse elever fordeles tilsyneladende tilfældigt i forskellige klasser, hvilket kan forklare den forholdsvis lille klassevariation der er blandt 1.g'erne på de enkelte skoler. I løbet af uddannelsen bliver variationen mellem klasserne større på de enkelte skoler, mens de samlede gennemsnit på skolerne tilsyneladende nærmer sig hinanden som illustreret i figur 6.11.

6.8.3. Variationer imellem klassers andele af rygere, og imellem skolernes andele af rygere

Fig. 6.12. 6.13. Viser scatterplot over henholdsvis andelen af rygere i 2.& 3.g klasser, og andelen af rygere i 1.g klasser, på gymnasierne i Frederiksborg Amt. Andelen af rygere i de enkelte klasser er markeret ved punkter. Gymnasierne er rangordnet efter den samlede andel af rygere på institutionerne.

Fig. 6.12. Andelen af rygere i 2.& 3.g klasser på gymnasierne

Fig 6.13. Andelen af rygere i 1.g klasser på gymnasierne

Tendenserne fra de tidligere afsnit illustreres endnu tydeligere i fig. 6.12. og 6.13., som viser variationen mellem skolerne og mellem klasserne på de enkelte gymnasier. Som det yderligere fremgår af figurerne, overstiger klassevariationen, på flere af (2. & 3.g) gymnasierne 95% sikkerhedsgrænsen omkring skolernes andele af rygere (se fig. 6.12.), mens dette ikke er tilfældet blandt 1.g klasserne (se fig. 6.13.). Samlet kan det altså konkluderes, at den store variation der er imellem andelen af rygere i de undersøgte klasser - illustreret i fig.6.1.- ikke udelukkende kan tilskrives tilfældige variationer eller bagved-liggende faktorer.

6.9. Diskussion

Resultaterne viser, at multi-level teknikken er særlig velegnet til at angive mål for forskellige grupperinger eller sociale niveaus betydning for den enkeltes adfærd.

Undersøgelsens hovedresultat viser, at der generelt er stor variationen imellem de undersøgte klassers livsstil. Som illustreret i figur 6.1., er der eksempelvis klasser, hvor der kun er ca. 10% rygere, mens der i andre klasser er op imod 90% af eleverne, som ryger cigaretter i større eller mindre omfang. En sådan variation mellem andelen af rygere er bemærkelsesværdig og ikke fundet i andre sociale gruppesammenhænge. Eksempelvis viser deskriptive resultater fra undersøgelsens sundhedsprofil - (59),(110) - at forskellen (rate differencen) i andelen af rygere er på ca. 3% mellem de to køn, maksimalt 19% mellem forskellige aldersgrupper og maksimalt 9% mellem forskellige socioøkonomiske grupper. Disse forskelle er stort set i samme størrelsesorden som resultater fra andre undersøgelser af såvel tilsvarende som andre aldersgrupper (se eksempelvis (54),(29),(5),(122)). Den eneste undtagelse er de socio-økonomiske forskelle, der viser, at variationen i voksenbefolkningens rygevaner er noget større end blandt de unge (35% mod de ovennævnte 9% - se (5)). Disse forskelle er dog langt mindre end forskellen mellem andelen af rygere i forskellige klasser (op til 80%), og endog også klart mindre end den klasse-mæssige variation på de enkelte skoler og illustrerer dermed at især klasserne men også i høj grad skolerne har stor indvirkning for de unges rygevaner.

De bivariate analyseresultater, som er foretaget ved hjælp af Chi^2 test (tabel 6.1.), viser at det først og fremmest er de tætteste sociale tilhørsforhold, som har betydning for de unges rygevaner. Alt i alt har klassen en større effekt end skolen, som igen har en større effekt end skoletypen, som igen har en større effekt end den geografiske hjemegn, mens klassetrinnet ikke ser ud til at have nogen bivariat betydning for de unges rygevaner.

Skolen har derimod generelt større betydning for de unges fritidsidrætsvaner end klassen. En af årsagerne, til at skolen har stor betydning for de unges fritidsidrætsvaner, er, at et par af de deltagende skoler er såkaldte "Team-Danmark gymnasier". På disse skoler får en del af eleverne frihed til at dyrke eliteidræt i dele af den normale skoletid. Dette betyder, at der generelt er mange elever på disse skoler der bruger meget tid på fritidsidræt og dyrker fritidsidræt på højt niveau. Disse forhold kan dog ikke forklare hele skoleeffekten på de unges fritidsidrætsvaner.

Skolerne har altså tilsyneladende en central betydning for de unges fritidsidrætsvaner, mens klasserne har en central betydning for de unges ryge og alkoholvaner. Herudover har både skolen og klassen betydning for de unges brug af euforiserende stoffer (og hash).

Variationen imellem de forskellige klassers og til dels skolers livsstil er så stor, at den ikke kan forklares alene af en normal statistisk variation mellem klasserne eller skolerne - herunder forskelle i eksempelvis køn og alderssammensætningerne i klasserne og på skolerne. Den mest sandsynlige forklaringsmodel synes at være, at de unges livsstil først og fremmest er påvirket af den sociale kontekst - eller adfærdsnormerne - i klassen og på skolen, og som hævdes at have stor betydning for den enkeltes adfærd (9),(79),(3),(87),(49),(3). Ifølge økologiske undersøgelser angiver multi-level analysen et muligt mål for den sociale kontekst og dermed også for normernes betydning for livsstilen i klasserne og på skolerne. Den sociale kontekst eller det normative pres i skolen (se eksempelvis (86),(93),(49)) kan konkretiseres ved det mere eller mindre udtalte pres mod at ryge, drikke osv., som den enkelte udsættes for i klassen og på skolen - og som ifølge multi-level analysen overstiger indflydelsen fra de socio-demografiske baggrundsfaktorer og fra kammeraterne uden for skolen.

Normerne for de unges livsstil udvikler sig tilsyneladende under uddannelsen. Dette illustreres bla. af den forøgede variation i klassernes rygevaner, der fremkommer undervejs i uddannelsesforløbet. Med udgangspunkt i de store klassevariationer i de unges livsstil (figur 6.1.), i multi-levelanalyserne (tabellerne 6.2. - 6.4.) og i illustrationerne af udviklingen i de unges livsstil (fig.6.7. - 6.13.) er den mest sandsynlige forklaring, at der må være tale om specielle mønstre og udviklinger i skolerne og i klasserne. Hver klasse har tilsyneladende sit unikke liv og sine unikke normer for livsstil, som i overført betydning medfører, at klasserne opfører sig som små "stammer".

Kapitel 7. Samlet diskussion

Afhandlingens empiriske resultater er diskuteret og sammenlignet med tilsvarende undersøgelser i de enkelte resultatkapitler.

7.1. Overordnede resultater

Afhandlingens hovedresultat er, at klasserne og skolerne - eller de sociale kontekster og de sociale normer i klasserne og på skolerne - har større betydning for de unges livsstil og sundhedsadfærd end de individrelaterede faktorer og andre sociale niveauer har tilsammen.

Livsstilen blandt eleverne på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt afviger ikke i nævneværdig grad fra niveauet blandt andre 16-19 årige danskere - målt ved befolknings-undersøgelser (5). Livsstilen er i denne afhandling eksemplificeret ved elevernes brug af cigaretter, alkohol og euforiserende stoffer samt deres deltagelse i fritidsidræt.

Andre resultater viser, at et stort og hyppigt forbrug af cigaretter og alkohol samt et regelmæssigt forbrug af euforiserende stoffer er indbyrdes korreleret. Herudover er udøvelse af fritidsidræt på højt plan kraftigt korreleret med de unges forbrug af tid på idrætten og med tendensen til at dyrke idræt sammen med andre. De tre fritidsidrætsvaner er endvidere - omend svagt - korreleret med indtaget af alkohol, men negativt korreleret med rygning og brug af euforiserende stoffer.

Andre resultater viser, at de elever, der bruger meget tid og dyrker fritidsidræt på højt plan er veltilpassede i deres forhold til skolen og uddannelsen, mens de elever, der har et stort eller hyppigt forbrug af henholdsvis cigaretter, alkohol samt et regelmæssigt forbrug af euforiserende stoffer, virker dårligt tilpasset og integreret i skolen og til uddannelsen.

Endvidere udgør et stort og hyppigt indtag af alkohol, og til dels det at bruge meget tid på fritidsidræt og dyrke det på højt plan, væsentlige dele af ungdomskulturen på skolerne. Det er blandt andet karakteristisk for disse grupper af elever, at de er godt integrerede blandt skolekammerater, mens elever med et stort og hyppigt forbrug af cigaretter samt et regelmæssigt forbrug af euforiserende stoffer har et mere problematisk forhold til skolekammeraterne. Det er bla. karakteristisk for disse grupper af elever, at de føler sig anderledes eller isoleret i forhold til omgangskredsen i skolen.

Selv om disse tendenser i nogen grad eftervises i de multivariate analyser, er rygevaner og de øvrige livsstilsfaktorer først og fremmest forbundet med socio-demografiske baggrunds-faktorer (køn, alder, socialgruppe, urbanisering, geografisk region og skoletype) og med integration blandt kammeraterne uden for skolen (kontaktfrekvens og brug af kammerater ved problemløsning).

Grafiske illustrationer og χ^2 tests viser, at sociale niveauer - især skolen og klassen - har stor betydning for de unges livsstil. Multi-level analyser viser yderligere at betydningen er så stor, at den ikke kan forklares alene af de socio-demografiske baggrundsfaktorer og kammerat-faktorer eller af tilhørsforhold til andre sociale niveauer.

Endvidere viser grafiske illustrationer over en tilnærmet udvikling i gymnasieklassers livsstil, at variationen mellem skolerne aftager undervejs i uddannelsesforløbet, mens variationen imellem klassernes livsstil omvendt stiger i løbet af uddannelsen.

Den mest sandsynlige forklaring er, at der må være tale om specielle mønstre og udviklinger i klasserne. Hver klasse har tilsyneladende sit unikke liv og sine unikke normer for livsstil, som i overført betydning medfører, at klasserne opfører sig som små "stammer".

7.2. Undersøgelsens fordele og begrænsninger

Multi-level teknikken synes at være særlig velegnet til at angive mål for forskellige grupperinger og sociale niveaus betydning for den enkeltes adfærd. Selv om analyserne synes at være entydige omkring sociale grupperingers meget større indflydelse på unges livsstil sammenlignet med traditionelle individrelaterede faktorer, må resultaterne naturligvis tages med visse forbehold.

For det første udgør de undersøgte unge en selekteret gruppe, således at generaliseringer må gøres med forsigtighed. Herudover giver multi-level teknikken anledning til andre typer bias på gruppeniveau, som ikke er kendetegnende for traditionelle analyser, der gennemføres på individniveau. Eksempelvis er de randomfaktorer, der benyttes til at belyse forskelle imellem grupper på samme niveau, som udgangspunkt normalfordelte (se afsnit 2.6.) - hvilket vil sige, at variationen imellem de enkelte klassers rygevaner forudsættes at være tilnærmelsesvis normalfordelt (se fig. 6.1.). Med baggrund i klassevariationen over 1.g klassernes rygevaner (se fig. 6.8.) synes der at være perspektiver i, at lade "randomfaktoren" være tilnærmet den reelle klassevariation, der ses blandt 1.g klasserne.

For det andet bygger undersøgelsens resultater på en deskriptiv tværsnitsundersøgelse, med de mangler en sådan type undersøgelse har. Eksempelvis er det umuligt at retningsbestemme eller kausalitetsbestemme faktorernes indbyrdes sammenhænge. Det er eksempelvis ikke muligt at bestemme, hvorvidt en persons hashforbrug er skyld i, at han eller hun får problemer i skolen (udstødning eksempelvis), eller om vedkommende ryger hash som en form for copingstrategi mod problemer i skolen (eksempelvis på grund af mopning). Derfor er udviklingen i livsstil fra 1.g til de ældre klasser (udviklingen i klassevariationen illustreret i fig. 6.7. til fig. 6.8.) kun en tilnærmet udvikling og ikke et udtryk for en reel udvikling. Man kan eksempelvis tænke sig, at der er "generationsforskelle" på eleverne og på de erfaringer og påvirkninger, de har været udsat for. For at belyse sådanne forskelle på årgangene kræves der follow-up studier af eleverne. Man kan altså ikke med sikkerhed vide, om de forskelle, der er imellem 1.g ernes klassevariation og de ældre elevens klassevariation, er udtryk for en reel udvikling under uddannelsen, eller om der er tale om generationsforskelle på eleverne på de forskellige årgange.

Med disse mangler in mente, synes denne afhandlings analyser ikke desto mindre at have vist multi-level teknikens fordele i specielt hierarkisk opbyggede sociale gruppesammenhænge, sammenlignet med de mere traditionelle individbaserede analyser.

7.3. Normers betydning i skoleklassesammenhænge

Et af de spørgsmål man kan stille i forlængelse af undersøgelsens resultater, er, hvornår normer opstår, og hvor stabile de er i klassesammenhænge. En follow-up undersøgelse af eleverne ville med større sikkerhed have kunnet belyse dette. Selvom den tilnærmede udvikling viser, at der sker en udvikling i klassernes livsstil under uddannelsen (se afsnit 6.8), giver det ikke noget svar på, hvornår normerne for livsstil dannes i klasserne, og hvor stabile de er. Er det eksempelvis sådan, at normerne dannes inden for det første halve år for herefter at udgøre stabile rettesnore for eleverne i klasserne under resten af uddannelsen? - Eller er det sådan, at der til stadighed sker en udvikling i normerne og dermed en udvikling af livsstilen i klasserne?

Den sidste mulighed vil være i overensstemmelse med Dürkheims teorier om det kollektive fællesskab bestående af en primær mekanisk solidaritet, der følges op af en organisk solidaritet mellem personer (se afsnit 2.1.4.).

Den mekaniske solidaritet bygger på ensartethed i erfaringer, holdninger og traditioner - hvilket svarer til en tilstedeværelse af fælles normer i en klasse eller på en skole. Den organiske solidaritet opstår med tiden som følge af en større differentiering mellem eleverne i en klasse, og bygger på en overordnet fællesskabsfølelse og integration mellem eleverne. Pointen i en sådan udvikling er, at restriktive normer og regler for eksempelvis fælles holdninger og livsstil efterhånden nedbrydes i klasserne for at give plads til en større individualisme. En sådan udvikling vil svare til den større klassevariation, der er i livsstilen blandt de ældre klasser sammenlignet med de nystartede klasser (se fig. 6.7 og 6.8).

Afhandlingens fund af gruppen som en betydningsfuld faktor for at forstå udviklingen i unges livsstil inspirerer til at undersøge, om de unges livsstil holder, efter at de har forladt skolen. Forskellige undersøgelser har, som nævnt i indledningen, vist, at der er stor overensstemmelse imellem livsstilen blandt på den ene side forældre og bedste ven, og på den anden side op til 15 årige unges livsstil (34),(30),(35). Andre studier har derimod vist, at disse sammenhænge tilsyneladende er forsvundet ved 20 års alderen (83). Atter andre udenlandske studier af sundhedsadfærd hævder, at sammenhængene kan konstateres igen blandt de lidt ældre personer. De danske sundheds- og sygelighedsundersøgelser indikerer lignende sammenhænge (78),(5). Resultater fra disse rapporter viser, at der ikke er sket de store ændringer i befolkningens sundhedsadfærd og livsstil fra 1987 til 1994. Altså en indikation af, at ændringer i befolkningens livsstil tager lang tid. Spørgsmålet er, hvorvidt dette skyldes, at unge eksempelvis efter endt ungdomsuddannelse genantager forældrenes livsstil, eller om de eksempelvis gør det gennem det typiske valg af samme type erhverv som forældrene? (se (116)). Hvis forskellige former for livsstil i givet fald er forbundet med bestemte typer af erhverv - som bla. vist i befolkningsundersøgelserne (78),(5) - skyldes sammenhængene mellem generationernes livsstil nærmere den sociale arv i form af valg af erhverv og ikke i valg af livsstil. En mulig mekanisme til at forstå en sådan erhvervsbunden livsstil er resultaterne fra denne undersøgelse, der har vist, at individer ofte antager livsstil efter de grupper (erhverv), de færdes i.

7.4. Syntese af teorier og resultater

Flere af de socialpsykologiske teorier som eksempelvis "Theory of Planned Behavior" og "Theory of Reasoned Action" (se (74),(73)) har som helhed vist sig utilstrækkelige til at forklare eller forudse menneskers adfærd i livsstilssammenhænge (jævnfør afsnit 1.4.). En del af forklaringsgrundlaget har været, at teorierne er for generelle. Et andet kritikpunkt er, at teorierne fortrinsvis bygger på cognitive, bevidste og velovervejede handlinger hos den enkelte, der bla. involverer vedkommendes holdning til adfærden, sociale normer og den personlige handlekompetance.

Men teorierne omfatter ikke ubevidste handlinger eller adfærdsformer, som nærmest udføres pr. refleks. De fleste vaner og livsstilsformer udføres nærmest pr. automatik, for at opfylde et behov hos vedkommende, der ikke kræver nærmere overvejelser eller bevidste kalkulationer. En konklusion på ovennævnte er, at de socialpsykologiske teorier generelt synes velegnede til at forklare eller forudse, hvorvidt den enkelte person i uventede eller nye situationer og omgivelser vil anvende den ene eller anden adfærd. Derimod synes teorierne ikke særlig velegnede til at belyse den mere vanepregede livsstil, der udgør en etableret del af den enkeltes hverdag eller en etableret del af kulturen (samlingspunkt? (19)) i bestemte sociale- eller erhvervsmæssige sammenhænge. Her synes der nærmere at være behov for teorier, der tager udgangspunkt i de nærmere sociale og kulturelle omstændigheder.

Overføres ovennævnte teorier til undersøgelsens resultater, synes nystartede elever at møde mange nye situationer, og at skulle træffe mange bevidste valg hvad angår holdninger, livsstil, interesser m.v. afspejlet i forhold til de øvrige i klassen (den social kontekst). Ud af disse valg opstår der i større eller mindre omfang fælles normer i de enkelte klasser (mekanisk solidaritet). De socialpsykologiske teorier synes her, at være meget velegnede til at belyse den enkeltes livsstil set i lyset af de barrierer og påvirkninger, den enkelte gennemlever i denne fase af skole- og arbejdslivet.

Eleverne i de ældre klasser har derimod formodentlig dannet - om ikke fælles vaner - så fælles normer for, hvilken livsstil der kan accepteres i klasserne. Forskellige livsstilmønstre i klasserne kan ifølge andre studier både udgøre primære og sekundære samlingspunkter - samt fælles spilleregler for eleverne i de enkelte klasser (19). De fælles normer og spilleregler for livsstil giver bla. "medlemmerne" en fælles identitet og er derfor med til at holde sammen på gruppen som helhed (klassen). Der er altså sket en form for socialisering blandt eleverne i de ældre klasser, som bla. giver sig udslag i, at disse elever formodentlig ikke længere træffer så mange bevidste eller drastiske valg omkring deres personlige livsstil. Den enkeltes livsstil kan på dette stadie formodentlig bedst forklares og forstås i relation til socialiseringsteorien, rolleteorier og andre overvejende sociale teorier. Set i lyset af dette synes det derfor at være meget vanskeligt at intervenere mod livsstilmønstre, der bygger på fælles normer i klasserne.

En konklusion på undersøgelsens resultater må altså være, at man fortrinsvis bør tage udgangspunkt i ungdomsgruppen (klassen!) som helhed, hvis man vil forstå unges livsstil, mens de individrelaterede faktorer (køn, alder m.v.) synes at være utilstrækkelige til at forklare unges livsstil. Udviklingen i klassernes livsstil undervejs i uddannelsesforløbet antyder endvidere, at intervention formentlig bør tage udgangspunkt i 1. årgangsklasserne. Interventionen bør endvidere finde sted så tidligt som muligt - før klassen som helhed når at danne fælles normer for livsstilen.

8. Referenceliste

1. Brinck, B. and Kamper-Jørgensen, F. Sundhedstilstand, sundhedsadfærd, forebyggelse - bilag til sundhedsministerens redegørelse til folketinget 1991 om regeringens forebyggelsesprogram. Dansk Institut for Klinisk Epidemiologi. DIKE. 1991.
2. Jensen, B.B. Samarbejde om sundhedsundervisning - rapport fra en workshop for undervisere nov. 1991. Forskningscenter for milj og sundhedsundervisning, DLH 1992.
3. Kamper-Jørgensen F; Almind G. Forebyggende sundhedsarbejde. 2nd ed. København: Munksgaard; 1992.
4. Osler, M. Evaluering af forebyggelse af hjerte-karsygdomme i Slangerup. København. DIKE 1991.
5. Kjølner, M., Rasmussen, N.K., Keiding, L. et al. Sundhed og sygelighed i Danmark 1994. København. DIKE. 1994.
6. Twisk JW, Van Mechelen W, Kemper HC, Post GB. The relation between long term exposure to lifestyle during youth and young adulthood and risk factors for cardiovascular disease at adult age. *J Adolesc Health* 1997;20(4):309-19.
7. Forebyggelse af livsstilssygdomme. Rapport fra en konsensus-konference 4.-6. marts 1996, København: Dansk Sygehus Institut; Dansk Sygehus Institut; 1996.
8. Hansen H; Rasmussen NK; Poulsen J. Livsstil og sundhedsvaner i Danmark. Status, forskelle og udviklinger. København: Sundhedsministeriets Middellevetidsudvalg; 1994.
9. Osler, M. Livsstil og forebyggelse - Focus på befolkningens ryge-, motions- og kostvaner [Thesis]. 1994; Sundhedsvidenskabelige Fakultet under KU.
10. Segovia J, Bartlett RF, Edwards AC. Health status and health practices - Alameda and beyond. *Int J Epidemiol* 1991;20(1):259-63.
11. Paffenbarger R. Physical activity, all-cause mortality, and longevity of college alumni. *N Engl J Med* 1986;314:605-13.
12. Belloc N, Breslow L. Relationships of physical health status and health practices. *Prev Med* 1972;1:409-21.
13. Schmidt, D., Salæn, H., Sabroe, S. et al. Sundhedsstyrelsen, editor. Alkohol og narkotikamisbruget 1995.

Bilag 1. Hvilke variable indgår i analyserne

Bilag 1.1. Hvilke variable indgår i de bivariante og multivariante analyser?

Udfaldsvariable: livsstil

I bivariat- og multivariatanalyserne belyses udfaldsvariablene (livsstilen) på ordinal rangorden skala.

Rygning: Til at beskrive de unges rygevaner er der benyttet to standardspørgsmål med rangordnede udfald. I det ene spørgsmål blev eleverne bedt om at angive deres daglige forbrug af cigaretter. Besvarelserne er efterfølgende blevet kategoriseret i udfaldene: Ryger ikke, 1-5 cigaretter/dag, 6-10 cigaretter/dag, 11-20 cigaretter/dag og 21 eller flere cigaretter/dag.

Det andet spørgsmål søger at belyse, hvor ofte eleverne ryger. Svarkategorierne er her: daglig rygning, ryger - men der er dage, hvor der ikke ryges, festrøger, holdt op med at ryge og har aldrig røget.

Alkohol: Der er ligeledes benyttet to standardspørgsmål med rangordnede udfald til at beskrive de unges alkoholvaner. I det første spørgsmål oplyste eleverne, hvor mange genstande de havde indtaget i løbet af den seneste uge. Besvarelserne er efterfølgende kategoriseret i udfaldene: har ikke drukket, 1-5 genstande, 6-10 genstande, 11-20 genstande, 21-30 genstande og 31 eller flere genstande.

I det andet spørgsmål blev de spurgt om, hvor ofte de drikker alkohol. Svarkategorierne er her: indtager alkohol dagligt, hver weekend, nogle få gange om måneden, kun ved sjældne lejligheder, holdt op med at indtage alkohol og har aldrig indtaget alkohol.

Euforiserende stoffer: I undersøgelsen er der benyttet flere spørgsmål til at belyse de unges brug af forskellige euforiserende stoffer. Der er spurgt til forbruget af følgende stoffer: hash (marihuanna), amfetamin, kokain, morfin, heroin, metadon og andre euforiserende stoffer. Svarkategorierne i alle spørgsmålene var: "Ja bruger regelmæssigt", "Ja, har prøvet" og "Nej, har aldrig prøvet".

I mere end 95% af tilfældene er hash det første illegale stof, de unge stifter bekendtskab med (debut stof). Blandt dem, der har benyttet hash, er der traditionelt ca. 10%, der senere prøver at indtage et eller flere af de såkaldte hårde stoffer, hvilket omfatter: LSD, heroin, amfetamin og kokain. Blandt dem, der regelmæssigt indtager hårde stoffer, er der endvidere mange, der prøver metadon - gerne i nedtrapnings øjemed (se bla. (31)). Brugen af euforiserende stoffer er samlet til en variabel, der i henhold til ovennævnte forbrugsmønstre har følgende rang-ordnede udfald: "Har aldrig indtaget euforiserende stoffer", "Har prøvet hash", "Ryger regelmæssigt hash", "Har prøvet et af de hårde stoffer" (og metadon) og "Indtager regelmæssigt hårde stoffer" (og metadon).

Da mere end 90% af de unges forbrug af euforiserende stoffer består af hashrygning, er hash alene tilføjet som udfaldsvariabel i de forskellige analyser og tabeller. Denne variabel vises i parentes i de forskellige analyser under livsstilsfaktoren: Brug af euforiserende stoffer. Variablen har følgende udfald: "Ryger regelmæssigt hash", "Har prøvet at ryge hash" og "Har aldrig prøvet at ryge hash".

Idræt: Til at belyse de unges fritidsidrætsvaner er der benyttet tre spørgsmål med rang-ordnede udfald. Et spørgsmål omhandler, hvilket plan man dyrker idræt på. Svarkategorierne er her: "Har aldrig dyrket idræt i fritiden", "Er holdt op med fritidsidræt", "Dyrker det i en ikke-organiseret (klub) form" og "Dyrker det på klubplan". De unge, som har besvaret, at de dyrker det på klubplan, er igen blevet opdelt i forhold til, om de dyrker det på konkurrence-plan eller på motionsplan.

Det andet idrætsspørgsmål består af et åbent spørgsmål, hvor de unge blev bedt om at angive, hvor mange timer de bruger på fritidsidræt ugentligt. Besvarelserne er efterfølgende kategoriseret i udfaldene: "Dyrker ikke idræt", " $0 < \text{timer/uge} \leq 7$ ", " $7 < \text{timer/uge} \leq 14$ ", " $14 < \text{timer/uge} \leq 21$ " og "21 timer/uge eller mere".

Endelig er der benyttet et tredje spørgsmål til at belyse, hvilket forum man dyrker idræt i. Andre undersøgelser har vist, at de skoleelever, der altid dyrker motion alene, dyrker idræt i meget færre timer end de elever der dyrker idræt sammen med andre (54). At dyrke idræt i større eller mindre omfang sammen med andre er altså til en vis grad et mål for mængden af idræt. Svarkategorierne i denne variabel er her: "Dyrker altid idræt alene", "Dyrker fortrinsvis idræt alene", "Dyrker fortrinsvis idræt sammen med andre" og "Dyrker altid idræt sammen med andre".

Socio-demografiske baggrundsvariable:

Køn og alder er besvaret ud fra åbne spørgsmål.

Variablen bopælsens **geografiske region** dækker over en kategorisering af Frederiksborg Amt i 4 regioner, samt af en 5. region bestående af elever, der ikke bor i Frederiksborg Amt, men som går på en af de undersøgte skoler, og endelig af en 6. region som omfatter elever, der ikke har oplyst deres bopælskommune. De unge kategoriseres efter bopæls-kommunens placering i disse regioner. Kommunerne i Frederiksborg Amt er opdelt i regionerne: syd, nord, vest og midt inden for selve amtet.

Den **sydlige region** (region 1) omfatter kommunerne: Karlebo, Hørsholm, Birkerød, Allerød og Farum.

Den **nordlige region** (region 2) omfatter kommunerne: Helsingør og Fredensborg-Humlebæk.

Den **vestlige region** (region 3) omfatter kommunerne: Hundested, Frederiksværk, Frederikssund, Jægerspris, Skibby, Slangerup, Ølstykke og Stenløse.

Endelig omfatter den **midterste region** (region 4) kommunerne: Hillerød, Skævinge, Helsingør og Græsted-Gilleleje.

Urbanisering: Er besvaret efter en standardangivelse af, hvorvidt man bor i: hovedstaden, en større by (over 5000 indbyggere), i en landsby eller på landet.

Skoletype: Eleverne er inddelt i forhold til de tre skoletyper: gymnasier, erhvervsskoler og HF. Inddelingen er foretaget på baggrund af den enkeltes svar på et åbent spørgsmål om skolens navn.

Socialgruppe: De unges sociale tilhørsforhold er opgjort efter højeste erhvervskode for forældrenes erhverv og efterfølgende kategoriseret efter Social Forsknings Institutets standard 5-trins SFI-skala, samt i en sjette kategori, som indeholder arbejdsløse, pensionister og personer under uddannelse.

Baggrunden for at benytte den 6-delte inddeling er, at den angiver nogle sociale mønstre, som man umiddelbart nemmere kan behandle statistisk og forholde sig til. Svagheden ved at benytte metoden er, at inddelingen i nogen grad fjerner sig fra den socio-økonomiske virkelighed i befolkningen.

I forhold til den socio-økonomiske inddeling er højere funktionærer, selvstændige akademikere og ejere af store firmaer samlet i en **socialgruppe 1**. **Socialgruppe 2** består af mellem funktionærer og selvstændige med 5-25 underordnede. **Socialgruppe 3** består af lavere funktionærer og selvstændige med færre end 5 ansatte. Faglærte arbejdere udgør **socialgruppe 4**, mens **socialgruppe 5** består af de ufaglærte arbejdere. Endelig udgør arbejdsløse, studerende og folk uden for erhverv en **socialgruppe 6** - med undtagelse af de forhenværende, som henføres til deres tidligere erhverv.

Integration og trivsel

Integration belyses dels i kammerat og skolekammeratsammenhænge og dels i skole og uddannelsessammenhænge. Integrationsbegrebet har dels en social, og dels en faglig og administrativ dimension (se nominal definition).

Den sociale "kammerat-integration" belyses dels kvantitativt gennem kontaktfrekvensen (til kammerater), og dels kvalitativt og funktionelt via angivelser af hvorvidt kammerater inddrages, når der opstår problemer. På lignende vis undersøges den sociale "skolekammerat-integration". Herudover belyses skolekammeratintegrationen igennem angivelser af, hvorvidt den enkelte føler sig accepteret i klassen eller føler sig anderledes (isoleret) i forhold til omgangskredsen i skolen.

Integrationen i forhold til skolen og uddannelsen belyses også. Den sociale "skole-integration" undersøges kvalitativt ud fra spørgsmål om, hvorvidt den enkelte taler med lærerne eller skolevejlederne, når der opstår problemer. Den faglige integration i skolen belyses ved hjælp af spørgsmål om, hvorvidt uddannelsen opleves som udbytterig eller spild af tid og ud fra angivelser af besvær med at klare lektiebyrden i skolen.

Den administrative skoleintegration belyses ud fra spørgsmål om, hvor stor en rolle karaktererne spiller for den enkelte og ud fra spørgsmål om, hvilken indflydelse den enkelte føler at han eller hun har på dagligdagen i skolen.

Trivsel belyses dels i skolekammeratsammenhænge og dels i skole- og uddannelses-sammenhænge, mens trivslen blandt familiemedlemmer og blandt andre kammerater ikke indgår i afhandlingen.

Trivslen blandt skolekammerater belyses ud fra elevernes subjektive oplevelse af hvorvidt klassemiljøet opleves som godt eller dårligt, og ud fra spørgsmål om, hvorvidt den enkelte føler sig presset til at være anderledes, end vedkommende har lyst til at være. Oplevelsen af et stort uønsket pres kan her sammenlignes med en form for stigmatisering - (se (87)).

Trivslen i forhold til skolen og uddannelsen belyses ud fra spørgsmål om, hvorvidt under-visningen opleves som spændende eller kedelig, og hvorvidt uddannelsen opleves som stressende.

Integration blandt kammerater uden for skolen:

Kontaktfrekvens: Variablen er baseret på, hvor ofte de unge har kontakt til kammerater uden for skolen i fritiden. Spørgsmålene besvares ud fra svarmulighederne: "Aldrig", "Sjældnere end en gang om måneden", "En til tre gange månedligt", "En gang ugentligt", "Flere dage i ugen" og "Dagligt".

Problembearbejdning: Er baseret på en dikotom (ja/nej) angivelse af, hvorvidt kammerater uden for skolen inddrages, når der opstår problemer.

Integration og trivsel blandt skolekammerater:

Integration blandt skolekammerater belyses ligeledes ved hjælp af variable der belyser **kontaktfrekvensen** - til skolekammerater - og hvorvidt skolekammerater inddrages ved **problembearbejdning**. Herudover er integration blandt skolekammeraterne belyst ud fra de unges oplevelse af **Accept i klassen**. Der er her benyttet en 5-trinnet visuel analogskala til at besvare, hvorvidt eleverne føler sig fuldt ud eller slet ikke accepteret i stamklassen.

Endelig er der benyttet 7 variable til at belyse hvorvidt eleverne **føler sig forskellige fra omgangskredsen i skolen**. De 7 variable omfatter områderne: tøj/beklædning, rygevaner, brug af alkohol, brug af euforiserende stoffer, kostvaner, engagement i skolen og idræt/motion. Variablene har følgende svarmuligheder: "Ja, i høj grad", "Ja, i nogen grad" og "Nej, slet ikke". De 7 variable er benyttet til at konstruere et summationsindeks til at belyse graden af de unges isolation fra omgangskredsen i skolen (se validering af indeks).

Trivsel blandt skolekammerater belyses ud fra elevernes subjektive oplevelse af hvorvidt **det sociale miljø i stamklassen er godt eller dårligt**. Der er benyttet en 5-trinnet visuel analogskala til at besvare de unges oplevelse af dette. Herudover er der benyttet 8 variable til at belyse hvorvidt eleverne **føler et pres mod at være anderledes, end de har lyst til at være**.

De 8 variable er ligesom “anderledesvariablene” benyttet til at konstruere et summations-indeks til at belyse graden af repressalier eller pres fra omgangskredsen i skolen (se validering af indeks).

Variablene omfatter de samme 7 områder som der er spurgt til i anderledesvariablene, og herudover er der spurgt til, hvorvidt den enkelte føler et pres på grund af hans/hendes politiske holdninger. Variablene har på linie med ovenstående følgende svarmuligheder: “Ja, i høj grad”, “Ja, i nogen grad” og “Nej, slet ikke”.

Integration og trivsel i forhold til skole og uddannelse:

De unges integration i skolen omfatter dels en variabel, der belyser hvorvidt lærere eller skolevejledere inddrages ved **problembearbejdning**. Herudover er der benyttet 5-trinnede visuelle analogskalaer, til at belyse hvor stor **indflydelse de unge har på dagligdagen i skolen**, og i hvor høj grad **skolegangen er udbytterig eller spild af tid**. Herudover er de unges **besvær med at klare lektiebyrden** belyst ud fra svarmulighederne: “Dagligt/ofte”, “Af og til” “Nej”. Endelig er de unges **holdning til karakterer** i skolen belyst ud fra en 4-trinnet skala med svarmulighederne: “Betyder meget”, “Betyder en del”, “Betyder mindre” og “Betyder ingenting”.

De unges trivsel i forhold til skole og uddannelse belyses ud fra de unges bedømmelse af hvorvidt **skolearbejdet er spændende eller kedelig**, og hvorvidt **uddannelsen/skolegangen føles stressende eller afslappende**. Til at belyse disse forhold er der benyttet 5-trinnede visuelle analogskalaspørgsmål. Endvidere er de unges bedømmelse af **hvor ofte de føler sig stressede i skolen**, belyst ud fra svarmulighederne: “Dagligt/ofte”, “Af og til” og “Nej”.

Bilag 1.2. Hvilke variable indgår i multi-levelanalyserne?

I multi-level analyserne er der benyttet følgende variable, til at belyse forskellige sociale gruppetilhørsforholds betydning for de unges livsstil. Der kontrolleres i disse analyser for de mest betydende individrelaterede variable. Fordi multi-level analysen er en form for multipel regressionsanalyse, er livsstilsfaktorerne ændret fra ordinal (rangordnet) skalaform til dikotome ja/nej udfald. Variablene er dannet på baggrund af de samme spørgsmål som indgår i korrelations- og multivariatanalyserne.

Udfaldsvariable: livsstilen

Rygning: Der er benyttet to dikotome variable, til at belyse de unges rygevaner. I den ene af disse variable belyses, hvorvidt den enkelte kan karakteriseres som ryger eller ej, mens den anden belyser, hvorvidt den enkelte ryger til daglig eller ej.

Alkohol: Til at belyse alkoholforbruget blandt de unge, er der ligeledes benyttet to dikotome variable. Den ene variabel belyser, hvorvidt den enkelte drikker alkohol hver weekend eller ej, mens den anden variabel belyser hvorvidt den enkelte drikker alkohol hver weekend eller oftere (dagligt).

Euforiserende stoffer: Til at belyse elevernes forbrug af euforiserende stoffer, er der benyttet to dikotome variable. Variablene belyser, hvorvidt den enkelte har prøvet at ryge hash eller ej, og hvorvidt den enkelte har prøvet mindst et af de euforiserende stoffer eller ej.

Idræt: Der er benyttet 5 dikotome variable, til at belyse: hvorvidt den enkelte dyrker idræt i fritiden eller ej, hvorvidt eleven dyrker idræt i klub eller ej, hvor vidt den enkelte dyrker idræt på konkurrenceplan/eliteniveau eller ej, samt hvor vidt den enkelte dyrker idræt i fritiden mindst 4 timer om ugen eller ej. Endelig er der benyttet en tilsvarende variabel - korrigeret for to timers skoleidræt - til at belyse hvorvidt eleverne dyrker idræt mindst 4 timer om ugen eller ej.

Sociale grupper/niveauer:

Til at analysere forskellige sociale gruppetilhørsforholds betydning for de 4 livsstilsfaktorer testes følgende variables sammenhæng med de unges livsstil:

Skolens geografiske placering (region): Den er beskrevet ud fra et åbent spørgsmål om, hvilken af de fire regioner i Frederiksborg Amt, skolen er placeret i. Regionsinddelingen er overordnet valgt for at resultaterne fra denne undersøgelse kan sammenlignes med tidligere sundhedsprofil over Frederiksborg Amt fra 1992 (123).

Kommunerne i Frederiksborg Amt opdeles i de fire regioner: syd, nord, vest og midt inden for selve amtet, og eleverne er som nævnt placeret i den geografiske region deres skole er placeret i.

Den sydlige region (region 1) omfatter skolerne: Allerød Gymnasium, Birkerød Gymnasium & HF og Rungsted Gymnasium & HF,

Region Nord (region 2) omfatter skolerne: Helsingør Gymnasium, Espergærde Gymnasium, VUC-øst (HF) og Helsingør Erhvervsskole afd. Rs.Knudsensvej & Fredericiavej.

Den vestlige region (region 3) omfatter skolerne: Frederiksborg Gymnasium og HF, Hillerød Handelsskole afd. Jernbanealle & Trollesminde og Hillerød Teknisk Centralskole afd. Carlsbergvej & Milnersvej.

Region midt (region 4) omfatter skolerne: Stenløse Gymnasium & HF, Frederiksværk Gymnasium og HF, Frederikssund Gymnasium, Frederikssund Handelsskole og Helsingør Gymnasium.

Skoletypen og skolen: Begge parametre er beskrevet ud fra et åbent spørgsmål om, hvilken skole eleverne går på. Skoletypen omfatter som før nævnt retningerne: gymnasium, erhvervsskoler og HF-skoler.

Klassetrin og klassen selv er ligeledes beskrevet ud fra et åbent spørgsmål om, hvilken klasse eleverne går i.